

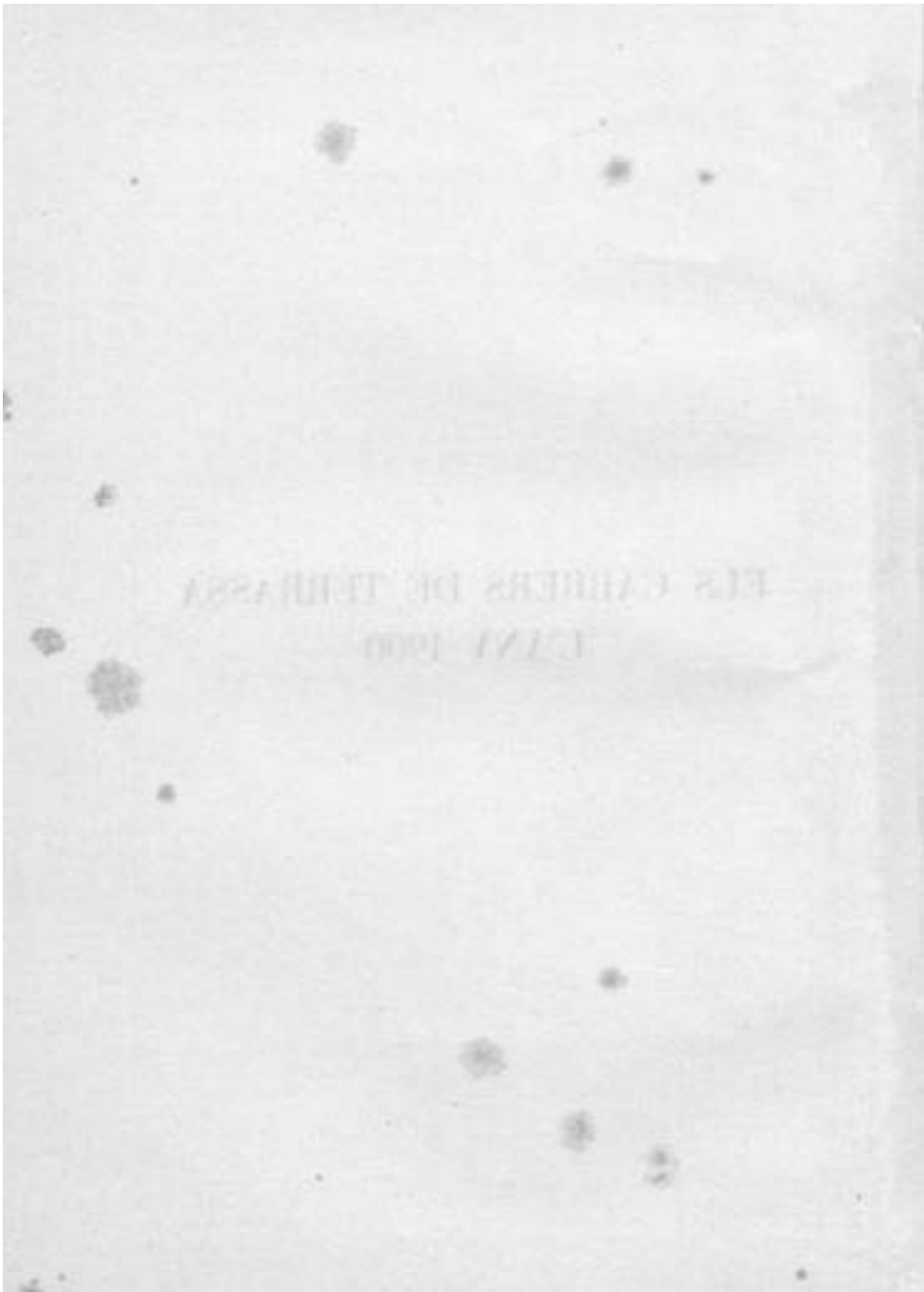
BALTASAR RAGÓN
(R. DE LA GALERA)

ELS CARRERS
DE TERRASSA
L'ANY 1900

ELS CARRERS DE TERRASSA
L'ANY 1900

BALTASAR RAGÓN
(R. DE LA GALERA)

ELS CARRERS
DE TERRASSA
L'ANY 1900

9 (16.71101) R. e.

IMP. JOAN MORRAL
TERRASSA

ELLS CARREERS
DE LA CIUTAT

ELS CARREERS

ERRASSA

L'ANY 1900

*Als meus amics de la
"Colla dels Tudons"
germanívolament.*

L'Autor.

DR. JOSEPH...
1900

PREÀMBUL

Aquest petit llibre que avui presento a la consideració dels meus conciutadans, no és la història de Terrassa. És la història dels carrers de la nostra ciutat, que han nascut un darrera l'altre i han crescut en el transcurs dels anys, amb la col·laboració i l'entusiasme de tots els terrassencs, ajudant-se mutuament i prestant llur col·laboració a tots els actes des dels més senzills als més transcendents. D'aquesta manera s'han pogut fer grans coses i tothom, directa i indirectament, ha portat el seu gra de sorra perquè la ciutat anés creixent i esdevingués més pròspera i interessant.

Els carrers i les cases són uns col·laboradors comuns que a través dels anys han treballat els uns pels altres.

Els primers s'han sentit orgullosos d'això que a les seves cases hi visquessin gent que estimava la ciutat, i les segones s'han esforçat —malgrat alguns facin l'indiferent— perquè la seva ciutat fos interessant i amb el transcurs dels anys, els carrers han creat una història i aquesta història, et fa recordar de quan eres infant i jugaves pels carrers que ara veus més grans i més bonics, i et fa recordar la humilitat d'una època passada i l'esplendor de l'època present.

Quan obriràs el llibre de seguida t'interessaràs pel que diu del carrer on vius o del carrer on vas néixer i faràs memòria i potser et sentiràs satisfet.

D'una ciutat sense cases no se'n poden fer carrers, com sense carrers no s'haurien pogut fer cases, i tots plegats, en néixer, han fet que es desenrotllés la història de la ciutat i com que cada cosa té la seva història, aquí hi ha la història dels carrers de la ciutat. No de tots, perquè els que han quedat enrera en tenen poca d'història i, si en tenen, és poc interessant.

He volgut parlar solament dels carrers del cor de la ciutat que hi havia al principi d'aquest segle i el desplegament que aquests han fet fins l'època present.

EL CARRER DE L'ALCAZAR DE TOLEDO

El dia 1 d'abril de l'any 1876, el terrassenc En Josep Busquets, presentava a l'Ajuntament el plànol per a la construcció d'un carrer en els seus terrenys situats sobre el carrer de la Rasa (avui General Mola) i un any després es marcava el dit carrer paral·lel a l'anterior, al qual se li posà el nom de Claris.

Però aquest nom fou canviat per acord de l'Ajuntament del dia 7 de novembre de l'any 1940 i li posaren «Alcázar de Toledo» per a honorar la gesta brillant durant la guerra de la Alliberació.

En començar el segle xx aquest carrer comptava amb 7 cases a la dreta i 13 a l'esquerra i no passava del carrer de la Indústria.

D'aquest carrer en avall hi havia un pendent molt sobtat a causa d'uns grans marges, a la dreta, propietat de l'antic jardí del Pantà, des d'on arrencava un camí que, passant per entre vinyes, sortia a l'extrem del carrer dels Angels. De l'esmentat pendent en deien la baixada de les Vaques, perquè hi havia un corral al cantó del Passatge.

Avui la fàbrica Aymerich i Amat ocupa tota la part baixa i té el portal del seu magatzem al carrer d'Alcázar de Toledo, davant del Passatge de la Rasa. El travessa el carrer de la Indústria.

Hi havien hagut a la dreta, unes basses entre els carrers del Pantà i de la Indústria, l'aigua de les quals servia per a la fàbrica Busquets del carrer de la Unió.

Abans de construir-se el teatre Alegria, l'escenari del qual dóna al carrer de l'Alcázar de Toledo, en el seu lloc hi havia hagut un camp on s'hi estenien i estricaven les teles de la casa Francesc Surrallés del Vapor Segret (avui Ventalló).

Posaren cloaca i fou empedrat durant els anys 1947-48.

EL CARRER D'ANTONINUS PIUS

A l'altra part de la Riera, com anomenen aquell lloc els terrassencs del mil-vuit-cents, hi ha un carrer que és conegut pel nom de Antoninus Pius; és el tercer carrer que es troba a mà dreta, anant per l'Avinguda del Cabdill avall, passat el Portal de Sant Roc.

El començament d'aquest carrer, es troba quiet, àdhuc trist, degut sens dubte al fet que fins passada la segona travessia, a la part esquerra, no hi ha cap casa. L'any 1900 comptava amb deu cases.

Cobreixen tot aquell tros, amb una llarga filera de finestres dues grans quadres; abans del 1935, aquell tros era tancat amb filats i truanea.

Per aquest motiu la numeració de les cases de la dreta, travessant el carrer de Galileu, comença amb el número 62, que junt amb les cinc cases més que segueixen al costat, són les més antigues del carrer, ja que foren construïdes a últims del segle passat.

N'hi ha una altra, més antiga, al davant, que fa cantonada, i és de cara al carrer de Galileu.

Fins l'any 1934, el davant d'aquestes cases estava per obrar i hi havia una extensió de terreny que, pel carrer de Nicolau Talló, arribava al carrer de Ramon Borrell, que és, el que va paral·lel a la part sud, i els transeünts utilitzaven per fer dreuera i la xicalla, àdhuc grans i tot, l'aprofitaven per a camp de futbol.

El carrer d'Antoninus Pius travessa els carrers de Arquímedes, Galileu, Nicolau Talló i des d'aquí s'eixampla un metre i es desvia una mica a l'esquerra, travessa els carrers de Faradai, Moragas i Barret, que abans era el torrent del Batlle, Ramon Llull, Marconi, Avinguda d'Angel Sallent, on era el torrent de la Maurina fins arribar als camps sembrats.

El carrer d'Antoninus Pius, l'any 1917 arribava al torrent

del Batlle, però llavors es van començar a construir cases en terrenys de Can Aurell, respectant la línia que portava l'esmentat carrer i amb el mateix nom continua per aquell lloc i ara els límits ja passen més enllà del forn d'obra propietat d'En Jaume Almirall que és on hi ha aquella xemeneia, construïda l'any 1921, que sembla que vigila tota la barriada de Can Aurell.

Travessar el torrent del Batlle, era una cosa impossible pel molt sobtat que era el terreny i l'aigua que hi passava era pestilent.

El dia 16 de juny del 1933, va posar-se a subhasta pública la construcció d'una claveguera, per a tancar a la vegada el torrent, i avui al carrer d'Antoninus Pius s'hi pot passar de cap a cap fins a l'última casa.

El nom d'Antoninus Pius fou posat a proposta de l'advocat terrassenc N'Antoni Torrella, l'any 1895.

Aquest nom va lligat amb l'existència de la ciutat d'Egara.

Fou un dels emperadors romans anomenat Antoninus-Pius Titu Aureli Fulvi, el qual revestí Egara de ciutat municipal.

El seu regnat fou de l'any 138 al 161.

Els historiadors diuen que va ésser molt estimat pel poble romà.

EL CARRER D'ARQUÍMEDES

Per a trobar aquest carrer, no hi ha com entrar per qualsevol dels que tenen cantonada a l'Avinguda del Cabdill, de cara a Sant Llorenç, a la primera travessia es troba el carrer Arquímedes.

Aquest carrer té 970 metres de llargada, la seva entrada és per la carretera de Martorell i la sortida per l'Avinguda del Cabdill.

Amb aquest última via van paral·lels tots dos fins al dret

del carrer de Volta i llavors l'Avinguda es desvia en forma diagonal fins a l'extrem; per aquest motiu es troben tots dos en acabar el carrer d'Arquímedes. L'última casa té el número 265.

El travessen els carrers de Watt, Infant Martí, Ramon Borrell, Antoninus Pius, Blasco de Garay, i acaben els carrers de Columela i Guttemberg, trobant la Plaça del Gral. Primo de Rivera a l'esquerra; segueixen els carrers que travessen, Torrella, Dr. Ullés, Ireneus, acabant el Grannius, i continuen Volta, Pare Llauradó, Martí Diaz i Fra Gran.

La primera casa que es va construir en aquells terrenys, coberts la majoria de ceps i oliveres, fou la segona de l'esquerra passat el carrer de Columela, l'any 1877.

El dia 10 de febrer d'aquell any, el terrassenc En Josep Barba i Gutsens, conegut pel *Palma*, va cedir part d'aquells terrenys a l'Ajuntament perquè fossin urbanitzats, i en cas d'obrir-se un carrer, que aquest s'anomenés de Cisneros.

L'any 1885 que ja hi havia aquell repartidor d'aigua a la cantonada del carrer de Martí Diaz, varen fer-se les cases, quatre que hi ha la cantonada del carrer de Grannius, sortint d'aquest carrer a l'esquerra. L'any 1895 hi havia 82 habitants repartits entre 22 cases.

En entrar en el segle xx, el carrer d'Arquímedes tenia 46 cases repartides entre 34 en els parells i 12 al senars.

El nom del carrer fou posat l'any 1883.

En el tros comprès entre els carrers d'Antoninus Pius i Ramon Borrell, fins l'any 1941, la part esquerra no estava encara poblada i existia un camp de futbol que l'anomenaven «El Tarrasense» i fou la llavor de bons jugadors.

El dia 14 de gener de l'any 1919 començaren a construir-se cases a l'extrem nord, del carrer del Pare Llauradó en amunt on abans hi havia un camp per a estendre peces de l'encolador Josep Fernández Gil.

A la casa número 261, el dia 22 de maig de l'any 1936 va

quedar-hi instal·lada La Creu Roja d'aquesta ciutat.

ARQUÍMEDES fou un gran matemàtic que va néixer a Siracusa i fou assassinat, per un soldat romà l'any 212 abans de Jesucrist, a l'edat de 75 anys.

Al lloc on s'ajunten el carrer d'Arquímedes i l'Avinguda del Cabdill, a principis del segle XX començava el camí d'anar a Can Boada, passava per entre uns marges, a l'esquerra hi havia la fàbrica de Torrella Germans —avui Anònima— i seguia llavors directa on hi ha el pas a nivell de la via del Nord.

EL CARRER DE L'AURORA

Vint metres abans d'arribar al capdavant del carrer de Topete, a mà esquerra, hi han dues cantonades que fan d'entrada al carrer de l'Aurora.

El dia 16 de setembre de l'any 1875, En Josep Barba Gutsens presentava a l'Ajuntament el projecte d'urbanització del carrer que s'anomena Aurora, perquè està situat de cara a la sortida de sol, que hi toca des que surt fins que es pon.

Fou l'any 1878, quan en aquell terreny s'hi començaren a fer cases. El terreny havia estat propietat del senyor Jacint Bru de Sala i d'Espona, a qui correspongué per herència del seu pare, el senyor Josep M.ª Bru de Sala de March i de Salit.

El senyor Jacint Bru, ho va acensar al terrassenc En Pau Barba, segons escriptura del notari Carrancà, el dia 12 de març de l'any 1831.

L'any 1878, des del carrer del Viveret en avall, a part d'algunes cases de la dreta del carrer de Topete, era un gran camp d'oliveres i feixes sembrades fins al torrent del Vallparadis. Aquell lloc era conegut per les «Basses del Molí».

Els terrenys del que és avui carrer de l'Aurora, varen anar-se venent per casals, i de mica en mica s'hi va anar edificant i actualment en la majoria de les cases que hi ha, hi viuen els

descendents dels compradors del terreny, ço que fa que són ben comptades les famílies que no són terrassenques.

El carrer de l'Aurora, a la part dreta té tota una filera de cases que semblen iguals, planta baixa i un pis, dues o tres de dos, unes amb cancell i cambra de reixa i altres amb vidriera i entrada gran.

L'aspecte és d'un carrer quiet alhora que es veu net.

No hi ha ni una sola botiga. L'any 1900 hi havia solament 19 cases i totes a la dreta.

En una de les entrades d'aquestes cases, prop del capdavall, va haver-hi durant els darrers anys, un dels últims telers a mà, de Terrassa.

A l'esquerra, fins l'any 1920, després de vint metres de paret alta, hi havia un gran camp que es comunicava amb el carrer del Viveret i ara és tapat per una paret feta amb maons de cantell, recurs que adopten molts propietaris de l'interior perquè els hi obliguen.

Actualment, el carrer de l'Aurora solament té comunicació, o diguem-ne sortida, pel carrer del Vallparadís, i això és des del 29 de novembre de 1888; que l'Ajuntament acordà obrir el carrer del Vallparadís i comunicar el carrer de l'Aurora amb l'encreuament de la carretera de Montcada, millora que no es va portar a cap fins el 3 de gener de l'any 1890.

L'AVINGUDA DEL CABDILL

En els segles XIII i XIV, les aigües que baixaven per la Riera del Palau besaven els murs del Palau dels Comtes de Cardona i de Muntanyans, seguien pel que és avui Portal de Sant Roc, i, per la part baixa dels terrenys de l'actual Asil Busquets i Escorxador, s'escorrien per entre el que era el Camp del Canonget.

El dia 9 de maig de l'any 1613, els consellers acordaren posar

un safareig al Portal de la Riera. En Bartomeu Marsans cedí el terreny i En Josep de Tormo, senyor del Palau de Terrassa, ofereix l'aigua de les fonts de la vora del Palau.

Com més va anar-se engrandint la població, més va guanyar-se terreny a aquesta Riera i es construïren muralles i cases per un i altre costat, i es reduí el seu llit en una estreta faixa.

L'ampla riera d'abans es convertí en un rierol, per on s'escorrien les aigües brutes de les fàbriques i de les cases.

A principis del segle XIX les aigües ja no besaven les muralles del Castell; havien estat allunyades i aprofitats els terrenys per edificar-hi el Raval, que fou encerclat per una muralla, en la qual hi havia un portal que donava de cara a Montserrat i que tothom coneixia pel Portal de la Guia.

Les primeres cases que es van construir a l'altra banda de la Riera foren les deu primeres de la dreta del carrer de Torrella segons plànol presentat a l'Ajuntament per En Jaume Torrella el dia 3 de febrer de l'any 1860 i el mestre d'obres Josep Fontseré i Mestres.

L'any 1865, l'aigua de la Riera del Palau, en ocasió d'un fort temporal, va invadir els terrenys del voltant i arribà a tocar les parets del carrer de la Cisterna.

Els patricis Lluís Vancells i Joaquim de Sagrera, en sessió del 15 de novembre de l'any 1877 varen presentar una memòria a l'Ajuntament proposant la desviació i endegament de la Riera del Palau i al cap d'un mes fou nomenada una comissió perquè estudiés la qüestió dels eixamplis.

L'endegament va començar-se pel juliol de l'any 1884 i es tragué a subhasta pels tipus de 11.550'35 pessetes.

Va decidir-se l'endegament perquè avançaven els treballs de la construcció de la carretera de Martorell i era de necessitat construir un pont per a travessar la Riera. Varen tardar molt temps a posar-se d'acord l'Ajuntament i la Diputació, ja que l'un i altra s'escusaven de construir-lo. A l'últim van convenir pagar la meitat cada corporació.

Des del dret del carrer d'Alcàzar de Toledo, on començava l'endegament fins a la carretera de Martorell, solament es podia traspasar la Riera per dos ponts de fusta i ferro; un construït al Portal de Sant Roc, davant del carrer de Guttemberg i un altre al cap d'avall del carrer del General Mola, on començava el camí d'anar a Vacarisses.

La primera coberta d'endegament de la Riera, o sigui des del carrer de la Rasa (General Mola) al Portal de Sant Roc s'estrenà per la Festa Major de l'any 1903.

El dia 7 d'agost de l'any 1913, de resultes d'un fort aiguat a la muntanya va baixar molta quantitat d'aigua i alguns troncs tallats en els boscos de la conca de la Riera que obstructiren la boca de l'endegament. Les aigües s'escamparen i varen inundar bon nombre de cases del veïnat.

L'any 1900 hi havia solament 40 cases i totes a la dreta.

Al mateix lloc que hi ha el Cinema Rambla, hi havia un safareig públic, que abans era a l'edifici de l'antic Hospital al peu del Portal de la Guia, on hi ha la Plaça Mercat.

El dia 17 de novembre de l'any 1892 va inaugurar-se el Vapor Monset a l'extrem nord de la Rambla, quan era encara una riera.

El dia 22 de juliol de l'any 1903 En Joan Scriñá Masferrer presentà a l'Ajuntament el plànol per a construir les cases des del carrer de Columela al de Blasco de Garay.

El dia 2 de novembre de l'any 1908 va inaugurar-se l'edifici fàbrica dels industrials Aymerich, Amat i Jover.

En sessió del 15 de febrer de l'any 1926, va acordar-se treure a subhasta la construcció d'una col·lectora i el dia 17 del mes següent s'adjudicaren les obres al millor postor, que va ésser la casa «Remy i C.^a» de Barcelona, pel tipus de 681.914'91 pesetes amb una rebaixa sobre el tipus de subhasta de un 30'60 per cent.

Llavors va desaparèixer aquell pont de la carretera de Montcada construït l'any 1884 pel pas de la dita carretera i ha que-

dat una plaça gran ran del pas a nivell del tramvia dels F.C. de Catalunya.

L'Ajuntament tenia el propòsit de reformar l'urbanització de la part superior, transformant la Rambla en Boulevard. La premsa local unànimament va combatre aquell propòsit i la campanya d'oposició va cristallitzar-se en una Assemblea popular celebrada al Saló de Sessions del Consistori, en la qual es va designar una ponència, que, després d'estudiar detingudament la qüestió, va determinar per unanimitat a favor de la conservació de la Rambla, si bé reduint l'amplada del Passeig central i eixamplant els passos laterals per a carruatges.

El Ple de l'Ajuntament celebrat el dia 28 d'agost de l'any 1926 va acordar definitivament la conservació de la Rambla.

El Grup Escolar Torrella va inaugurar-se el dia 5 de novembre de l'any 1916.

El Cinema Rambla el dia 11 d'abril de l'any 1935.

El dia 3 de juny de l'any 1926 s'aprovà la prolongació de la collectora des del carrer de Vázquez Mella al carrer de Cervantes.

En el forat d'aquesta collectora de l'extrem del carrer de Cervantes, el dia 18 de juny de l'any 1930, una vinguda d'aigua de la muntanya se'n va emportar tres nois, que moriren ofegats.

En sessió celebrada a l'Ajuntament el dia 22 de febrer del any 1939, va acordar-se que la Rambla d'Egara, en endavant s'anomenés l'Avinguda del Cabdill.

EL CARRER D'AVINYÓ

Abans de urbanitzar-se el carrer d'Avinyó, en aquell lloc hi havia una vinya, pel mig de la qual passava un camí que anava al jardí del Baró de Corbera, situat al extrem.

Les façanes de les cases tenen una varietat i és ben clar

l'estil de quan varen construir-se. Llurs moradors la majoria són obrers.

Quan solament hi havia la casa assenyalada amb el número 2, l'Ajuntament, en data 25 de gener de l'any 1894, acordà l'obertura i urbanització d'aquella via, coneguda de seguida pel carrer d'Avinyó.

L'origen d'aquest nom procedeix d'un terrassenc mestre d'obres anomenat Pere Noguera i Vacarissas, al qual tothom coneixia per *l'Avinyó*, motiu que tenia ja el seu pare, perquè aquest era fill del poble d'Avinyó.

Aquest mestre d'obres, que vivia a la carretera de Montcada, número 108, o sigui tocant a aquells terrenys, hi construïa les cases després. L'any 1900, el carrer d'Avinyó tenia 8 cases a la dreta i 7 a l'esquerra i tres anys després, ja en tenia 24, fins al lloc que, travessant el carrer del Gasòmetre, quedava tancat per una muralla i una porta de ferro, on a l'altra banda hi havia un esplèndid jardí del Baró de Corbera, el qual hem ja anomenat.

Amb el temps, aquell jardí ha desaparegut, els terrenys foren venuts a diferents propietaris i la muralla fou enrunada l'any 1925, per a donar pas a l'urbanització del carrer que ja arriba a la Plaça del Segle XX travessant els carrers del Gasòmetre, Sant Sebastià, Lepanto i Navas de Tolosa. Un any després varen construir-se cinc cases al lloc on havia estat jardí, i en 1931 quedà del tot urbanitzada la part nova amb tota la seva extensió, àdhuc el que havia estat un camp de futbol del «Catalunya F.C.». No és recte, ja que a mig carrer fa un petit viratge cap l'esquerra.

A últims de l'any 1935 varen fer-s'hi les clavegueres i les cases que fan cantonada amb el carrer de Sant Sebastià.

Llavors, a la part esquerra, passat el carrer del Gasòmetre, davant de les cases assenyalades amb els números 46 i 48, encara conservava un petit safareig i una cascada abandonada, vestigis de l'esmentat jardí.

Es diu que en vida del senyor Lluís de Ramon, Baró de Corbera, allà hi foren enterrades diverses monedes d'or espanyoles i franceses corresponent a cada exemplar acunyat i un pergami indicant el nom del propietari al qual havien pertangut aquelles monedes i aquells terrenys en aquella època. L'any 1950 aquell carrer comptava amb 253 habitants.

EL CARRER DE BAIX PLAÇA

El fer la descripció del carrer de Baix Plaça és despertar uns bells records que han viscut en la història de la nostra ciutat, i que amb el transcurs dels anys i a través dels afalacs que les parets han rebut del sol, han anat transformant la seva fisonomia amb la constant col·laboració de l'home.

Aquest carrer al cor de la ciutat porta el segell de les coses romàntiques; en passar per allà i veure com una façana darrera l'altra van transformant-se en això que en diuen modern, es té la impressió que dintre pocs anys aquell típic carrer de Baix Plaça es transformarà en un «passeig xic», sense gràcia ni ombra del que havia estat, desapareixent tot el record del temps dels nostres avis.

Hi ha una escriptura del 1698 que diu que era el carrer d'En Bartolí; però abans en deien el carrer del Mil-homes.

A principis del segle XIX ja era conegut pel carrer de Baix Plaça, i a l'extrem després de la Placeta dels Estudiants, seguia corbant-se cap a la dreta i anava a sortir al carrer Major. Aquest tros de carrer excessivament estret en deien de la Calabruixa.

El dia 22 de setembre de l'any 1858, els veïns del carrer de Baix Plaça protestaren a l'Ajuntament perquè els tancava aquella via, fet que va portar-se a cap el dia 10 d'abril del any següent.

A la cantonada del carrer del Forn, avui carrer de la Unió, hi havia un edifici propietat de l'Ajuntament, on hi tenia ins-

tallades unes escoles, quan encara no hi havia la Placeta del Dr. Cadevall i la que hi ha més amunt a l'esquerra que comunica al carrer del Vall, en deien la Placeta dels Estudis.

Aquell edifici fou venut a un particular el dia 12 de juny de l'any 1835 i enrunat trenta anys després; el nou edifici fou el que durant quaranta anys hi va viure el recader Castany i existí fins l'any 1941 per a construir-hi l'actual.

Entre els carrer del avui Unió i carrer de Bastard hi havia un edifici del segle XVII, conegut per Cal Petit de la Galera, amb les mateixes característiques de la casa de Cal Baró de la Plaça. Perquè amenaçava enrunar-se, l'Ajuntament, en sessió del 13 d'agost del 1935 acordà enrunar-lo del tot. La casa de davant que fa cantó, en deien a cal Estudiant Boada.

En aquell carrer no hi varen posar voreres fins el desembre de l'any 1881. Hi ha una factura a l'Arxiu Municipal de l'any 1859 que diu: «—Pels jornals emprats per fer la font nova al carrer de Baix Plaça, a la casa de Josep Boada, per disposició de la Comissió de l'Ajuntament d'aquesta vila, 500 rals velló, Andreu Marinello».

Aquesta font estava adossada a la paret de cara a l'oest del que és avui Plaça del Dr. Cadevall i alguns anys després fou posada al mig del corredor que hi havia allà d'una amplada de tres metres, per a evitar el pas dels carruatges.

A l'entrar al carrer de Baix Plaça, a l'esquerra, després de la Caixa d'Estalvis, hi havia una finestra i a sobre deia 1606.

En aquell mateix lloc, l'any 1932 foren enrunades unes cases que eren al costat, i eren conegudes per «cal Baldiró», «Sastre negre», «Capblanc», i Fonda Vinyes i el portal d'aquesta comunicava amb el carrer del Vall. A l'Arxiu Municipal hi ha un ofici de l'alcalde, amb data 2 de juny de 1847, dirigit al Comandant de la força destacada llavors a Terrassa, preguntant-li que cobreixi els carrers on ha de passar la processó del Corpus, i entre ells hi havia el del Vall, Baix Plaça i Cantaré, ço indica que en aquella època devia tenir alguna importància

aquell carrer ja que hi passava la processó i l'aspecte en general devia ésser típic per l'estretor i sense voreres.

El dia 23 de octubre de l'any 1943 va desaparèixer un finestral gòtic de Cala Vitona, la casa que donava enfront de la Plaça d'Espanya i que antigament era la casa pairal de Cal Ametller.

El fet aquell, fou com si fos arrencat un tros de carn de la fesomia de la nostra ciutat, i no hi havia foraster que si portava màquina de retratar, no hi tirés una instantània.

I el cas més interessant és que va donar la impressió que tothom hi estava conforme amb la seva desaparició, i van donar-se per satisfets quan els mateixos que s'encarregaren de treure el finestral, varen tenir cura de posar-n'hi un d'igual fet amb ciment porlant. I aquest també va desaparèixer l'any 1952, per ampliar l'edifici de la Caixa d'Estalvis, obrint a la vegada un nou tram de carrer de Cantaré fins a tocar el carrer del Vall.

Més enllà, davant del carrer de Bastard, també hi ha un finestral molt interessant, traslladat allà des d'una altra casa del mateix carrer.

El carrer de Baix Plaça té una varietat de recons que és una prova de què molts arquitectes s'hi han vist en cor de fer-li canviar l'estructura i l'amplada i que cap ha sortit amb la seva.

EL CARRER DE BALDRICH

El carrer de Baldrich va començar-se a iniciar amb senyals de carrer, quan l'Ajuntament en sessió del 4 de juny de 1852 acordà posar-hi el nom de carrer de la Princesa.

Fou quan acordà també que els carrers nous haurien de tenir 36 pams d'amplada i les voravies, 4.

L'any 1855, al carrer de Baldrich no hi havia encara cap casa.

De mig carrer fins a la carretera era conegut per la Clota de la Canal. Les primeres cases foren les quatre d'entrant a mà dreta.

El primer edifici que s'hi va fer fou el Vapor Gran l'any 1857, el qual hi té entrada passades les dites quatre cases i assenyalat el portal amb el número 38.

L'any 1866, l'Ajuntament va comprar a Felip Marcet 24.422 pans de terreny, que són a l'entrar a mà esquerra i hi posà safareigs públics.

En aquest lloc l'Ajuntament l'any 1916 va aixecar-hi un edifici per al Centre Mèdic i fou enrunat l'any 1952 per fer-n'hi un altre.

Anteriorment hi havia hagut uns abeuradors a prop dels quals passava el camí d'anar a Sant Quirze.

El dia 18 de novembre de l'any 1868, la Junta Revolucionària canviava el nom de Princesa pel de Baldrich i, després d'haver-hi plantat les noves plaques, va comunicar-ho a l'Ajuntament.

Lavors va arrelar molt fàcilment el nom de Baldrich, perquè com no hi havia gaires cases, pocs varen ésser els que s'adonaren que existia el carrer de la Princesa.

L'any 1875 es construïa el Vapor del Martri entre els carrers de Sant Marià i Viveret, i dos anys després es construí el Vapor del Quel, entre Viveret i carretera de Montcada, on té el portal principal.

Per l'agost de l'any 1898, l'Ajuntament allargà el carrer de Baldrich des del carrer d'En Prim al carrer de Lepanto amb el propòsit d'arribar a la carretera de Rubí, més avall de la caseta del Malet, cosa que s'arribà a portar a cap l'any 1915, on s'hi han construït diversos edificis industrials.

L'any 1900 hi havia 6 cases a la dreta i 33 a l'esquerra.

A la cantonada del carrer de Sant Marià, hi ha unes Esco-

les Nacionals graduades, que foren oficialment inaugurades el 18 de gener de l'any 1932, després aixecaren un nou edifici al carrer de Sant Marià i foren traslladades allà.

Aquest carrer tenia la rasant molt castigada per les aigües de les pluges i l'Ajuntament, l'any 1935, va encimentar els cantells de la voravia en forma de canal a una amplada de tres pams. L'any 1937 va construir-hi la claveguera i l'any 1945 va empedrar-se fins a la carretera de Montcada. Pel juliol d'aquell any va començar-se l'edifici que hi ha a la esquerra, cantonada al carrer de Sant Marià.

En Gabriel Baldrich i Palau era nat a Plà de Cabra (Tarragona) l'any 1814. Afeccionat a guerrear arribà a comandant general de la província del seu poble. Va visitar nostra ciutat el dia 25 d'octubre de l'any 1868 i quatre dies després l'Ajuntament el nomenava fill adoptiu. El general Baldrich morí a primers de gener de 1885.

EL CARRER DE BASTARD

Dels antics carrers de la ciutat, en aquests últims anys (1936-1946) aquest és dels que ha perdut per complet l'antiga fesomia dels típics carrers del segle XVII.

El dia 30 de novembre de l'any 1516, el rei Ferran atorgà un privilegi per poder edificar cases a les valls del castell de la vila. És possible que fos en aquest lloc ja que les valls cren entre el castell i el sud de la vila.

L'any 1894 en aquest carrer hi vivien sis famílies amb un total de 30 habitants, entre ells, al número 7, ha havien dos germans que no passaven de metre vint d'alçada, anomenats Miquel i Salvador i llavors tenien 33 i 31 anys, respectivament, que feien de sastre tots dos. L'any 1828 hi havia vuit famílies amb 38 habitants.

L'any 1934 de les set cases que llavors hi havia, solament

quatre eren habitades i és que a través del temps, de tant velles que eren s'anaven esllavissant elles soles. Pel febrer del 1937 una altra.

Per a aguantar les poques parets que quedaven, posaren unes vigues travesseres d'un costat a l'altre de carrer.

A les 5 i deu minuts del matí del dia 22 de gener de l'any 1945 s'ensorrà la casa on havien viscut el dos germans sastres. Feia dos dies que els seus habitants l'abandonaren.

El dia 14 de març de l'any 1947 començaren les obres per construir l'edifici en el qual hi ha el Banc Hispano-Americà i fou quan varen desaparèixer els últims restes de les antigues cases d'aquell carrer.

Com que ja havia desaparegut la part dreta, per ocupar-la l'edifici on hi ha el Banc Comercial de Terrassa inaugurat el 24 de juliol de l'any 1944, des de llavors que solament hi ha la vivenda del conserge del Banc Hispà i tota la resta son despatxos. El nom se suposa que és el d'una de les antigues famílies que hi havien viscut.

EL CARRER DE BLASCO DE GARAY

És el segon carrer que es troba anant Avinguda del Cabdill avall a la dreta, passada l'Estació dels F.C. de Catalunya.

Aquest carrer comença a l'Avinguda del Cabdill, el travessen els carrers d'Arquímedes, Galileu, Nicolau Talló, Faraday, Moragas i Barret, Ramon Llull, Marconi i Avinguda d'Àngel Sallent estenent-se ja per sobre els camps on s'hi troba l'antic camí d'anar a Viladecaballs.

L'any 1877 hi havia presentat un plànol que aquest carrer se'l nomenés d'En Barba; perquè molts d'aquells terrenys pertencien a ell.

Fins l'any 1917 el carrer de Blasco de Garay no passava del carrer de Galileu. En arribar al carrer de Nicolau Talló

gira una mica a l'esquerra, i amb un pendent s'arriba a trobar un xanfrà a la dreta, les cantonades del qual pertanyen, la primera al carrer del Bisbe Irurita, i la segona al carrer de Faraday, el qual, com hem dit primerament, el travessa amb una pujada molt sobtada, gira també una mica a l'esquerra i es troba al carrer de Moragas i Barret entrant de ple a la barriada de Can Aurell.

En entrar al carrer de Blasco de Garay, a la part esquerra, hi ha un edifici industrial i fins passat el de Galileu, llavors, segueix el primer rengle de cases, set de les quals són les més antigues d'aquella barriada, perquè l'any 1885 ja eren construïdes. En pujar el pendent del carrer, al número 151, hi ha una façana amb esgrafiats amb unes figures gregues i uns frisos, que valen la pena de fer-ne esment. L'any 1894 ja comptava amb el número 75.

Passat el carrer de l'Avinguda d'Àngel Sallent, després d'uniques quantes cases s'acaba el carrer de Blasco de Garay amb una petita placeta amb dos braços, el carrer d'Atenes i el de Mallorca.

L'any 1900 tenia una casa a la dreta i 14 a l'esquerra totes escampades menys les set esmentades anteriorment.

L'any 1926 els veïns del carrer s'emprengueren una restauració de la rasant pel seu compte i l'any 1948 fou empedrat fins el carrer d'Arquímedes per compte de l'Ajuntament.

En Blasco de Garay fou un excellent mecànic i navegant, provà a Barcelona el vaixell amb dues rodes, les pales de les quals servien de rem.

Nasqué a fi del segle xv i morí l'any 1552.

EL CARRER DE CALVO SOTELO

Aquest és el carrer conegut fins ara pel carrer del Nord. Abans d'haver-hi l'Estació del Ferrocarril, tot eren camps

i vinyes. Les primeres cases eren a la dreta, abans d'arribar al carrer de la Mina; allà començava un camí que anava a passar pel costat del dipòsit de la Mina Pública d'Aigües del carrer de la Societat, construït l'any 1844, seguia pel costat del clos de la Fassina, que era als patis de les cases número 71 i 79 del mateix carrer del Nord, passava per un camp d'oliveres i al traspasar el que avui és la via, i moll de descàrrega, anava a parar a la Plaça de les Bruixes, travessant després la que avui és carretera de Matadepera i carrer de Santa Magdalena.

En inaugurar-se el tren del Nord, el 16 de març del 1856, va quedar l'Estació bastant lluny de la població i, per tant, sense haver-hi res urbanitzat.

No va haver-hi tartanes fins que les va implantar un home conegut pel Maset, l'any 1885.

En sessió del 27 de gener de l'any 1857 va proposar-se posar el nom de Rambla, quedant, per tant, el tros estret, des de la Plaça de Mosèn Cinto Verdaguer a la Plaça de l'Alliberació, amb el nom de carrer del Nord també, però els terrassencs, per a distingir-lo del de més amunt l'anomenaven i encara l'anomenen «Camí Fondo», i allà començava a primers del segle passat, el camí d'anar a Matadepera.

El lloc de la Casa Alégre era el «Mas Oller», que En Segret va comprar el dia 30 de juliol de l'any 1819 i després ho va vendre a l'arquitecte Faura, qui és el que va construir l'edifici actual que és un encert d'arquitectura.

Fou construïda l'any 1863 i en el jardí s'hi guarden dos fragments sobreposats d'uns capitells del desaparegut claustre de Sant Pere de les Puelles de Barcelona, obra del segle x.

El dia 7 d'octubre de l'any 1892 va començar-se a plantar arbres en aquest carrer. Aquests arbres donaven l'aspecte de passeig i feien força bonic, però la manca d'interès, com a la Creu Gran i a la Fontvella, va decidir l'Ajuntament traure'ls. Hi havia 138 acàcies.

El dia 10 de desembre de l'any 1861 els veïns demanaren

a l'Ajuntament que les aigües fossin desviades pel carrer de Montserrat fins al torrent del Pantà.

A la casa número 83 del carrer del Nord, avui Calvo Sotelo, varen instal·lar-s'hi els Germans de la Doctrina Cristiana, l'any 1897; en aquell mateix any, a la cantonada del carrer de Montserrat, la primera fàbrica de tovalloles de la casa Escursell i Montaner; al número 106 va inaugurar-se el dia 17 de setembre de l'any 1906, l'Acondicionament Terrassenc, primer a Espanya i al número 74, s'hi instal·là la Casa de Correus.

El lloc anomenat el Camí Fondo és on en la majoria de les cases hi ha els despatxos i magatzems de les fàbriques de teixits de llana; l'establiment més antic que encara es conserva és la confiteria de Jaume Casamada, inaugurada per En Joan Pi el dia 3 de juliol de l'any 1892, i el Col·legi de les Germanes de la Puríssima, instal·lades a Terrassa l'abril del 1854.

En sessió celebrada a l'Ajuntament s'acordà el dia 22 de febrer de l'any 1939, que el carrer del Nord portés el nom de Calvo Sotelo. El gran estadista, ex ministre d'Hisenda, que morí assassinat el dia 13 de juliol de l'any 1936 va néixer a Tuy (Pontevedra) el dia 6 de maig de l'any 1893.

A on és la Plaça de Mossèn Cinto Verdaguier, en el mateix lloc del jardí, ha havia cinc cases assenyalades amb els números del 43 al 51, formant un passatge des del carrer de la Mina al de Sant Isidre, i per l'agost de l'any 1916 l'Ajuntament acordà enrunar-les a fi d'ampliar les dimensions de l'esmentada Plaça.

Pel febrer del 1908 començaren les obres d'empedrament del Camí Fondo.

Al clos de cal Ubach per l'octubre del 1911, s'hi instal·laren les oficines del Registre de la Propietat després de 50 anys de ésser al carrer de Sant Pere, núm. 48.

El que és avui Plaça de Mossèn Jacint Verdaguier el començaren a empedrar el 30 d'agost de l'any 1926.

EL CARRER DEL CANONGE RODÓ

El carrer del Canonge Rodó és la penúltima cantonada de la dreta del carrer de Cervantes, abans d'arribar a l'Avinguda del Cabdill, i el final dona a la via del tren de la Renfe, o del Nord, que en dèiem abans.

L'any 1900, encara no hi havia cap casa i el dia 22 de maig de l'any 1903, l'industrial En Domènec Domingo va demanar permís a l'Ajuntament per fer-hi construir sis cases, i l'any 1905 ja n'hi havia quinze. L'urbanització l'acordà l'Ajuntament el 12 agost de 1903.

Per aquell lloc passava un camí entre vinyes, que fent dreta servia per anar a la Riera del Palau, i abans d'arribar a la via, a l'esquerra, de cara el torrent de Pere Parres, hi havia una barraca en la qual vivia un pidolaire molt popular que es deia Josep Serra, però tothom el coneixia pel Caraiques.

Les cases de l'esquerra arriben fins al número 77 i a l'altre costat hi ha la paret de l'edifici de l'Acondicionament Terrasenc construït l'any 1915. No hi ha cap carrer que hi travessi.

La figura del canonge Rodó fou la de l'apòstol incansable, estimat de tothom, creients i descreguts, respectat per les seves moltes virtuts, pels que en temps de les revoltes del 1868 al 73 cridaven contra l'Església i perseguien les sotanes, però que es convertien en guardians i protectors del canonge Rodó, rector de Sant Martí de Provençals, on té un monument a la seva memòria.

Va néixer a la casa núm. 26, del carrer Nou, de la nostra ciutat, el dia 16 de novembre de l'any 1816, i va morir a Sant Martí de Provençals el dia 6 de febrer del 1902.

EL CARRER DE CANTARÉ

Pel juliol de l'any 1311, quan l'edifici de la Torre del Palau ocupava més del que és avui Plaça d'Espanya, el rei Pere

d'Aragó confirmà un privilegi del seu rebesavi el rei Jaume I, concedint als habitants de la vila i castell de Terrassa, tota l'horta nova per tal que s'hi edificuessin cases.

L'any 1366, devia ja ésser poblat, per tal com es troba un privilegi del mateix rei Pere, en el qual ordena als habitants de la vila, a fi que es puguin posar a resguard en temps de guerra, que fortifiquin murs, torres i valls, fent-se les dites obres sota la direcció d'en Francesc de Muntanyans d'acord amb el batlle.

Antigament en aquest carrer hi havia instal·lats els mestres d'ofici més acreditat i gaudien tots d'una gran anomenada.

Els manyans, fusters, corders, etc., eren escampats per aquell carrer, però com més va anar creixent la ciutat, més es varen anar allunyant, arribant al punt que ja no hi ha cap comerç en tot el carrer.

L'última casa de l'esquerra, enrunada i renovada pel maig de l'any 1944, a sobre el portal hi havia l'escut dels teixidors amb la data 1575 i a la mateixa paret, però més avall, l'any 1786.

A la casa número 5 hi ha un relleu cobert amb calç.

La primera casa a l'esquerra entrant per la Plaça d'Espanya, varen renovar-la pel juny-agost del 1940 i els finestrals que contenien foren posats a la mateixa casa, de cara a la Plaça i els altres més foren portats al Museu Soler i Palet.

El carrer de Cantaré és dels que conserven més l'antigor, la humitat de les cases traspua per tot arreu i estan totes elles mancades de claror. No es comprèn com devien viure aquells menestrals que hi passaven hores i hores amb el seu ofici.

EL CARRER DEL CASTELL

Al capdamunt del Passeig del Comte d'Egara, passat l'edifici de la Mútua d'Assegurances, comença el carrer anomenat del Castell.

Aquest nom li fou posat per acord de l'Ajuntament amb data 14 d'octubre de l'any 1861.

Aquest carrer havia estat un lloc de sortida de la població, quan Terrassa encara tenia algunes de les seves muralles i portals. Així és, que en aquest indret hi havia el portal de Sant Antoni i seguia el camí que travessava el torrent del Vallparadis fins el peu del Castell d'aquest nom.

Aquell camí o carrer quedava tancat al capdavant per la propietat de la tintoreria Guardiola. I per aquell tros de terreny amb molts alts i baixos fins a tocar els arcs del pont del Passeig hi havia unes tretze cases escampades que totes tenien a fora el seu galliner amb un escampall de gàbies i ran del torrent un safareig; aquell lloc era conegut pel Sot del Pi.

L'origen del nom Sot del Pi, és perquè el propietari d'aquelles cases es deia Pi, la pubilla del qual es casà amb un anomenat Roca.

A l'Arxiu Municipal, hi ha un document amb data 8 de juny de l'any 1835, en el qual es diu que el terrassenc Josep Roca i Pi presenta un memorial fent veure els perjudicis que li reporta el tancar-se del tot la porta de la Quadra, motiu pel qual prega que resti oberta, oferint-se fer ell la guàrdia, si és necessari.

Aquest Josep Roca i Pi, de Cal Pi de l'Oli del carrer Cremat, número 24, fou el pare del publicista Josep Roca i Roca, motiu pel qual la seva senyora vídua va fer donació dels terrenys a l'Ajuntament i aquest els ha anat replanant, eixamplant el Passeig del Comte d'Egara transformant-ho en part en jardí públic.

Amb motiu de la deïxa de la Vídua Roca, el dia 9 de novembre de l'any 1936 començaren a engrunar cases de tota la dreta on hi feia més pendent, quan des del 13 de juny del 1934 havia acordat l'expropiació de les finques.

I només quedàren les cases de la esquerra, on la majoria són els darreres de les cases del carrer de Sant Antoni.

Abans de principis del segle XIX, aquells terrenys, corresponien a la barriada de la Quadra, sota la jurisdicció del Marquès de Sentmenat, fins que, per R. O., rebuda el dia 16 de febrer de l'any 1830, va unir-se amb la vila de Terrassa.

Abans del 1910 prop del torrent hi havia uns safareigs públics dels quals es servien aquelles cases, i l'aigua s'aprofitava per regar totes les hortes d'aquell voltant; que n'hi havia moltes.

Per aquell lloc era l'únic camí que es trobava per anar a l'altra banda del torrent, fins que va construir-se el pont del Passeig l'any 1896.

EL CARRER DE CERVANTES

Quan hi havia solament les quatre cases que hi ha a la dreta entrant, l'Ajuntament acordà que aquell carrer que llavors es començava, s'anomenés carrer de Sant Miquel. L'acord fou pres el 22 de març de l'any 1860. Però vingué la revolta del 68 i el 22 d'abril de aquell any canviaren el de Sant Miquel pel de Cervantes.

D'aquestes primeres cases esmentades en deien les del Cafiadell, perquè foren construïdes per un mestre d'obres que es deia aquest nom.

A l'any 1875 va construir-se el rengle de cases que hi ha entrant a l'esquerra. Fins a principis d'aquest segle no varen alçar-se parets en aquest costat, des del carrer de Sant Leopold fins al carrer de Sant Llorenç; que part d'aquell camp, servia per estenedors del Vapor Galí, que és al davant i per això no hi ha cap casa particular. L'any 1900 hi havia 18 cases a la dreta i 13 a l'esquerra.

L'any 1902 es construïren les cases de cada costat de la part de ponent, desde Nostra Dona dels Angels a l'Avinguda del Cabdill, on abans hi travessava el torrent del Pere Parras i era

difícil la urbanització, i fins el dia 26 de setembre de l'any 1904 no quedà obert de cap a cap.

Llavors, del carrer de Sant Llorenç fins el que era camí on hi ha ara el carrer del Canonge Rodó, no hi havia cap travessia, perquè ho tancava el clos anomenat de Can Sanllehí, part d'on ara hi ha la fàbrica Torredemer, i per anar a la Riera per aquell indret, s'havia de passar per aquell camí esmentat o pel carrer de Sant Llorenç i seguir la via del tren.

Anys enrera, hi havia una font abans d'arribar al carrer de Sant Leopold, a la dreta, on a l'estiu hi havia cua de la gent que s'esperava per omplir el càntir, perquè trobaven que la seva aigua era molt fresca.

Aquesta font fou traslladada a l'extrem de l'esmentat carrer.

El dia 10 d'agost de l'any 1933 a l'Ajuntament fou presentat un dictàmen per tal que en el clos de cal Sanllehí s'hi construïssin edificis per a Escoles, i s'aprovà el dia 6 de juny de 1934.

Al capdavant del carrer de Cervantes, a la vora de la Riera del Palau, a la dreta, hi havia un camp de futbol, que en deien el Camp de les Pedres, el dia 17 de maig de l'any 1948 començaren a edificar-hi i deixar obert el carrer de Giralt i Serrà.

A últims de juliol de l'any 1941 el començaren a pavimentar.

El carrer de Cervantes comença a la Plaça de l'Estació del Nord de cara a ponent i travessa els carrers de Sant Leopold, Sant Llorenç, acaba el carrer del Pantà, travessa els de Sant Gaietà, Àngels, comença el del Canonge Rodó i el seu final és a l'Avinguda del Cabdill.

Les cases número 108, 116 i 118 del carrer de Cervantes va construir-les la societat «La Constructora Tarrasense» i, el dia 8 de juliol de l'any 1907, les posà a subhasta per 3.100 pesetes cada una.

Miquel Cervanès de Saavedra fou dels ingenis més grans

d'Espanya. Nasqué a Alcalà de Henares el dia 9 d'octubre del 1517 i morí a Madrid, quasi en la misèria, el dia 23 d'abril de l'any 1616.

EL CARRER DE LA CISTERNA

L'any 1842, al que avui és carrer de la Cisterna hi havia solament les quatre primeres cases de la dreta, que estan de cara al carrer del Vall; tot el restant era una muralla que seguia fins a trobar el carrer de Sant Domènec, per a trobar el portal d'aquest nom.

La rasant del carrer s'anava enfilant deixant a la dreta un marge bastant alt, al fons del qual passava la Riera del Palau.

L'any 1876 en aquella muralla s'hi havien fet una renglera de portals, els quals donaven entrada als patis de les cases del carrer del Vall. L'any 1900 tenia 11 cases a la dreta i 1 a l'esquerra.

Llavors ja hi havia també les cases construïdes fins la del número 16 i com que el Col·legi Terrassenc, avui Escolapis, ja era construït, el carrer de la Cisterna seguia pel corredor que és avui carrer del Dr. Cabanes, on en trobar aquest carrer que el travessa per anar al carrer de Vinyals, l'any 1948 fou urbanitzat notablement, canviant la rasant i aixecant un edifici a la cantonada de l'esquerra. L'Ajuntament no sabem perquè el dia 8 de juny de 1863 hi posà el nom.

Aquest corredor que hem esmentat, molt estret i oblidat és el que avui es carrer del Dr. Cabanes.

El carrer de la Cisterna tancat pel pati de l'Asil Busquets, segueix passat dit pati fins a trobar la carretera de Montcada.

A la casa número 87, hi ha una façana amb la data 1924, amb trossos de rajola de València posada amb gust rebregat.

L'any 1933, el carrer de la Cisterna fou objecte de grans reformes, una d'elles la de eixamplar-lo a la mida dels moderns.

ja que abans, principalment la part nord, no hi podia passar ni un carro.

Aquest projecte d'urbanització, fou aprovat per l'Ajuntament el dia 4 de març de l'any 1931, que és la part de la dreta del carrer Major fins a tocar el carrer d'Isle Soler.

Per a fer la reforma d'aquest carrer fou precis rebaixar la terra del jardí de Can Vinyals i el de Can Ventalló i fer desaparèixer el corredor del carrer de la Unió, que antigament era l'únic pas que comunicava el Raval amb el carrer Major.

En arribar a aquest carrer, l'any 1890, encara hi havia una porta que tancava dit corredor. Actualment aquest lloc és la cantonada de la dreta a l'entrar al Portal de Sant Roc amb modernes construccions per banda, la primera de les quals es començà pel juny del 1941.

A l'entrar a aquest carrer per la part nord, o sigui pel carrer de l'Isle Soler, a l'esquerra hi ha les parets del Cinema «Recreo» i a la dreta els darreres del Cinema Rambla.

EL CARRER DE COLUMELA

El carrer de Columela és un carrer molt curt. Té la seva entrada per l'Avinguda del Cabdill, davant de la porta de sortida dels passatgers de l'Estació dels Ferrocarrils de Catalunya, i la sortida per la Plaça del General Primo de Rivera.

L'any 1870, aquell lloc eren uns camps propietat dels terrassencs En Josep Barba Gutsens, conegut *pel Palma*, i N'Antoni Torrella.

Essent professor del Col·legi Terrassenc, En Fructuós Verneda, el dia 10 de gener de l'any 1877, va proposar a l'Ajuntament posar el nom de Columela a un dels carrers que es formessin al lloc llavors anomenat «de l'altra part de la Riera».

Dos mesos després, En Josep Barba ofería els seus terrenys a l'Ajuntament, acompanyat d'un plànol indicador dels carrers,

entre els quals hi havia el que després s'anomenà de Columela.

Segons aquell plànol, el carrer havia de travessar la Plaça del General Primo de Rivera i continuar recte cap on és avui carrer de Nicolau Talló.

L'agost de l'any 1884, el carrer de Columela ja tenia construïda quasi tota la part dreta, però solament tres cases a l'esquerra.

La paret d'entrant a la dreta, on hi ha un garatge, fou la primera que s'hi va construir per ordre del seu propietari En Miquel Colomer amb permís sol·licitat a l'Ajuntament el dia 20 de juliol de 1882.

El carrer de Columela es va anar formant de les parets dels patis de les cases del carrer de Guttemberg i aquest, com que és enfront del Portal de Sant Roc, li absorbeix tota l'animació que aquell podria tenir i el carrer de Columela queda quiet en totes les hores del dia.

En Juli Moderat Columela fou un tractadista d'agricultura, filòsof, astrònom i poeta, que nasqué a Càdiç durant el regnat d'August, l'any 150 de la fundació de Roma (3 ó 4 abans de Jesucrist).

EL CARRER DEL COLLEGI

Al carrer del Col·legi començà a construir-s'hi cases després d'inaugurat l'edifici del Reial Col·legi Terrassenc, on avui hi ha les Escoles Pies, que fou el dia 1 de setembre de l'any 1864.

Llavors tenia solament pas pel carrer de Sant Domènec o pel corredor de la dreta, que venia del carrer de la Cisterna i que avui, convenientment urbanitzat, és el del Dr. Cabanes.

L'obertura de la via que comunica amb el carrer del Vall, no es portà a cap fins l'any 1918, que l'Ajuntament va comprar per 13.000 pessetes una casa que tenia el número 33 i era propietat del terrassenc En Francesc Ballber i Montserrat.

L'any 1924 es construïren les cases que hi ha entrant a la part esquerra, de planta baixa i el pati al costat.

L'extrem d'aquestes cases era estret i a penes, amb la vorera hi podia passar un carro i fins que l'Ajuntament va portar a cap l'eixamplament de dita via i es començà pel març de l'any 1946.

La part sud del carrer passat el carrer de l'Era, es construí per allà el 1886 al 1890 tenint comunicació només amb el carrer de Sant Marià, que el travessa, i la carretera de Montcada.

L'any 1900 el carrer del Col·legi tenia 26 cases a la dreta i 13 a l'esquerra.

Tot el carrer en dies de pluja era intransitable perquè s'omplia de fang i bassals i en temps sec hi havia una polseguera gran, i és perquè és la via més directa per anar al Mercat; que abans solament hi havia comunicació pel carrer de la Rutlla.

L'edifici industrial que hi ha a mig carrer a l'esquerra, conegut pel Vapor Roumens es construí l'any 1917.

Començaren les obres de construcció de la claveguera l'agost del 1947.

EL CARRER DEL CONCILI EGARENC

Aquest carrer és a la primera cantonada que es troba a l'esquerra de la carretera de Martorell.

A un costat hi té un edifici industrial i a l'altra el conegut pel Vapor Niquet, que s'inaugurà el dia 16 d'octubre de l'any 1892.

Passada la primera travessia, o sigui el carrer de Fortuny, hi ha el Convent de les Josefines, el plànol del qual fou aprovat per l'Ajuntament el dia 21 de febrer del 1901.

El dia 20 de desembre d'aquell any, la Corporació Municipal va prendre l'acord de anomenar aquell carrer Concili Egarenc.

La societat «La Constructora Tarrasense» va adquirir uns terrenys que eren propietat del jardiner En Tomàs Segalà, segons escriptura signada el dia 16 de març de l'any 1903. Llavors aquesta societat va edificar aquelles primeres cases que es troben a l'esquerra, passada la segona travessia, o sigui el carrer del Pintor Torras, i corresponen del número 29 al 53, les quals foren venudes a subhasta a particulars pel preu de 3.100 pessetes, pel setembre de l'any 1907.

Després de la guerra del 1914, aquest carrer va créixer considerablement i ara compta amb un bon nombre de cases, totes d'obriers.

A la casa número 24, hi ha una façana estil modern, de molt bon gust i un rétol que diu: «Fleca Concili Egarenca».

L'any 1900 hi havia una casa a la dreta i 10 a l'esquerra i l'any 1936 acabava al 80 a un costat i al 75 a l'altra.

En arribar al carrer de Linneus, aquest carrer fa una petita virada a la dreta. Les sis primeres cases de la dreta foren construïdes l'any 1920 pel sistema de cases barates.

Al final hi ha uns camps fins a l'Avinguda de Joaquim Sagrera.

A la història de la Seu Egarenca, fundada l'any 450 i destruïda pels moros l'any 714, es troben noves d'aquesta Assemblea eclesiàstica celebrada a la ciutat d'Egara el dia 13 de gener de l'any 614, durant el regnat del rei god Sissebut, en la que presidí l'arquebisbe Eusebi, de Tarragona, convocat pel Metropolità.

A ell hi assistiren, a més, els bisbes de Barcelona, Saragossa, Girona, Empúries i Calahorra.

EL CARRER CREMAT

Aquest carrer és un dels de la col·lecció dels vells carrers de la ciutat, i té una qualitat que no tenen els altres carrers vells, i es que és un carrer com si diguessim de pas.

La gent en gran nombre hi comença a passar a les sis del matí i no para fins a dos quarts d'una del migdia. Havent dinat, torna a ésser concorregut per una hora. A dos quarts de sis el trànsit s'acentua i no deixa de passar-hi gent fins a les vuit o a les nou del vespre. Encara ara, amb el pas del carrer de la Unió, ha minvat molt, però no per això deixa d'ésser molt concorregut.

Hi ha carrer vell que té una cosa que el fa simpàtic i inspira respecte per la vellúria, però el carrer Cremat no té res d'això.

Les botigues volen fer-lo bonic, però, mireu les cases del primer pis en amunt, i veureu que és menys bonic que els altres.

Es un carrer que té aquells colors d'ocre i grisos dels carrers vells, però sense cap atractiu.

Les botigues sí que són molt lluminoses i tenen aquella varietat de colors que li donen vida. Els botiguers d'aquest carrer, s'esforcen a fer que el seu establiment cridi l'atenció dels qui passen per aquell lloc, i com que aquell lloc, com ja hem dit abans, és de pas, la gent no s'hi atura gaire, hi passa de pressa, ja sigui per anar al Mercat o per anar al treball.

Parlant del carrer Cremat antic, En Soler i Palet, diu: «En el Llibre de Consells de la vila del 1560 i següents, hi ha Consell tingut el 8 de juny d'aquell any en què s'acordà l'obertura d'un portal a la muralla de la vila nova, de pedra picada i bona fusta, de l'alçada i amplada del Portal dit vulgarment, Cremat.»

Hi ha un document amb data 2 de març de 1563 el qual diu: «En Francesc Pi compra la casa de cal Pi de l'Oli, a prop del Portal d'En Aymerich que confronta el pati amb el Castell de Jaume Honorat d'Horta i de Montanyans i a tramontana amb el carrer de Montserrat.»

L'any 1661 se'n deia ja el carrer Cremat, però alguns anys abans havia estat el carrer del Palau, encara que a comença-

ments del segle XVI aquest carrer quasi tot eren hortes.

Per l'abril de 1750, va acordar-se espatllar «el portal de la muralla vella del carrer Cremat», que a causa de les runes i pedres, per estar mig enrunat, impedièn el pas.

En una de les cases pot contemplar-se una capelleta que antigament devia aixoplugar-s'hi un imatge, i l'any 1936 va desaparèixer una majòlica representant la Verge del Rosari adossada a la paret de la part dreta cantonada al carrer de la Vilanova i quedà com record un braç de ferro, on hi posaven un llum que brillava tota la nit en aquell carrer. El repartidor de l'aigua és del maig del 1859.

L'any 1890 l'entrada la tenia al costat del carrer Major i a la part dreta, on hi ha el Cafè Colom, les parets s'avançaven i formaven uns abeuradors amb unes grans aixetes, i, quan la Plaça servia de Mercat, en dies de molt moviment, els venedors s'estenien pel carrer Cremat donant-hi un aspecte típic.

La casa número 15 havia estat el local del Centre Social, i molt abans, el Cafè de la Unió, i a principis del segle passat, la farmàcia del Dr. Ventalló. Al número 19 hi havia la casa pairal de Can Busquets; que totes dues cases tenien un jardí que ocupava tot el terreny que hi ha avui el carrer de la Unió i Cisterna i teatre «Recreo».

El número 24 era a Can Pi de l'Oli, on hi va nèixer l'escriptor En Josep Roca i Roca.

A la casa número 6 hi havia un bonic cafè «Cafè Colom» que va inaugurar-se el dia 8 d'octubre de l'any 1892; però abans n'hi havia hagut un altre que s'inaugurà el 23 de juny del 1883, local anomenat «Cafè Español».

En la façana de la casa número 23, que havia estat de l'industrial d'aquella època, la família Trias, hi ha la data 1773.

En el número 27, on hi ha la Impremta Minerva, s'hi instal·laren les primeres màquines que varen subministrar llum elèctrica a Terrassa, les quals s'inauguraren el primer de febrer de l'any 1897.

Es conta que en l'any 1867, quan molt sovint allotjaven tropes a la vila, perquè tot sovint hi havia revoltes, el dia 25 d'agost d'aquell any, passant la tropa pel carrer Cremat, de dalt del balcó de la casa Samaranch, va caure un test, que afortunadament no va tocar a cap soldat, però com en aquell moment en el dit balcó hi havia un xicot, aquest va ser pres amb intenció d'anar-lo a afusellar, però l'alliberaren perquè es pogué comprovar que no fou intencionadament.

EL CARRER DE LA CREU

Aquest carrer, que tothom coneix per la Creu Gran, és una de les vies més amples amb que compta Terrassa. La numeració de les cases arriba al 68 a la dreta i al 77 a l'esquerra, i entre els números 16 i 28 forma una plaça quadrada de doble amplada que el carrer, amb la Creu al mig i una font.

Aquesta Creu es força interessant i pertany a l'època de transició al Renaixement, encara que té una silueta gòtica, i es dedueix que servia per a dividir els termes de Sant Pere i Terrassa.

La primera Creu fou víctima de la barbàrie roja. A la matinada del dia 22 de juliol de l'any 1936 la tiraren a terra i va fer-se en set trossos que després foren recollits pel veïnat i va fer-se de ciment armat i el dia 28 de maig de l'any 1939, mercès a l'abnegació del veïnat i algun altre terrassenc, fou tornada a posar al pilar i solemnement benèdicta pel Sr. Regent del Sant Esperit Dr. Sanahuja, amb assistència de totes les autoritats. L'autèntica es guarda al Museu Soler i Palet.

Existeix un document el qual diu que el Baró de Corbera ven a Carles Marsà, mestre d'obres, sis casals de 25 pams d'amplada cada un, en un terreny que hi edificarà Antoni Arnella a continuació del carrer Nou de Sant Pere, que novament s'està edificant en el lloc conegut per la Creu Gran. Aquest

document porta la data 22 maig 1824.

El dia 4 d'abril del 1841, els veïns Julià Salas i Joan Aguilar, demanaren a l'Ajuntament l'enrunament d'un forní que hi havia al mig de la Plaça perquè tapava i enlletgia la vista total.

El dia 12 d'abril de l'any 1843 l'Ajuntament va acordar posar una font a un angle de dita Plaça, però va estar-hi poc temps allà, ja que trobem que en 26 d'abril de l'any següent, la font va ésser posada al peu de la Creu, rajant pels quatre costats que formava la pilastra, i l'aigua servida per la societat «Mina Pública d'Aigües de Terrassa» servint-ne dues plomes diàries.

Però passaren uns 40 anys que, degut a l'escassetat d'aigua, solament rajava una font, fins que tornaren a rajar els 4 brecs des del dia 17 de novembre del 1944.

En inaugurar-se aquesta font s'utilitzaven les piques per a abeuradors fins l'any 1927, que l'aigua que s'escorre s'utilitza per a netejar les clavegueres.

El dia 14 de maig del 1857 l'Ajuntament va acordar instal·lar allà una Plaça Mercat, la qual es va aguantar durant vint anys principalment el diumenges i dies de festa, els venedors de verdura i pagesos ocupaven els quatre angles oferint un bell aspecte.

Fins a últims del segle passat encara hi havia dues carnisseries en dues entrades, A cal Guix al 14 i a cal Miquel al 25.

En aquest carrer, a la casa número 12, començaren a fabricar-hi rajoles i teules la casa Segués, i a la casa número 6, per espai de 50 anys, va servir les medecines als pobres el farmacèutic terrassenc Sr. Miquel Homs.

Per l'octubre de l'any 1892, per acord de l'Ajuntament, varen plantar-se arbres en tot el carrer, que tenia un aspecte de passeig i feia força bonic; però degut a la manca d'interés dels que havien de tenir-ne cura i les poques ganes dels veïns de tenir un arbre davant de casa seva, perquè els privava la perspectiva del balcó, al cap de tres anys no n'hi havia vint

en tot el carrer i l'Ajuntament va decidir treure els que quedaven.

Al carrer de la Creu a últims del segle passat la majoria de les cases eren de planta baixa, amb llurs canals de desguàs sortint de la volada del teulat.

Amb el temps varen anar-se construint de dos o tres pisos i actualment sembla el carrer d'una gran ciutat.

El dia 31 de desembre de l'any 1861 En Josep Cadafalch pagava al paleta d'Esparreguera, En Domènec Matalonga els jornals de la construcció de la seva casa del carrer de la Creu.

A principis d'aquest segle, en un edifici antic, a la casa Bonvilà hi havia la societat coral «Los Amigos» i abans el Cafè de la Unió regentat per En Joan Donadeu. Al recó de l'altra part hi havia el «Cafè del Siglo XX» conegut abans per Cal Cañadell i després va fer-se popular amb les sessions que hi donava el «Joanet dels titelles» en el local que té una entrada pel carrer de Garcia Humet.

L'amplada de les aceres són de l'any 1811 i l'empedrat el començaren el dia 15 de novembre de l'any 1926.

En aquest carrer hi va viure En Salvador Renu, secretari de l'Ajuntament; el mestre concertador Emili Daura Oller; el doctor Joan Cadevall; el mestre d'obres Vicens Aymerich, el farmacèutic En Miquel Homs, alcalde que fou de la ciutat; el coronel de la Zona Militar En Lluçia Torrente i va passar els seus millors anys de la seva infància el popular empresari de toros En Pere Balañà.

L'any 1828 part d'aquell terreny era conegut pel «Camp d'En Subirà».

El dia 11 de desembre de l'any 1878 En Faust Aymerich va demanar permís a l'Ajuntament per a engrunar l'edifici del Cos de guàrdia del cap del pont de Sant Pere per a edificar-hi una casa.

EL CARRER DEL DR. ULLÉS

No sóc amic del canvi de noms de carrers, però en aquest va ésser un encert el canviar-lo, perquè l'advocat terrassenc N'Antoni J. Torrella Mauri, amb la major bona fe, va agafar el nom que En Romà Armet, de l'Associació Catalana d'Excursions Científiques, en una visita que va fer a la nostra ciutat, va imaginar-se que hi havia en una placa de la façana de l'Església de Santa Maria el nom d'un terrassenc il·lustre que es deia Jodis, que en veritat és el de Pere de Taudell.

El nom de Jodis va ser publicat pel Butlletí de l'esmentada Associació barcelonina (Any 1880, pàg. 79-80).

Conegut l'error, l'Ajuntament acordà canviar el nom suposat pel Dr. Ullés, i el dia 6 de juliol de l'any 1941, fou descoberta la placa de marbre a la cantonada de l'Avinguda del Cabdill.

L'any 1883, en sessió del dia 11 i 18 d'octubre d'aquell any, ja es va parlar de marcar amb fites els terrenys que a l'altra banda de la Riera del Palau on hi havia d'haver els carrers de Jodis, Ireneu, Grannius, etcètera.

Vint anys després hi havia sis cases a la dreta i una a l'esquerra; en 1908 va urbanitzar-se ràpidament fins arribar al carrer de Nicolau Talló, que llavors era carrer de Newton.

Des d'aquest fins al final, el terreny és molt accidentat i per aquest motiu moltes cases allà construïdes tenen grans soterranis i alguns graons a l'escala d'entrada.

L'any 1918 ja s'havien guanyat els desnivells i a poc a poc varen anar-se construint cases fins al carrer de Faraday que és on acaba el carrer del Dr. Ullés. El dia 4 de febrer del 1946, es començà l'empedrament des de l'entrada al carrer d'Arquímedes.

S'inicia com he dit, a l'Avinguda del Cabdill i travessa els d'Arquímedes, Galileu, Bisbe Irurita, i acaba al de Faraday amb els números 119 i 138.

Una rellevant figura dintre la carrera de metge, fou el Dr. Josep Ullés i Jover, que exercí com a alcalde de la ciutat de l'any 1912 al 1918 i fou reelegit el 6 d'agost del 1925 fins al 1929.

Era el Cap dels Serveis mèdics de l'Hospital, de la Mútua d'Assegurances, del Cos Mèdic Municipal i Vocal de la Junta de la Caixa d'Estalvis.

L'any 1910, a l'Hospital de Sant Llätzer va fer la primera operació de Letiewat i Estlander amb èxit excellent, estreient 500 grams de pus feturòs quan no hi havia salvació possible.

Va néixer el dia 14 de juliol de l'any 1878 i morí el dia 26 de març de l'any 1936.

EL CARRER DE L'ERA

El dia 7 d'abril de l'any 1799, davant del notari, el senyor Joan Bta. Vendrell, la senyora Rosa Rovira, vídua de Salvador Rovira, va vendre per 200 lliures una casa molt reduïda, que ja havia estat reconstruïda, al carrer d'En Puig Pasqual.

El dia 2 de desembre de l'any 1848, l'Ajuntament en sessió va acordar posar el nom de «Era de Dalt» al carrer que va des de dita era a la porta de sant Domènec.

El dia 31 de novembre de l'any 1860 l'Ajuntament acordà que el carrer que anava a la Era de Dalt, que no tenia nom (segons el Llibre d'actes), se l'anomeni de Puig Pasqual, i, per últim, el dia 12 de maig del 1864 la Corporació Municipal acordà que en el successiu el carrer de la «Era de Dalt» s'anomenés de l'Era.

Veiem aquí en diferents dates una variació d'acords, els quals tots indiquen que el nom de Era és justificat, perquè hi havia una era de batre en el lloc conegut cinquanta anys abans pel de Puig Pasqual, i aquest nom indicava que hi havia algun turonet i una casa.

Aquesta era es trobava aproximadament en la part superior, o sigui a l'encreuament amb el carrer del Col·legi, que un segle abans era l'acabament del carrer.

En una escriptura de l'any 1863 s'esmenta «Les Parellades del Raval de Baix» entre els carrers del Vall i l'Era.

Quan va construir-se l'edifici del Reial Col·legi Terrassenc, en 1864, la paret de tanca del qual, aixecada l'any 1868, dona a la part dreta de l'extrem del carrer de l'Era, els veïns de la barriada varen aixecar una protesta a l'Ajuntament perquè En Salvador Vinyals els dificultava el camí de sortida als afores de la vila.

L'any 1900 hi havia quatre cases a la dreta i vint-i-vuit a l'esquerra. Encara que l'extrem dona la impressió que no té sortida, l'última casa de l'esquerra dona cantonada al carrer de Simancas (abans Dr. Martí Julià i abans d'En Boix).

I el carrer de Simancas comunica a la fàbrica de ceràmica de Segués, Donadeu i C.^a i al carrer de Vallbonrat.

A la casa número 16 del carrer de l'Era, l'any 1901 hi havia instal·lat la societat coral «Juventud Terrasense», que quatre anys després es traslladà al carrer de Sant Francesc.

L'any 1930 a la casa número 9 hi havia el «Círcol Tradicionalista».

L'any 1926 deixaren en tan mal estat el carrer per haver-se construït la claveguera, que els veïns, el dia 8 de novembre d'aquell any, es determinaren a arreglar i replanar el carrer pel seu compte.

EL CARRER D'ESCUDE

Era el dia 13 de març de l'any 1884 que l'industrial Ignasi Escudé demanava a l'Ajuntament el corresponent permís per a obrir un carrer en uns terrenys de la seva propietat, propers a la Carretera de Rubí.

En un plànol de l'any 1878, de l'arquitecte Curet, hi ha

marcat aquest carrer, a continuació del de Sant Sebastià, que travessant el carrer del Pare Font havia de passar arran de les parets de la fàbrica Sala i Badripas, sortint a la Carretera de Rubí per travessar-la, però la dita fàbrica, quan era Vapor Tarrasense, va murallar el seu barri i el carrer va quedar tancat a l'extrem del carrer de Baldrich, darrera l'esmentada fàbrica.

Per això, el carrer d'Escudé, que és a l'esquerra i a la segona cantonada sense travessar la carretera esmentada, i endintant-se pel esmentat carrer, es troba que aquest travessa el carrer de Vallparadís i acaba en un barranc al peu del torrent de dit nom, quedant però, un pas de carro a la dreta per a baixar a les hortes de dit torrent.

El nom de carrer d'Escudé hi fou posat per l'Ajuntament en acord pres el dia 8 de gener de l'any 1891.

Llavors hi havia solament unes quantes cases a l'entrar.

Les més antigues són les quatre primeres de l'esquerra.

Deu anys després ja n'hi havia 9 a la dreta i 5 a l'esquerra.

El nom d'Escudé pot honorar a l'industrial Josep Escudé Vicens, que ocupà l'Alcaldia els anys 1889-91 i morí el 9 de maig de l'any 1899 als 55 anys, o pot honorar al terrassenc Miquel Escudé Castellà, gran industrial, inventor de màquines de cosir, que morí el 21 de novembre de l'any 1908 als 75 anys d'edat.

EL CARRER DE L'ESGLÉSIA

Aquest carrer conserva encara algun establiment fundat a mig segle enrera, quan els cotxes que feien els viatges a Martorell i Rubí amb combinació dels trens d'Igualada, tenien la seva parada a Cal Francisquet, barber, i a cal Pau de la Mosca, on avui hi ha la farmàcia, on hi havia un cartell a la façana que deia: «Casa de Comida antiga del Pau».

On actualment hi ha la Casa Prioral i pòrtic de l'Església havia estat el cementiri de la vila com ho indica el que còpia En Soler i Palet de l'any 1609:

«Lo cementiri de davant de l'iglésia i estància dels morts que és detras les capelles de l'iglésia fou necessari obrir una porta al costat d'ella, i acordaren que s'obris a la capella de Sant Cristòfol.» Aquesta capella era el segon altar de la dreta de la Basílica del Sant Esperit, que fou destruït l'any 1936.

El dia 8 de novembre de l'any 1609 va fer-se una venda per Joan Font Rovira, pagès de Terrassa, a favor dels consellers de dita vila, d'un tros de terra situada al costat de l'Església del Sant Esperit i Sant Pere, amb facultat de fer-hi un cementiri.

Aquest cementiri s'estenia fins a Cal Escursell i al pati de la casa Vancells, on s'hi han trobat ossos humans.

La Casa Prioral va construir-se l'any 1766 i es renovà l'any 1923, posant-se la primera pedra de la façana nova de l'església del Sant Esperit el dia 19 de març de l'any 1918.

L'any 1859 l'Ajuntament pagava una factura al mestre d'obres Andreu Marinello per a enderrocar les muralles del carrer.

El plànol de la casa número 13 fou aprovat per l'Ajuntament el dia 16 de juny de l'any 1856, encara que a una reixa de la casa porti la data de 1859. A la casa número 15, antigament coneguda per Cal Escursell, també té una reixa a la façana amb la data de 1877. En aquesta casa es va fundar la primera i única fàbrica de tovalloles russes de la ciutat; després s'hi installaren les Germanes Carmelites de la Caritat, que avui són al carrer del Vall.

Allà hi havia un altar gòtic presidit per la imatge del Carme, beneït pel Canonge Dr. Estalella el dia 26 de maig de 1891 i fou cremat pel juliol del 1936.

El dia 1 de gener de l'any 1903 en aquesta casa s'inaugurà

provisionalment l'Asil Busquets i darrerament les Germanes Darderes.

La casa Ros fou renovada l'any 1873. Aquesta casa era coneguda pels nostres avis per Cal Pau Nista, perquè en ella hi vivia un músic nomenat Pau Ros, que fou nomenat organista del Sant Esperit el dia 24 de gener del 1734 i els terrassencs li deien el Pau, abreuçant la paraula organista.

La casa Paloma, ferreter, s'aprovà el 22 de juny de 1876.

L'any 1880 aquesta casa comercial estava instal·lada al davant, on alguns anys després, començaren a negociar-se lletres de banca amb els comerços de la ciutat.

La façana de la basílica del Sant Esperit no era precisament davant la Plaça Major, avui Plaça d'Espanya, sinó que s'endinsava al carrer de l'Església, motiu pel qual l'antiga casa anomenada a Cal Piera, s'avançava a una amplada de uns dos casals més, on hi havia uns pòrtics que s'hi instal·laven les carnisseries i al primer pis hi tenien les reunions els consellers.

En construir-se l'actual edifici de la cantonada de la dreta va tirar-se enrera i la façana de l'Església té més visual amb la Plaça, i fou quan En Joan Piera instal·là la fàbrica de xocolata als soterranis de la casa.

EL CARRER DE LA FONTVELLA

El carrer de la Fontvella, que malgrat la seva antiguitat té un encant, té un encant i una personalitat amb els seus aparadors de joies, vestits, sabates, amb la seva màxima riquesa sempre amb una mateixa tonalitat. És estret i corbat com altres antics carrers i en ell s'hi troba un ambient de ciutat que progressa i on hi viuen uns comerciants que se senten satisfets per a subministrar als terrassencs el que necessiten perquè se sentin feliços.

La data més antiga que trobem que ens parli del carrer

de la Fontvella, és en un document que es guarda a la Biblioteca Soler i Palet, data 7 de juliol de 1570. Diu així:

«Estant els poblats en malalties contagioses, causant-ho el rentar robes de malalt al rentador del Puignovell i basses de la Fontvella, el consell acorda no deixar rentar a dites basses i que les robes dels malalts, siguin rentades al torrent de Sant Pere i a altres llocs d'aigua corrent».

En data 12 d'agost del 1582 es fa una crida per a prohibir jugar a bitlles i menys per tot el camí que parteix del carrer de la Fontvella.

La primera assenyala bé que la part de la Fontvella, encara no era carrer, sinó camí, i la crida de la qual es fa menció en el document de la segona nota, fa creure que ja hi havia carrer i seguia un camí que anava a les basses que anomena el primer document.

Altre document interessant és el que en data del 18 d'abril de 1637, diu: «Tots acordes, ningú discrepant, donen poders als senyors consellers de que facin empedrar un troç del carrer de la Fontvella que manca empedrar i que el que es gastarà que es pagui en béns de la Universitat».

La forma d'empedrat no era pas com les d'avui, sinó lo que es veu encara en alguns pobles de muntanya, que consisteix en un atapeïment de rocs de totes mides, tal com havia estat davant de Can Vinyals del carrer Major i la Placeta de la Fontvella, abans de procedir-se a l'actual empedrat. El dia 1 d'agost de l'any 1846 l'Ajuntament avisà en Josep Cañadell (a) el Minaire perquè reparessin l'empedrat de la Fontvella tal com estava abans.

El dia 12 de novembre de l'any 1837 l'industrial terrassenc En Josep Roca va oferir-se per a instal·lar una font a la Fontvella.

A principis del segle passat, al carrer de la Fontvella hi havia ja un bon nombre de cases. Ho prova que En Sagrera va néixer a la casa número 25, l'any 1777; l'esperteria Simon

al 14 fou fundada l'any 1780, època que ja hi havia la casa Aymerich; l'any 1762 la Casa Caba, can Vieta el 28; Can Rodó el 17, can Llogari Torres, etc.

El dia 20 de desembre de l'any 1800, diu una nota: «Venta feta per Pere Trullàs, pagès, a Pere Joan Sanahuja, paraire, tots dos de la vila de Terrassa, de tota aquella casa de un casal d'amplària de solixent a ponent vint-i-cinc pams de llargària des del camí reial o carrer nou de Sant Francesc o de la Fontvella fins a un caminet per lo qual se va des del Puignovell al dit Convent. Notari Torrella.» En data 29 gener de 1829, hi ha una factura d'una pica de la Fontvella comprada a Marià Vallbonrat per 1 lliura i 17 sous.

I un altra que diu: «Treball que han fet els minaires en la Mina de la Fontvella junt amb el que ha gastat de la Casa Trullàs, esparter, en el mes d'agost de 1829 per la mateixa mina.»

En formar-se el carrer des del Centre Social en amunt, varen dir-ne el carrer de Sant Francesc i a últims del segle passat, els veïns encara celebraven la festa del carrer per la diada del Sant d'Assís el 4 d'octubre.

El dia 5 d'agost de l'any 1831, els veïns del carrer de la Fontvella, Pau Busquets, Jaume Marinello i Josep Palà, demanaren a l'Ajuntament que dit carrer quedés a una amplada de 24 pams, ço que demostra que la part del carrer que comença al dret del Centre Social, encara estava per urbanitzar.

Pel que s'ha pogut comprovar, en aquesta època, el carrer de la Fontvella, acabava en aquest lloc, on hi havia un portal per a sortir fora de la vila, el qual era per alguns nomenat el Portal de la Fontvella i per altres el Portal de l'Aymerich.

Des del carrer que és avui de la Palla, fins l'esmentat Portal, el carrer de la Fontvella era molt estret. Segons ens diuen, era tanta l'estretor d'aquest tros, que en fer-se les processons que anaven fins al Convent, la imatge del Sant Crist, passava just per dita via. Prop d'on hi havia el Portal, hi passava

un torrent que recollia les aigües vessants dels terrenys que avui són patis de la part esquerra del carrer de la Fontvella. El dit torrent fou cobert alguns anys després i convertit en claveguera, que és la que comença en aquell lloc, travessa el Vapor del Ros i Vapor Gran i passa pel lloc conegut pel Rasot, del carrer de Sant Genís.

El dia 23 de febrer de l'any 1860, el terrassenc Magí Solà demanà a l'Ajuntament fer desaparèixer la font central de l'extrem de la Fontvella. Aquell any en la casa número 4 va fundar-se la popular societat «Casino del Comerç» i al 61 va montar-se la confiteria Piera en el número 70, el que vol dir que en aquell indret ja hi havia moltes cases.

El dia 26 de juny de l'any 1870, l'Ajuntament va acordar suprimir els abeuradors de la Fontvella i fer-hi una font senzilla.

Aquets abeuradors estaven a la cantonada del carrer de Sant Pau, on molts anys abans l'Ajuntament hi tenia els corral i l'Escorxador.

Les primeres cases de davant del carrer del Passeig, una era la casa Galí feta l'any 1859 i la de Sebastià Cadena el 1858.

Aquestes cases canviant de propietari s'han renovat totes. En sessió celebrada a l'Ajuntament el dia 30 de setembre de l'any 1844 s'acordà establir un mercat a la Placeta del mig davant de la casa del Pare Ildefons Corselles, conforme un plànol aixecat pel mestre d'obres En Joan Comerma.

A la casa número 18, que era a Cal Arch, rellotger, pel març del 1884 hi fou col·locat el primer timbre elèctric posat a les portes per a avisar quan entrava algú.

A la Biblioteca Soler i Palet hi va néixer aquest il·lustre compatriota l'any 1859, i durant més de trenta anys en el número 30 hi havia instal·lada la Impremta Utset.

Davant del Centre Social hi va viure l'alcalde i sastre a la vegada i escriptor En Joaquim Marinello Bosch, i al costat era a Cal Sabater Marina, on pels anys 1880-85 s'hi reunien una

colla que anomenaven El Barret i organitzaven festes sempre en profit benèfic.

El Centre Social, que és al número 40, s'hi instal·là el dia 7 d'abril del 1901, lloc on va haver-hi el Casino del Comerç des del 11 de juny del 1863 fins el 28 d'abril de 1895.

Al número 14, on hi ha la sabateria Armengol, l'any 1900 hi havia l'estanc i una camiseria al costat que es comunicaven i tot era del comerciant En Baldomer Sagristà.

El dia 22 de desembre de l'any 1895 l'Ajuntament acordà posar arbres tot el tros més ample fins al Passeig, però varen durar tres anys, perquè tots varen anar-se morint i es demostrà que no va venir-los de gust als veïns tenir arbres davant la casa.

La fira que es celebrava al Passeig, a mig segle passat era a la Plaça Major, però en engrandir-se la ciutat, s'engrandia la fira i aquesta ocupava, arrancant de la Plaça, part de la Fontvella fins el 4 de maig del 1894, que va instal·lar-se tota al Passeig. L'any 1907 s'inaugurà l'empedrat i el 17 d'abril de 1924 la instal·lació elèctrica amb arcs voltaics.

EL CARRER DEL FRONTÓ

Per anar al carrer del Frontó s'agafa el Passeig de 22 de juliol, avui Herois de Codo, i és a la primera cantonada que es troba a la mateixa mà deixant la via del tren a l'esquerra.

Es un carrer que només hi ha una casa assenyalada amb el número 2. Tota la resta són parets de fàbriques amb moltes finestres i algun portal que serveix de descàrrega.

El carrer del Frontó acaba al carrer de Sant Valentí i té una cantonada al mig que és el Passatge Sagrera i que ara en diuen Passatge del Frontó.

El nom de Frontó, posat per acord de l'Ajuntament del dia 12 de novembre de l'any 1896, el té, perquè a la part es-

querra, on hi ha parets de fàbrica hi havia hagut un frontó.

L'entrada principal d'aquest edifici era el xamfrà existent entre Herois de Codo i aquest carrer esmentat, llavors encara per a urbanitzar, i estava emmarcada per dues columnes de dos metres de diàmetre, a l'interior de cada una de les quals hi havia una taquilla per a la venda de localitats. En un floc reservat per a pati, hi havia instal·lada la taula de les apostes.

El Frontó Terrassenc s'inaugurà el 28 de juny de l'any 1895.

Passat tres anys, l'edifici restà completament abandonat.

El dia 1 d'abril de l'any 1900, per escriptura del notari En Domènec Ventalló i Homs, es posà l'edifici a pública subhasta.

Fou adquirit per l'industrial N'Isidre Esmerats, a nom de la casa Geis, Matalonga i Cia., per 18.250 pessetes.

Un mes després, En Lluçia Geis demanava a l'Ajuntament permís per a edificar-hi unes quadres per a la fabricació de gèneres de punt. I s'inaugurà el dia 1 de maig d'aquell mateix any.

EL CARRER DELS GABATXONS

Es el veritable nom d'aquest carrer, nat del poble mateix, l'origen del qual és ja del segle XVI, època que la vila de Terrassa tenia allotjats un bon nombre de francesos i que el vulgus anomenava «gabatxos».

En data primer de gener de l'any 1559, els consellers de la vila rebien una ordre del Lloctinent de Catalunya, la qual deia que dintre de deu dies surtin tots els francesos entrats, malgrat la guerra i en cas contrari seran fets presoners. Afegeix que tots els súbdits de dit país seran perseguits sota pena de mort o seran assotats públicament.

Hi ha una nota d'En Soler i Palet que diu: «El dia 13 de novembre de l'any 1591, Alfons Cruilles i Junqueres confessa un capbreu al seu successor Miquel de Cruilles i de Recasens,

d'una casa del carrer de Villamet, vulgus dels «Gabatxons».

Al carrer dels Gabatxons hi havia viscut el reverend Francesc Cabasa Millastre. En el Arxiu Prioral s'hi guarda un document del rei Carles IV, signat a Barcelona el dia 25 d'octubre del 1800, autoritzant al Rvd. Cabasa per a fundar una Causa Pia a favor de l'ensenyança de les donzelles.

A la casa número 22 morí el clergue terrasenc Rvd. Francesc Ramoneda Busquets el dia 26 de febrer de l'any 1803.

L'any 1844 hi vivia el repartidor del correu que rebia les cartes de Martorell transportades en mules.

El repès del Consum en octubre del 1884 existia a la casa número 19, i la casa última de la dreta, cantonada al carrer de Sant Pere, fou inaugurada el 22 d'octubre del 1882.

El carrer dels Gabatxons no té ni una travessia; té l'entrada per la Plaça d'Espanya i la sortida per la Placeta de la Fontrobada.

Cal esmentar d'una manera especial la casa Font, coneguda per cal Vidriç, que pot considerar-se com la més antiga, no solament del carrer, sinó de Terrassa, i que conserva encara la seva primitiva construcció i decoració; sostres baixos i les seves portes són de les úniques que s'obren per fora, i aquells interiors que imposen aquell respecte de les velles botigues amb els seus prestatges plens encara d'objectes vuit-centistes entre les coses modernes, imatges, gots, plats i figures de guix i de porcellana, els típics porrons al costat d'un ramell de flors artificials.

Allà hi va néixer el Rvd. P. Rogeli Font, escolapí, el dia 14 de setembre de l'any 1876, que fou assassinat pels marxistes el dia 29 de juliol del 1936, prop de Mataró.

A la casa número 13 d'aquest carrer va existir prop d'un segle la fleca coneguda per Cal Tanets.

La tenda era una entrada gran, amb sacs de farina apilats a un recó de l'esquerra, i a la dreta hi havia un taulell molt antic, tant com la tenda, uns prestatges tapats amb una cortina

i unes balances de metall brillant, formant dos grans plats, sostinguts per una columna de ferro al mig.

El pa que feien a Cal Tanets era considerat com el més bo i saborós que es feia a Terrassa, i era conegut per totes les famílies de casta terrassenca.

A l'entrada d'aquella casa, sempre neta i blanca, era on més se sentia aquella olor de pa tan agradable, s'hi trobaven cada dia cap al tard, alguns amics i descendents de la casa, ja casats; tots feien allà la seva tertúlia, intervenint amb els seus comentaris i les seves raons la mestressa de la fleca, anomenada Clemència, dona amable, decidida i bona com el pa que s'hi feia.

La prova del domini popular de Cal Tanets, era que cada any, el dia de Sant Gaetà, el 7 d'agost, era l'assenyalat per a celebrar la festa del carrer, adornat amb mata, boix i banderetes, celebrant ball a la nit amb el clàssic manubri, amb la il·luminació de quatre fanalets de color.

I no varen posar la llum elèctrica en aquell carrer fins el dia 17 d'abril de l'any 1924, quan ja feia més d'un quart de segle que ja no es celebraven aquelles típiques festes.

EL CARRER DE GALILEU

Les cases més antigues d'aquest carrer, quan encara no tenia nom, són les que hi ha a la dreta, entre els carrers d'Antoninus Pius i Blasco de Garay, les quals tenen la façana una mica desviada d'est a nord; són les cases anomenades del «Nyigo» amb data 1876.

L'any 1935, l'última fou posada a ratlla aprofitant el terreny on hi varen fer un safareig públic.

Un edifici de l'any 1885, és el de l'Anònima, on hi havia els rentadors de llana dels Germans Torrella. Aquest edifici era voltat de vinyes i hortes que eren regades amb l'aigua d'una

gran bassa que hi havia ran del repartidor d'aigua de la cantonada del carrer d'Arquímedes. Aquells terrenys antigament eren coneguts per Les Planes de Can Vieta.

El dia 11 de gener de l'any 1899, els terrassencs Josep Amat Carreras, Antoni Buguñà Roca, Francesc Torrents i Francesc Morera, varen instruir un expedient interessant-se per a la urbanització d'alguns carrers de l'altra banda de la Riera i entre aquests hi havia el carrer de Galileu.

El dia 22 d'agost del 1901, l'Ajuntament acordà la promta urbanització obrint de seguida aquest carrer des de la carretera de Martorell fins a la Plaça del Progrés, avui de Primo de Rivera.

A començament del present segle, el carrer de Galileu era en dues parts, perquè hi havia un forn d'obra que el separava formant un gran munt de terres de l'alçada de dos metres a l'oest de la Plaça del Progrés.

El dia 28 de desembre de l'any 1889 l'Ajuntament aprovà el plànol de la façana de la Masia Freixa. La casa Freixa i Sans tenia el propòsit d'aixecar l'edifici fàbrica de teixits en aquells casals, però desistí, i l'any 1907, En Freixa va construir-hi la seva casa particular.

L'edifici cantonada al carrer de Pasteur, construït l'any 1905, quan en aquell indret solament hi havia l'Anònima, o sigui a Cal Torrella, fou destruït per un incendi la nit del 24 de desembre de l'any 1906, llavors era tocant les sorres de la Riera del Palau.

El carrer de Galileu és el carrer més llarg de Terrassa, perquè té una llargada de més d'un quilòmetre i va de sud a nord.

Comença a la carretera de Martorell, travessa el carrer de Watt, Infant Martí, Ramon Borrell, Antoninus Pius, Blasco de Garay, passa entre la Plaça del General Primo de Rivera i el carrer de Salvà, travessa els de Torrella, Dr. Ullés, final del carrer d'Ireneu i Volta; travessa el de Pare Llauredó, Martí

Diaz, trobant a la dreta el del Fra Gran; creua el de Vázquez de Mella, Pasteur, i per final una placeta, que el fa juntar amb l'Avinguda del Cabdill, on el 1909 era tot allò ple de sorra de la Riera del Palau.

Entre els carrers de Salvà i Blasco de Garay, l'any 1943 va començar-se a construir l'edifici-fàbrica de S.A. Sanllehi, que fa honor a la ciutat i aquell carrer.

A l'any 1944 es construïren edificis per a vivendes al lloc on havia estat el jardí de la Masia Freixa, a l'esquerra del portal, quan alguns anys enrera es volia destinar a Parc.

En aquell carrer el dia 28 d'abril de l'any 1929 va fundar-se el Centre Aragonès.

Galileu fou un gran físic i matemàtic italià, que descobrí el telescopí, el termòmetre; nasqué l'any 1564 i morí cec el 1642.

EL CARRER DE GARCIA HUMET

És el carrer Mitjà del Passeig. L'Ajuntament en data 20 de maig de l'any 1925, acordà posar-li el nom de Garcia Humet.

Comença a l'esquerra del Passeig del Comte d'Egara i acaba al carrer de la Creu Gran. El travessen els carrers de Sant Cristòfol, Sant Josep i Paz.

Per decret del Bisbat, el carrer la dreta pertany a la Parròquia de Sant Pere i l'esquerra a la basílica del Sant Esperit. Aquest decret començà a regir el dia 15 de novembre de l'any 1932.

No és gaire abundant de cases perquè solament dues d'elles ocupant quasi mig carrer, són conegudes per La Mata, construïda a l'any 1850, i L'Ubach, de l'any 1857.

També hi contribueix aquesta manca de cases, l'haver-hi emplaçada en dit carrer, la fàbrica de gènere de punt de M. Bosch, S. A.

Pot dir-se que la primera casa que va construir-se al carrer

Mitjà del Passeig, després de l'assenyalada amb el número 33, avui ja transformada, fou la casa del cronista, el besavi del qual adquirí aquells terrenys de l'industrial En Salvador Vinyals, segons escriptura del notari Francesc Soler, el dia 14 d'agost de l'any 1842 amb la obligació de edificar-hi una casa.

En l'edifici-fàbrica número 20-24, l'any 1845 varen establir-se els primers telers mecànics amb màquina Jacquard, quan hi havia instal·lats els industrials terrassencs senyors Gall i Codonet.

A l'indret del carrer de Paz hi ha un repartidor de la Mina.

El dia 28 de febrer de l'any 1846, l'Ajuntament lliurà una instància a la Mina Pública d'Aigües de Terrassa perquè construís una claveguera en aquell carrer, cosa que es portà a terme.

Aquesta claveguera va servir després per recollir les aigües dels rentadors que s'anomenaven de can Roure, del carrer de la Mina, cantonada al de la Societat.

A l'indret del carrer de Paz, aquesta claveguera passa per una profunditat de prop de tres metres, i, en canvi, a l'indret del carrer de Sant Cristòfol, solament està coberta amb unes lloses que es troben al nivell de dit carrer. Aquesta claveguera travessa el Passeig i passa per la cantonada del carrer de Sant Jaume.

La casa pairal coneguda per La Mata, abans de la seva construcció, hi havia en aquell lloc un forn d'obra, propietat d'En Salvador Vinyals; i l'agricultor En Francesc Mata i Barata, adquirí aquells terrenys comprant-los al Vinyals pels volts del 1840.

Una de les cases del carrer Garcia Humet que té historial, és la que actualment ocupa la Sucursal de les Escoles Pies. En aquesta casa, a últims del segle passat hi havia un cafè que tenia façana al carrer de la Creu i aquest cafè era adquirit per En Joan Barquet, un home molt popular, que tothom

anomenava el Joanet dels titelles, perquè s'havia dedicat a fer putxinells en l'esmentada sala del carrer de Garcia Humet. Quan en Barquet deixà aquella casa, fou ocupada pel primer centre del partit lerrouxista que es constituí a Terrassa. A la façana hi havia un rètol tot bigarrat que deia: «Centro Republicano Radical». A baix, un colla de jovent, independent dels de dalt, hi organitzava balls de patacada com hi havia hagut en temps d'En Cañadell i d'En Barquet i en deien a Cal Paiella.

El rengle de cases que hi ha a la dreta, entre els carrers de Sant Josep i Paz, foren construïdes entre el 1860-70 per als teixidors a mà, els quals tenien cada un el teler a l'entrada.

La primera casa entrant a la dreta és la «Mutua de Seguros de Tarrasa» i aquesta casa va fer-se l'any 1863, segons plànol presentat aquell any a l'Ajuntament, per un tal Motllor i la Mútua l'inaugurà el dia 28 de febrer de l'any 1934.

El dia 8 de maig de l'any 1929 començaren a empedrar-lo.

A l'entrada del carrer Mitjà, a la part esquerra, hi ha un carrer sense sortida. Aquest tros de carrer, en algunes escriptures l'anomenen carrer d'En Cinto Matalonga, perquè hi ha un acord de l'Ajuntament en data 13 d'octubre del 1887 d'anomenar-lo així.

Fou perquè les primeres cases que hi ha entrant a mà dreta foren construïdes pel mestre d'obres terrassenc En Cinto Matalonga pels volts del 1870. A la part esquerra d'aquest carrer hi ha unes portes que donen sortida als patis de les cases del Passeig del Comte d'Egara.

A la casa número 68, el dia 23 de desembre de l'any 1917 hi morí el celebrat pintor En Pere Viver Aymerich.

EL CARRER DEL GALL

El nom del carrer del Gall és un nom que fou posat espontàniament pel poble; va sortir de la gent que viu en aquella

barriada, gent senzilla i gent «ben bé del poble».

Hi ha hagut Ajuntament que ha disposat la desaparició d'aquest nom en aquell tros de carrer, posant-hi plaques que diuen Carretera de Montcada, però els veïns, tots els terrassencs i part dels que no ho són, però coneixen Terrassa, conserven aquest nom i no n'anomenen d'altre per indicar aquella renglera de cases.

L'origen del nom prové que l'any 1876, un terrassenc anomenat Miquel Capella, que tenia per sobrenom *el Gall*, va fer construir sis cases en aquell tros de carretera, quan tot era voltat de camps d'oliveres i vinyes, passat el pont del torrent del Vallparadís per la carretera de Montcada.

Per a anomenar aquelles cases, llavors un xic apartades de la població, començaren a dir-ne les cases del Gall i en construir-se les altres, fou quan li quedà per nom el carrer del Gall.

L'any 1900, la primera del carrer era la que porta el número 380, al peu de la qual hi hagué una font durant molts anys.

La que porta el número 368 fou edificada l'any 1930.

La primera casa que es troba, va construir-se l'any 1923 per instal·lar-hi un cafè-bar, després una botiga de robes i últimament una tenda de comestibles.

Al capdamunt de les cases del carrer del Gall, seguint la mateixa mà, es troba el carrer de l'Agricultura: al moment que es deixa a l'esquerra, la continuació de la Carretera de Montcada, anomenada també Carretera de Sabadell.

EL CARRER DEL GASÒMETRE

En sessió celebrada el dia 17 de desembre de l'any 1863, l'Ajuntament acordà posar el nom de Gasòmetre al carrer que fa cantonada a l'esquerra de l'edifici de la fàbrica del Gas.

Llavors no hi havia cap casa en aquell indret. El nom aquell li fou posat perquè en aquell carrer hi ha un portal que co-

munica amb la part dreta de la fàbrica del gas, on dita Companyia, hi tenia instal·lats els dipòsits. La fàbrica aquella va inaugurar-se el dia primer de juny de l'any 1860.

Quan varen començar-se a construir cases en aquell indret, feia molt de temps que ja tenia nom. Les primeres foren les de l'extrem girant al carrer d'Avinyó, i abans d'arribar a l'extrem dret, les qual tenen un pati al davant.

A l'esquerra hi havia hagut un forn d'obra i els jardins i vinyes del Baró de Corbera, on l'any 1930 va quedar del tot murallat construint-s'hi també alguna casa, sobre tot el tros passat el carrer de Llúria.

L'any 1894 l'Ajuntament va acordar posar una font a l'entrada del carrer a l'esquerra.

El carrer del Gasòmetre, comença a l'acabament del carrer d'En Prim al peu del carrer del Pare Font, travessa el de Llúria i Avinyó, quan sembla que s'ha acabat, s'ha de baixar un terraplè amb un pendent molt pronunciat, trobant-se el que era Camp del Belil, lloc de les primeres batalles del «C.D. Tarrasa», on a l'esquerra, el mateix lloc que era camp, hi comença el carrer de Muntanyans, després travessa el carrer d'Onèsimo Redondo fins l'Avinguda del Cabdill, passant per darrera l'Escorxador.

EL CARRER DE GAUDÍ

En el segle XVII, part de les cases del carrer de Sant Pere s'alçaven en pertinences d'un camp anomenat el «Camp del Jessamí», que arribava fins a la Rasa.

En començar-se a urbanitzar el carrer de Gaudí, que llavors no tenia encara nom, tenia tot l'aspecte d'un corredor: la seva entrada pel carrer de Sant Pere era tan estreta que sols permetia el pas d'un carro, i era anomenat corredor de la Rasa.

El dia 2 d'agost de l'any 1858 fou presentada una sol·licitud per tal que fos enrunat un portal que donava a fora de la

vila, perquè a la seva part interior s'hi tiraven escombreries.

I va donar-se el cas, que trobem registrat, que l'Ajuntament en data 10 d'octubre de l'any 1858 acordà posar-hi el nom de Llessamí a aquell carrer perquè antigament aquell lloc era conegut «pel camp del Llessamí», i dos dies després va acordar canviar-lo pel de Sant Isidre; però el dia 31 de novembre de l'any següent torna del seu acord la Comissió Municipal i queda en definitiu el de Llessamí, fins que el 28 de juliol de l'any 1926, l'Ajuntament que llavors governava els interessos comunals, va pendre l'acord de canviar-lo pel de Gaudí.

El dia 15 de novembre de l'any 1887 començaren l'enderrocament de la casa Marcet, situada a la dreta, per a eixamplar l'entrada de dit carrer.

En aquest carrer, al lloc que ocupaven els jardins de la senyorial casa Amat, fou construït el primer edifici destinat a Cinema.

Va fer-lo construir l'empresari En Gaietà Galizia i fou inaugurat el dia 9 de juny de l'any 1907. Dos grans portals que donaven al corredor de l'Ajuntament servien per desallotjar la sala d'espectacles, que tenia per nom «Cine Alcgría», que deu anys després va ésser substituït pel construït al carrer del General Mola.

Aquest edifici avui l'ocupa la fàbrica «Manufactura Textil, S.A.» L'edifici del Cinema ocupava una superfície de 1.100 metres quadrats.

El dia 18 de maig de l'any 1918 començaren l'empedrament, que va costar 6.179'84 pessetes i ocupa 480'85 metres quadrats.

A l'entrar al carrer a l'esquerra hi havia quatre cases-vendes que començaren a enrunar el dia 23 de maig de l'any 1949 per posar-hi el nou quarteret de bombers. Aquest edifici nou va inaugurar-se el dia 6 de juliol de l'any 1952.

Antoni Gaudí i Cornet fou l'arquitecte més famós de la seva època, autor del temple expiatori de la Sagrada Família de la capital i d'una personalitat inconfusible; nasqué a Reus

l'any 1852 i morí a Barcelona l'any 1926. La seva mort fou produïda per un accident de tramvia.

EL CARRER DEL GENERAL MOLA

A cada comentari que es fa respecte a aquest carrer, s'anomenen les famoses passeres que hi havia; una a la seva entrada i una altra prop de la cantonada del carrer del Pantà, que s'utilitzaven els dies de pluja per passar d'un costat de carrer a l'altre, que algunes vegades, quan plovia es tornava com un veritable torrent, per on hi passava l'aigua que venia del Camí fondo, del carrer Nou o del carrer de Sant Llorenç.

Aquelles torrentades netejaven les escombraries que els veïns del carrer de Sant Pere hi tiraven durant la setmana.

El carrer del General Mola, conegut encara pel carrer de la Rasa, no tenia pas l'amplada que ara té, a mig segle passat no era recte.

Hi ha una escriptura del notari Torrella de l'any 1805, que diu: «... a tramontana amb camí que va desde dit carrer de Sant Pere al torrent del Rusiñol dit al dia de la Rasa».

Una altra amb data 27 de març del 1821, que diu: «... a tramontana amb el camí detrás les cases del carrer de Sant Pere i Raval vulgo la Rasa».

A l'Arxiu Municipal hi ha un document que diu que el dia 2 de març de l'any 1843 s'acordà engrunar una tàpia que estrenyia el camí de la Rasa.

El dia 10 de juny de l'any 1874, l'arquitecte En Miquel Curet presentà un plànol a l'Ajuntament per a l'alineació i eixamplament del carrer, i el dia 1 de febrer del 1877 el mateix arquitecte presentava per a la seva aprovació un plànol de la casa que hi ha a la cantonada, part esquerra del carrer de la Indústria amb les finestres una mica arabesques.

El dia 1 de juny de l'any 1893 era tanta l'aigua que passava

pel carrer de la Rasa, que inundà la majoria de les cases de l'extrem esquerre, principalment el taller mecànic d'Isidre Galí que era davant del carrer de la Indústria.

En 1898, en construir-se l'escenari del Casino del Comerç fou precis tirar enrera un metre de les parets antigues, a l'igual quan van construir-se en 1914 els magatzems d'entrar a l'esquerra, però no amb tanta proporció.

En aquest carrer, en 1833 va aixecar-se el primer edifici per instal·lar-hi la primera màquina a vapor, la segona a Espanya.

Es on hi ha la fàbrica de Paños Marçet. Aquest edifici es reformà en 1876 i tot el que dóna al carrer fou destruït per un incendi la matinada del 14 d'abril del 1920, aixecant-se de seguida el nou.

El teatre Alegria s'inaugurà el dia 17 de novembre del 1917. on anteriorment, fins al carrer de la Indústria, hi havia una muralla alta que tancava un camp on hi estenjen teles i tenia la seva entrada pel carrer que avui és Alcàzar de Toledo.

L'Ajuntament, amb data 30 d'octubre de l'any 1940, va acordar posar-hi carrer del General Mola. Aquest general fou un dels iniciadors del Moviment en terres de Navarra i morí el dia 3 de maig del 1937.

L'any 1930 al darrera de les cases, avui amb el número 105 al 108, i a quinze metres endins de la ratlla del carrer, encara hi havia unes cases amb els números 23 i 25, que indicaven per on passava el carrer de la Rasa a mig segle passat.

EL CARRER DE GIBERT

El dia 13 de novembre de l'any 1836, En Maties Gibert i Senana, conegut pel Macià, comprava al Sr. Brú uns terrenys coneguts per la Plana de la Figuerola, que comprenien des del carrer del Pare Font fins al Passatge Comerma, per una

part, i des del carrer del Gasòmetre fins a la carretera de Montcada per l'altra.

En aquella època no hi havia ni una sola casa al voltant ni la carretera.

L'escriptura diu:—«afronta sol ixent ab Josep Rodó Pagès, rajoler, migdia amb la rasa que condueix les aigües del camí reial que va de Terrassa a Rubí, a ponent amb el mateix camí i a tramontana ab honors de Brú y Prats.»

En el transcurs del temps aquells terrenys anaren millorant i el dia 21 de gener de l'any 1870 el mestre d'obres, En Jaume Comerma presentà un plànol de projecte de carrer sobre els terrenys adquirits en 1836 per En Gibert (e) Macià, que eren llavors d'En Francesc Gibert, i el dia 8 de gener de l'any 1891, quan era regidor un descendent de l'antiga casa, anomenat Miquel Gibert i Roca, proposà a l'Ajuntament posar el nom del seus avantpassats a l'esmentat carrer.

Poc temps després s'hi va construir una casa, l'única que hi ha a la dreta, i a l'esquerra tota una muralla que pertany a l'antiga fàbrica del gas, inaugurada l'any 1860.

Aquest carrer té 60 metres de llarg i la seva entrada és pel carrer del Pare Font i la sortida pel carrer de Llúria.

EL CARRER DE LA GOLETA

En la venda d'un cens de l'any 1632 es parla del carrer de la Goleta.

Aquest nom, segons en Carreras Candi, prové d'un forat que hi havia a l'entrar al carrer on s'hi recollien les aigües que venien del Raval i anaven a desembocar a la Riera del Palau.

Una escriptura del 5 d'abril de l'any 1783 del notari Torrella, diu: «... una casa situada en el extrem de la vila en el lloc del carrer de la Goleta antigament anomenat la Horta

del Caño y avui detràs lo Hospital de dita vila.»

El dia 25 de desembre de l'any 1820 és presentada una sol·licitud per a la venda del terreny nomenat el Joc de pilota, d'uns 4.000 pams, prop de l'Hospital, lloc on es celebraven partits a profit de dita casa de beneficència.

A mig segle passat aquest carrer tenia l'entrada pel costat del Rayal, davant de la casa número 38 de dita via i al trobar el recó allà on venen fruita, girava a la dreta fins a l'extrem on no passava perquè hi havia un marge molt sobtat que donava a la Riera del Palau. Per això la rasant de dit carrer de la Goleta té un bon pendent, perquè abans no passava més enllà.

A la dreta hi havia l'edifici de l'antic Hospital, després fou Jutjat de 1.ª Instància, després fou la Zona Militar, fins que varen enrunar-lo i construïren l'edifici de la Plaça Mercat i el carrer va tenir accés a la Riera, avui Avinguda del Cabdill, amb la Nevera, fàbrica de gel a l'extrem dreta.

Pel febrer del 1860 varen construir la casa número 3, perquè ja estava enrunada la paret travessera, i llavors hi varen posar una font. El 7 de març del 1861 els veïns reclamaven un fanal i en no ésser atesos el varen posar ells mateixos.

EL CARRER DE GRANNIUS

El dia 18 d'octubre de l'any 1883, l'Ajuntament acordà posar fites amb obra i morter als carrers que hi havia marcats a la dreta de la Riera del Palau, segons el plànol presentat per l'arquitecte En Miquel Curèt, i entre aquets carrers hi havia el de Grannius.

L'any 1900 ja hi havia unes quantes cases edificades.

No té cap travessia i s'entra per l'Avinguda del Cabdill i acaba al carrer d'Arquímedes entre els números 27 i 34.

No abunden molt les cases de la part dreta. Aquesta dife-

rència ens demostra l'interès que s'ha tingut sempre en escollir el terreny, el construir les cases d'espatlles a migdia, per poder tenir un pati i menjador amb sol.

Toles les cases presenten un bon aspecte i són construïdes amb l'estil propi de la nostra ciutat, amb el seu corresponent «cuarto» de reixa, entrada petita, que les portes del carrer a penes pot tancar-se per dintre sense tenir obert el cancell i a penes s'hi pot tenir el comptador del gas, si aquest no està empotrat a la paret.

El dia 6 de març de l'any 1946 varen començar a empedrar-lo.

I En Soler i Palet, diu: «Segons resulta de la làpida romana empotrada a prop del caire esquerre de l'altar major de l'Església de Santa Maria de Terrassa, Quinto Granio a qui va dedicada l'esmentada làpida, per sa muller Grania Anthusa, fou Duumvir d'Egara, o siga primer magistrat municipal d'aquella ciutat, Quinto Granio, que era fill de Quinto, de la tribu Galeria, sigué també Tribuno militar».

EL CARRER DE GUTENBERG

El carrer de Gutenberg està situat al peu matsix de l'Avinguda del Cabdill davant de la Plaça de Clavé i Portal de Sant Roc.

Aquest carrer no té cap travessia i acaba a la Plaça del General Primo de Rivera.

La primera casa que es va construir al carrer de Gutenberg és la del número 29, propietat d'En Jaume Cos. El pare d'aquest va fer construir l'edifici que dona en part al carrer de Colúmbia amb entrada a tots dos carrers, segons permís sol·licitat a l'Ajuntament el dia 29 de setembre de l'any 1881.

A la part baixa d'aquest edifici, fou instal·lada la popular sala de ball dels anomenats de «Patacada», el qual va inaugu-

rar-se el dia 21 de maig de l'any 1882, en la diada de Pasqua Granada i d'aquí ve l'origen del nom d'aquella sala de ball, on desfilà tota una generació de jovent de totes les classes socials per aprendre de ballar. A la Granada hi sabia tothom.

En el primer pis hi tenien instal·lat el cafè.

Per allà el 1890, el mateix propietari va fer un edifici nou al costat de la sala de ball, que és l'edifici que avui fa cantonada a la Plaça del General Primo de Rivera, de cara al carrer d'Arquímedes. Allà hi fou traslladat el cafè del primer pis del costat i varen anomenar-lo Cafè del Progrés, perquè la Plaça esmentada últimament en deien la Plaça del Progrés.

En aquella època encara no hi havia cap casa al davant.

Allà on hi ha el Grup Escolar Torrella, inaugurat el dia 5 de novembre de l'any 1916, hi havia unes grans eres que en el temps de batre, durant tot el dia, hi feien voltar els cavalls esmicolant les grans garberes de blat, bo i cantant cançons de tota mena.

Al davant hi havia el ferrer Marcet, encarregat de canviar el calçat dels cavalls en acabar de batre. Més amunt, hi havia una tenda que en deien a Cala Quima, que havia agafat molta popularitat per les exquisides botifarres que feia a mà. Adhuc per anomenar el carrer de Gutenberg, com que a les dones se'ls enrevessava aquest nom, en deien el carrer de Cala Quima.

Al davant hi havia un forjador de molta anomenada En Pau Bros.

L'última casa de la dreta fou construïda per Ignasi Llach, segons projecte presentat el 14 de desembre de l'any 1904.

Varen asfaltar el carrer l'any 1934, però ha estat objecte de moltes renovacions per la poca qualitat del material usat en l'asfalt.

En Joan Gutenberg Censfleich, fou un impressor alemany al qual se li atribueix la invenció de l'art tipogràfic.

Se sap que va néixer a Magúncia, l'any 1397, però es desconeix el dia. La seva primera obra d'impressió fou la «Bíblia

llatina» anomenada de les quaranta-dues ratlles. Morí a la mateixa ciutat el dia 26 de febrer de l'any 1468.

EL CARRER DE LA INDÚSTRIA

El carrer de la Indústria, comença a la segona cantonada de la dreta, passat el Cinema Alegria del carrer del General Mola i acaba al carrer de Alcàzar de Toledo.

Té sis cases a l'esquerra, quasi totes iguals de forma i de bon aspecte, les primeres de les quals foren construïdes pel mestre d'obres En Climent Comellas, segons plànol presentat a l'Ajuntament en data 30 de gener de l'any 1882. El propietari era un tal Isidre Roca. Abans d'aquestes cases, a la mateixa mà hi ha el jardí de la Casa Curet i a la dreta el pati i casa del propietari del Cinema Alegria, En Humbert Galizia.

Amb data 1 d'abril de l'any 1876, el terrassenc Josep Busquets oferí els terrenys a l'Ajuntament per fer un carrer en aquell lloc anomenant-lo carrer de la Indústria.

Al acabar-se el carrer de la Indústria, comença seguidament el carrer de Suris, fent una girada cap a la dreta a causa del barranc que hi havia on era el jardí del Pantà, i es salvat amb la paret de la fàbrica Aymerich i Amat.

És un carrer relativament curt.

EL CARRER DE L'INFANT MARTÍ

El nom d'aquest personatge va unit amb la història de Terrassa, ja que durant la seva vida va dictar privilegis a favor de la nostra ciutat que ajudaren a engrandir-la.

L'Infant Martí era fill de Pere IV d'Aragó, i en l'any 1391, un dels importants privilegis que dictà fou que la vila pogués tenir mercat els dimecres de cada setmana, mercat que, malgrat

els anys, encara existeix a l'extrem de l'Avinguda del Cabdill.

En temps de la República va haver-hi intent de canviar aquest nom, però després es va desistir.

El carrer de l'Infant Martí comença a l'Avinguda del Cabdill i acaba al carrer de Montseny, travessant els carrers de Arquímedes, Galileu, Nicolau Talló, on fa un pendent molt pronunciat, desviant-se cap al sud, creuant el que era torrent del «Batlle» i tornant a pujar on travessa els carrers de Faraday, Ramon Llull, Marconi i l'Avinguda d'Angel Sallent.

El dia 11 de gener de l'any 1899, Josefa Amat Carreras, Ana Boguñà, Francesca Torrents i Francesc Morera, instruïen un expedient interessant-se per a l'urbanització del carrer de l'Infant Martí.

El dia 10 d'abril del 1900 fou aprovat el plànol per a la construcció de la casa de la dreta que fa cantonada al carrer de Nicolau Talló. El 15 de maig de l'any següent, fou aprovat el plànol de la casa primera de la dreta, cantonada a l'Avinguda del Cabdill, que durant molts anys fou el popular Cafè Bertran.

L'any 1902 hi havia 15 cases a la dreta i quatre a l'esquerra.

Durant alguns anys, la part esquerra de l'entrada, hi havia un gran camp per a edificar que després va servir per a dipòsit de fusta, i en temps roig per reunir i instruir els milicians i repartir el ranxo.

En aquest mateix camp, prop la Riera del Palau, amb tot el cerimonial que representa aquell acte, fou agarrat un paricida el dia 14 de maig de l'any 1859.

Pocs moments després descarregà una tempestat sobre la vila que no donà temps a refugiar-se els espectadors.

EL CARRER D'IRENEU

En sessió de l'Ajuntament celebrada el dia 18 d'octubre de l'any 1883, s'acordà posar fites amb obra i morter als carrers

que hi havia marcats a la dreta de la Riera del Palau, segons plànol presentat per l'arquitecte Curet, i entre aquests carrers hi havia el d'Ireneu.

Aquest carrer comença a l'Avinguda del Cabdill i acaba al carrer de Galileu, amb els números 30 i 57, travessa el d'Arquímedes.

Les primeres cases que s'hi construïren, eren de En Jacinte Casanovas, en l'any 1900, i tres anys més tard aquest carrer ja tenia 2 cases a la dreta i 15 a l'esquerra.

Ireneu, fou el primer bisbe que va tenir la ciutat d'Egara i que fou nomenat l'any 450 per Nundinari, bisbe de la Diòcesi de Barcelona.

EL CARRER DE LEPANTO

Poc temps després d'haver enrunat les muralles de la ciutat, el dia 10 de juliol de l'any 1879 fou presentada a l'Ajuntament una sollicitud signada pel terrassenc Isidre Vinyals i Roura, per a obrir dos carrers amb els noms de Lepanto i Navas de Tolosa en la part sud de la ciutat, que partint de la carretera de Gràcia a Mauresa, es dirigessin en línia recta al oest, creuant la prolongació de la del carrer de Baldrich en sentit perpendicular i el dia 1 d'agost següent, l'Ajuntament acordà consultar-ho a En Marià Galí i a En Josep Rodó, com a propietaris que eren dels terrenys compresos en l'esmentat projecte, per si estaven conformes.

El dia 22 d'aquell mes fou acordat posar els noms en aquells terrenys perquè de cases encara no n'hi havia.

El dia 14 de setembre del 1905 fou aprovat el projecte de construcció de l'edifici-fàbrica propietat de Joan Gibert, quan solament hi havia la casa assenyalada amb el número 124.

Alternant entre casals i cases edificades, el carrer de Lepanto comença la carretera de Rubí, travessa el de Baldrich, on hi havia hagut les hortes anomenades de Sant Domingo, i passava

L'antic camí de Rubí, travessa el del Pare Font, Llúria i Avinyó, on després passa per davant de la Plaça del Segle xx i travessant el de Muntanyans i el de Montpeó anirà a parar a la Rambla del Pare Alegre.

L'any 1930 el lloc més poblat de cases era a l'entrar per la carretera de Rubí, encara que les cases de les dues cantonades no varen construir-se fins l'any 1944.

Lepanto es un petit port de Grècia, que es va fer cèlebre pel triomf de l'esquadra espanyola manada per En Joan d'Àustria, sobre els turcs l'any 1571.

EL CARRER DE LLÚRIA

Segons un plànol de l'arquitecte Miquel Curet, aquest carrer havia de traspasar la carretera de Montcada començant en el carrer de Sant Marià. Però no fou així i comença a l'esmentada carretera i tenint entrada al carrer de Gibert, després travessa els carrers de Gasòmetre, Sant Sebastià, Navas de Tolosa, Torras i Bages i Ramon Trias i camps enllà.

El dia 3 de novembre de l'any 1852, l'Ajuntament acordà posar el nom d'Egara a aquell carrer, però en fer-se l'agregació de Terrassa amb el poble de Sant Pere i tenint aquest el mateix nom en un dels seus carrers, l'Ajuntament va donar preferència a aquell i acordà el dia 5 de novembre de l'any 1905 posar-hi el nom de Llúria.

Aquell carrer va passar un bon nombre d'anys que solament era el tros comprès a l'entrada de la carretera de Montcada, els murs del qual a l'esquerra hi havia la fàbrica del gas.

El dia 8 de gener de l'any 1857 En Martí Senana demanà permís a l'Ajuntament «para proceder a la excavación de tierra de un campo de su propiedad por el cual debe pasar la futura calle de Egara». Allà hi havia un forn d'obra i era incommunicat el pas entre els carrers Gasòmetre i Sant Sebastià, que

llavors tenia un camí que comunicava a un rengle de cases de cara al ponent, i l'any 1908 s'acordà allargar-lo per a que tingués comunicació amb els transversals i fins el 1940 aquell tros de carrer no va començar-se a edificar, on passat el carrer de Torres i Bages hi ha l'antic edifici conegut per la Fàbrica Vinyals.

Llúria, anomenat més clarament Roger de Llúria, fou un gran almirall, nascut a Nàpols i fou l'amo del Mediterrà amb la seva esquadra. Morí l'any 1395.

EL CARRER MAJOR

Amb data 7 de maig de l'any 1432 hi ha una venda feta per Albert Salet del Mas Sacot de la Parròquia de Sant Pere a Guillem de Faro del Mas Duran, de la mateixa Parròquia d'aquell cens de pensió 5 f. amb el domini directe i allodial del mateix cens que rebia sobre aquelles cases que En Marc Pla de Terrassa posseïa en el carrer Major de la vila. Llinda a llevant amb allodi l'altar de Sant Miquel, a migdia amb el carrer Major, i a ponent amb les cases de Joan Fàbrica i a tramontana amb un pati de terra de l'esmentat Marc Pla.

Amb motiu de les reformes que s'han portat a cap al carrer Major durant aquets últims anys, s'ha transformat per complet aquella via, una de les més típiques del segle XVIII.

L'última casa de més bon aspecte que fou enrunada, fou la casa Vinyals, que agafava vuit casals; on s'hi havia allotjat el rei Ferran VII i la seva esposa la reina Amàlia, la reina Isabel II, i el rei Amadeu i altres personatges d'aquella època.

Per a respectar la casa Vinyals, en fer la reforma del carrer, varen torçar-lo una mica i es veu marcadament girat i algun temps després, el dia 20 de juny de l'any 1941, varen començar-la a enrunar i quedà tota la casa desfeta el dia 15 de novembre d'aquell any.

Tenim un document en el qual hi consten els propietaris que l'any 1729 tenia el carrer Major, quan les cases no arribaven al carrer de la Cisterna.

En sessió celebrada a l'Ajuntament el dia 19 d'agost de l'any 1848 s'acordà que, en vista d'un memorial d'alguns veïns del carrer Major dirigit a que es tanqui el corredor que va des de dit carrer al de les Parres, que dit memorial passí a la comissió d'obres perquè escoltant als veïns del voltant de dit corredor doni el seu dictamen.

En fer la reforma del carrer Major l'any 1928 aquest pas es transformà en carrer, que avui és el de la Unió, tros comprès entre les Parres i Major, però tres solars més avall.

En sessió memorable celebrada al Ajuntament el dia 5 de març de l'any 1920, en la que es discuti l'emplaçament de l'Estació del tramvia, foren projectades les obres d'eixamplis i nova alineació dels carrers Major, Cisterna, Unió i Portal de Sant Roc.

L'any 1922 es començà la reforma del primer de dits carrers; es rebaixà el terreny de davant de Can Vinyals, per suavitzar el fort pendent que hi havia en aquell indret. L'aprovació definitiva del projecte fou el 18 de desembre de l'any 1924.

Pel febrer de l'any 1925 es començà la reforma d'eixamplament del carrer; fou l'última casa de l'esquerra, o sigui la que tocava el jardí de Can Vinyals, assentada on ara és el mig de la placeta que forma davant de la senyorial casa Font Batallé.

El dia 9 de febrer de l'any 1927 fou trobada una sitja i el 13 d'octubre següent l'Ajuntament expropiava la casa número 19; perquè fou l'últim propietari que abandonà la casa i fou per força.

Per l'octubre del 1927, hi havia tot el costat esquerre enrunat, menys la primera casa, la que feia cantonada a la Plaça Major. Amb la desaparició d'aquesta casa, que es començà a enrunar el 18 de maig del 1928 va desaparèixer per complet

el carrer que durant els segles xvii i xviii fou el de més tràfic comercial i el lloc preferit per passeig dels terrassencs.

En aquell carrer hi havia viscut la mare de Sant Josep Oriol, que era filla de Enn Buguñà, de pagès.

L'acord d'urbanització amb els parterres i alzines fou el 14 d'abril de 1933, i l'edifici de la Telefònica s'inaugurà el 27 de desembre del 1931, i el primer edifici modern que s'inaugurà en aquella via fou el de la cantonada de la dreta del carrer de la Unió, amb comerç de gèneres de llana.

El Banc Comercial de Terrassa inaugurà les seves oficines al carrer Major el dia 24 de juliol de l'any 1944. El Banc de Bilbao el dia 16 de juny del 1945, el Banc Hispano-Americà el 10 d'agost de 1949 i el Banc Espanyol de Crèdit el 28 de març de 1954.

L'any 1800 en el carrer Major hi havia 52 cases i a últims del segle passat s'hi comptava entre un gran nombre de botigues la casa Senana, acreditada pels dolços i per la cera, casa que ocupà després la vídua Castelló amb la seva tintoreria; ca la Pepa espartenyera; la lleteria de Cal Costurè; Cal Aurell, graner, a la cantonada del carrer de Bastard; la barberia del Cirera, a la cantonada del carrer de les Vaques (carrer del Forn), entre Major i Baix Plaça; la fusteria Leonart, davant del carrer de Bastard; Cal Fontanals, del bacallà i arengades; la típica casa de Can Bogunyà, en la qual hi visqué la mare de Sant Josep Oriol; a la dreta de la cantonada del carrer del Forn, cal Bros, ferrer; la botiga de plats-i-olles d'En Valls; Cal Siula; Cal Bagolini, d'on sortien els vestits de les elegants d'aquella època; Cal Daguer; Cal Teta-gall, on venien vi; Cala Rosa Porquetera, davant del corredor de les Parres; Cal Castells, forner; i al costat, part d'avall, Cal Casterlenas, on la façana contenia uns esplèndits esgrafiats que honoraven l'època que eren fets i part d'amunt el Cafè Espanyol.

A últims del segle passat, en arribar la diada de Sant Roc, aquets veïns guarnien el carrer amb gallardets, banderetes i pals

vestits de mata i boix. Hi passava la processó, a la qual hi assistien unes 600 persones. Aquells actes revestien una solemnitat com no s'han vist més en aquella diada.

EL CARRER DEL MAS ADEI

Les primeres notes que trobem que parlen del lloc que, amb el transcurs del temps, fou el carrer del Mas Adei, són del notari Pere de Folguer, de Terrassa, a 10 de les calendes de 1295 d'una concòrdia entre el Prior de Terrassa i Guillem de Vinyals, de la Parròquia de Sant Pere, que sobre dit Prior pretenia que en Vinyals li havia de pagar certa quantitat de diner com atinent dret i causa de Guillerma Vinyals, la seva esposa, resident en el Mas Adei, prop del Monestir de Sant Pere.

Una altra del 7 de gener del 1737, Francesc Ramoneda de la Volta, pagès, ven a Maria i a Pere Ramoneda, el Mas Adei per 325 lliures a carta de gràcia. Situat dins els límits de Terrassa, prop de Sant Pere.

El dia 23 d'abril de l'any 1843, En Joaquim Petit demanà permís per edificar al carrer que s'obre a continuació del carrer de Sant Antoni, i la Corporació Municipal nomenà els regidors Rodó, Ubach i Armengol perquè estudiessin la manera de fer el desmunt.

En aquell temps, en el lloc que és avui entrada del carrer del Mas Adei, per la part de la Creu Gran, hi havia un nivell de terres a l'alçada de més de dos metres, la qual cosa fa que, per entrar a l'interior de les cases que actualment hi ha llinstants, s'ha de pujar cinc o sis graons, i aquest van disminuint com més la línia de les cases va endinsant-se per dit carrer.

El dia 23 de març de l'any 1848, reunits els regidors, previs els informes necessaris i la corresponent valoració dels mestres d'obres, s'acordà concedir a Ignasi Perich, la paret que hi havia des de casa seva al barranc, pel treball de rebaixar, a concixe-

ment dels mestres d'obres, la pujada del carrer de davant del de Sant Antoni, portant la terra al Passcig i replanar-la, havent-la de tenir rebaixada el dia 1 de juliol d'aquell any i pel preu a més a més de vint duros en diner, pagadors, deu per tot l'any 1849 i deu per tot el 1850 podent-se-li fer guanyar amb treball del Comú.

El dia 2 de desembre de l'any 1848, l'Ajuntament acordà posar-hi el nom de Mas Adei.

Va durar molts anys que els veïns es mostraren refractaris a aquest nom, per trobar-lo —segons ells— una mica estrany.

Precisament quan va acordar-se posar aquest nom a dit carrer, era en la època que el poble s'havia acostumat a posar-hi noms de sants, i per aquest motiu, quan era el dia del patró del carrer, el veïnat celebrava grans festes populars, algunes de les quals tenien lloc encara en entrar el present segle.

Els veïns del carrer del Mas Adei, escolliren per patrona a la Mare de Déu dels Àngels.

Després d'això, tardà encara alguns anys a poblar-se del tot.

De mig carrer en amunt tot eren camps. Des del carrer de Sant Valentí fins a l'Estació, hi havia format un camí de carros, on, per banda, hi havia un camp d'oliveres, propietat de la casa Ventalló.

Una part d'aquells indrets era coneguda per la Riba del Pont.

El dia 20 de març de l'any 1879, els germans Germain, tenien construïda en dit carrer la casa número 80 i la llogaren a la Guàrdia civil per Caserna, per la quantitat de 55 pessetes trimestrals.

Alguns terrassencs encara coneixen aquell carrer pel carrer dels civils. A últims del segle passat foren construïts els edificis de l'extrem nord, als quals hi establiren màquines de mitges els terrassencs Boix i Bosch.

Varen empedrar-lo pel setembre de l'any 1926.

EL CARRER DE LA MINA

Hi ha un tros d'aquest carrer, des del de la Societat al del Mas Adei, que les cases tenen el seu corresponent cancell o vidrieres, una al costat de l'altra, sense cap casal per a edificar, i pel conjunt de la seva construcció, un se l'imagina com un lloc molt apropiat per a celebrar una festa de barri amb les seves corresponents banderetes de variats colors i formant un túnel amb el carrer net i regat i un manubri al mig, mentre passa el carter En Vicens Iranzo, amable i bo, amb la seva perilla blanca que'l feia més venerable. Hi ha veí en aquest carrer que la seva vida s'ha escorregut entre aquelles parets que formen la seva llar i ha passat de pares a fills.

El dia 4 de juliol de l'any 1846, En Joan Segret, fabricant de la vila, i Francesc Surrallés, veí de Sant Pere, varen exposar a l'Ajuntament que tenien en propietat un tros de terreny, cada un d'ells prop d'aquesta vila, fora la Porta de Sant Joan i per la part inferior del dipòsit d'aigua de la Mina Pública, i un i altre volien cedir-lo amb objecte que pogués ésser edificat.

Per a fer això era indispensable que abans estiguessin assenyalades les vies que hi tenien d'haver en aquell paratge a fi de fixar la seva alineació.

El dia 7 de febrer de l'any 1858, o sigui dotze anys després, quan ja feia temps que estava urbanitzat, l'Ajuntament acordà posar-hi el nom de carrer de la Mina al que ve des del carrer del Mas Adei fins a ajuntar-se amb el que puja fins a l'Estació del Nord, prop del punt on anteriorment existia l'anomenada porta de Sant Joan.

En la casa número 5 hi ha una làpida sobre el portal: 1845.

A la casa número 23 hi ha la data: 1886.

Les cases iguals que comencen a la cantonada, i a la dreta, del carrer de la Societat, foren construïdes en 1878, segons plànol presentat pel terrassenc Josep Salas el dia 16 de juliol.

Hi ha un edifici-fàbrica a l'esquerra, on durant molts anys del segle passat hi havia els rentadors de llana de Can Roure. L'any 1900 aquell carrer comptava amb 26 cases per banda.

EL CARRER DE MONTSERRAT

Aquest carrer és un dels primers que es van urbanitzar després de l'arribada del tren del Nord a la nostra ciutat.

La seva urbanització va començar a partir del 16 d'abril de l'any 1860, quan la senyora Vidua Escursell va fer construir la primera casa de la dreta, que després va ser magatzem de la fàbrica de tovalloles russes, primera i única que hi ha hagut a Terrassa.

El dia 7 de març de l'any següent, Antoni Muntadas i Valldeperas demanava permís a l'Ajuntament per construir vuit cases de pis i totes iguals.

Les cinc primeres cases de la dreta foren construïdes per En Salvador Piqué l'any 1864.

El dia 20 d'abril de l'any 1876 l'Ajuntament acordà enrunar entre altres parets, la muralla del carrer de Montserrat, a fi d'extendre el carrer cap a ponent.

El dia 31 de juliol de l'any 1879, l'Ajuntament acordà que l'encreuament del carrer de Montserrat amb el del Pantà s'hi fessin xamfrans a totes quatre cantonades a fi de fer menys sensible el petit desviament de l'eix d'aquest últim.

Aquest lloc fou fins l'any 1943, conegut pel rellotge de sol, perquè en una de les cases que feien de xamfrà, hi havia un rellotge de sol, que va desaparèixer a l'enrunament de les vivendes per fer-hi un edifici industrial.

A l'arribar a la cantonada de la dreta del carrer de Sant Leopold, fins l'any 1918 fou sense edificar, i hi havia uns horts i un camí que utilitzaven els veïns del carrer del Nord de l'esquerra però últimament era tancat amb espinàs.

El dia 7 d'agost de l'any 1879 els terrassencs Josep Barba i Baltasar Germain demanaren a l'Ajuntament la prolongació del carrer de Montserrat des del carrer del Pantà a Nostra Senyora dels Àngels, que algun temps després hi foren aixecats els edificis industrials coneguts per La Farinera.

En sessió de 11 d'octubre de l'any 1883 s'acordà passés a informe una instància signada per En Jaume Valls i Pascual i alguns veïns del carrer de Montserrat, perquè obliguessin als propietaris del carrer a construir les voreres que els corresponia.

El carrer de Montserrat comença al carrer de Calvo Sotelo, travessa els carrers de Sant Leopold, Sant Llorenç, Pantà; Sant Gaietà i acaba al carrer de Nostra Senyora dels Àngels.

El dia 27 de març de l'any 1918, l'Ajuntament acordà l'obertura de dit carrer entre els carrers de Sant Gaietà i Nostra Dona dels Àngels.

EL CARRER DE MUSTAROL

El carrer de Mustarol homenat de Muslarol, durant més de 70 anys fou anomenat carrer de Mossèn Font, segons una venda d'una casa del carrer del Portal Nou. Anys 1541 - 1657.

També n'havien dit el carrer d'En Barba. Quan els Ajuntaments no s'havien mai preocupat de posar-hi nom, els el posava el poble mateix i les més de les vegades el nom era d'un propietari o d'un veí que tenia popularitat.

El carrer de Mustarol és estret, les cases són altes i la majoria són fosques i humides. El poble, per esmentar aquest carrer en diuen el «corredor de Cal Trossos».

Amb data 17 de gener de l'any 1401, hi ha un establiment atorgat pel reverend Bernat Ginabreda, Pbrc., Administrador del Priorat i Monestir de Terrassa d'unes cases de Bernat Mustarol a Mateu del Mas. Del 14 de novembre del 1503 una venda feta per Joan Brocant, peraire de Terrassa a Antoni Laneyra,

francès, habitant a la vila, d'una casa sita al carrer de Mustarol molt a prop de la Porta Nova. També hi ha una venda pel preu de 60 lliures barceloneses de dues pesses de terra, situades dintre el terme de Terrassa, en el carrer anomenat de Mustarol atorgada a Benet Arnella, tintorer de la vila, a favor dels consellers de la mateixa vila. Data: 16 octubre 1591.

Existeix un plànol de l'any 1876 que assenyala que aquest carrer havia de posar-se a una amplada de 5 metres, per això és més ample del cap d'avall. Aquest carrer és de molt trànsit, perquè hi passa gent que viu a la barriada baixa de la ciutat i troba una dreuera per anar a la Plaça del Mercat, per això hi ha hagut sempre algun establiment de comerç malgrat ésser fosc i humit.

Té l'entrada per la Plaça d'Espanya i sortida pel carrer de Baix Plaça comunicant amb l'entrada del carrer de la Rutlla.

EL CARRER DE LAS NAVAS DE TOLOSA

El dia 10 de juliol de l'any 1879, a instància de Isidre Vinyals Roure, s'acordà obrir dos carrers al sud de la ciutat i, el dia 22 d'agost següent, l'Ajuntament acordà posar-hi el nom de Las Navas de Tolosa, nom d'un poblet de la província de Jaén, cèlebre per la batalla que el 1212 guanyaren als àrabs, els reis de Castella, Navarra i Aragó.

El carrer de les Navas de Tolosa, malgrat l'antiguitat que té, han passat molts anys que no va créixer l'edificació, i és perquè era molt apartat, llavors de les últimes cases. Les úniques cases que hi havia eren les d'entrar per la carretera de Rubí a l'esquerra i el carrer no seguia més. El dia 27 de gener del 1881 es sollicità l'obertura del carrer entre Pare Font i Llòria.

L'edifici-fàbrica que fa cantonada, i a la dreta del carrer del Pare Font fou construït per Antoni Blasi i Buxeda, segons plànol presentat el dia 9 de febrer de l'any 1920.

El carrer de Navas de Tolosa comença al carrer del Vallparadís, travessa la carretera de Rubí, Baldrich, Pare Font, Llúria, Avinyó, Plaça del Segle xx, Muntanyans i Montpeó fins a la Rambla del Pare Alegre.

EL CARRER DE NOSTRA DONA DELS ANGELS

El dia 27 de juliol de l'any 1879, els terrassencs Baltasar Germain, Josep Barba i Josep Prat presentaren a l'Ajuntament un projecte d'obertura de dos carrers nous a la part de ponent de la ciutat i que portessin els noms de Nostra Dona dels Angels i Sant Gaietà, i fou aprovat el dia 7 d'agost següent.

A l'any 1867, les darreres cases de la població en aquell indret, eren les del carrer del Pantà, fins al carrer de Sant Isidre, i aquest no seguia més enllà del carrer del Pantà, així és que per anar des d'aquest carrer al que és avui carrer de Nostra Dona dels Angels, hom ho havia de fer camps a través.

Cap allà l'any 1900, aquest carrer s'anà allargant per la part alta o sigui del carrer de Sant Valentí en amunt.

I, per la part de baix, passat el carrer de Sant Isidre era tancat amb una muralla, i un portal petit, del qual amb un pendent molt pronunciat, comunicava amb els jardins del Pantà. Passant pel costat d'una típica casa de pagès, seguia un camí, el qual, entremig d'un vinya, es dividia en dos: l'un anava a parar a la Riera del Palau, a l'indret aproximadament on hi ha el portal de la fàbrica Aymerich i Amat, i l'altre s'enfilava dalt d'un marge i comunicava amb el carrer de Clarís, cantonada al carrer de l'Indústria.

A l'any 1907, en construir-se el Vapor Aymerich i Amat, quedà incomunicat aquell pas, i el tros del carrer de Nostra Dona dels Angels sense sortida; i molts veïns utilitzaven aquell indret per dipòsit de desferres i escombraries.

El dia 17 de febrer d'aquell any, es reuniren a l'Ajunta-

ment, els propietaris i veïns del carrer dels Àngels, junt amb la Comissió de Foment, per tractar de la completa obertura d'aquella via fins al carrer de Surís.

De fet no es va portar a cap fins l'acord de l'Ajuntament del dia 29 de maig de l'any 1916, amb un presupost de 15.000 pessetes.

El dia 2 de desembre de aquell mateix any, s'acordà allargar el carrer fins al Passeig de 22 de juliol, avui Espinosa de los Monteros.

Així és que, el carrer de Nostra Dona dels Àngels, que tothom en diu carrer dels Àngels solament, té l'entrada pel carrer de Surís, hi acaba el carrer de Sant Isidre, el de Sant Valentí, Montserrat, travessa el de Cervantes i acaba al d'Espinosa de los Monteros.

EL CARRER NOU DE SANT PERE

El carrer Nou és un dels que forma part de la llista dels carrers típics de Terrassa. Cent anys enrera era dit carrer el més modern, tot i comptar amb 58 cases.

El fet de tenir el carrer Nou, els revolts que priven de veure l'un extrem des de l'altre, és degut al fet que abans d'urbanitzar-se, passava per aquell lloc el camí d'anar al poble de Sant Pere. En eixamplar-se la ciutat per aquell indret, es construïren les cases sense un pla d'urbanització, seguint la línia de les vores del camí que comunicava amb el poble veí. D'aquí prengué origen el nom de carrer Nou de Sant Pere, amb el que es denominà dita via. I encara conserva algunes cases primitives de pis, amb finestra petita i una humil barana de balcó de fusta i el portal rodó, les quals donen una idea de l'aspecte típic que havia tingut el carrer.

Des del lloc on hi ha les escales del carrer de Sant Pau, fins a la Creu Gran, no hi havia llavors, cap travessia. Per anar

al carrer de Sant Josep, s'havia de voltar per la Creu Gran o per les escaletes.

El dia 1 de setembre de l'any 1881, l'Ajuntament nomenà una comissió amb l'objecte de fer les gestions necessàries per portar a terme l'obertura del carrer del Passeig des del carrer del Nord al carrer de Paz, traspassant el carrer Nou.

Les primeres cases de l'entrar, a la dreta, les va fer construir En Puig de la Bauma, segons plànol presentat el 2 de juliol de l'any 1858.

Hi ha una escriptura del notari F. Soler amb data 20 de novembre de l'any 1825 que ja esmenta el «carrer Nou dit de Sant Pere».

L'any 1897 En Fontanals construïa les parets del seu nou magatzem que fa cantonada al carrer del Passeig i a l'altra costat, En Joan Salvans Armengol hi construïa la casa número 45, on hi havia hagut una caseta baixa, amb finestra i portal rodó, tenda coneguda per Cala Quima, molt acreditada en aquella barriada.

Al número 13 hi havia, igual que a Cala Quima, una casa baixa que en deien a Cal Guixer. Prengué origen aquest motiu, d'un home anomenat Turu, que hi venia guix.

Més amunt, en el número 19, l'any 1884 s'hi instal·là la primera galeria fotogràfica de Terrassa, portada per un tal Torija, que després la va adquirir En Josep M.ª Ballester.

Els veïns del carrer Nou havien celebrat també les seves tradicionals festes de barri, una d'elles la de dinar en corporació en una taula parada al mig del carrer en el lloc més ample.

La diada era el 14 de setembre, festa de Santa Creu.

El 19 d'agost de 1926, va acordar-se empedrar-lo.

L'any 1944 varen construir-se les cases 19 al 23 en vies del nou eixamplament.

A Cal Malet, a la casa número 26 d'aquell carrer, el dia 16 de novembre de l'any 1816 hi va néixer el reverend Francesc

Rodó i Sala, Rector de Sant Martí de Provençals, on hi té un monument a la seva memòria.

EL CARRER DE L'OM

Ignorem per quin motiu el regidor En Domènec Ventalló en data 14 d'octubre de l'any 1864, proposà a l'Ajuntament canviar el nom de l'Esclop, posat pel mateix poble, pel de Om, nom que amb tot i fer molts anys que és canviat, els terrasencs no coneixen el carrer de l'Om per altre nom que el de l'Esclop.

A l'Arxiu de la Casa Prioral hi ha un document de l'any 1242 que diu que a Terrassa hi havia un Bernat de l'Om.

En obrir-se aquest carrer el deixaren molt estret, per l'entrada del carrer de Sant Pau tenia 3'32 mts. i pel carrer del Passeig 2'31 i no l'eixamplaren fins l'any 1893 del tot, en fer aquell edifici llarg que hi ha a l'esquerra on hi havia hagut el Chor de La Llanterna.

El dia 27 d'octubre de l'any 1861 fou cursada la següent instància: —«Mag. Srs. Los abajo firmados vecinos de esta villa, con el debido respeto exponen: La calle del Esclop que desde que la población está iluminada por gas ha quedado a oscuras, brinda la falta de iluminación en dicha calle, el poder cometer desórdenes que afectan la conducta pública, en su consecuencia, los infrascritos vecinos de la misma acuden a V. con el fin de que se sirva iluminar dicha calle que en concepto de ellos sería lo suficiente colocar al centro un farol de gas. Gracia que esperan los firmantes del recto proceder de V.—José Oliart, Francisco Albi, etc.»

L'any 1930 hi havia les mateixes queixes.

El dia 16 de desembre de l'any 1897 va instal·lar-hi la primera Cooperativa Obrera. Totes les cases de la dreta, menys una, són els darreres de les cases de la esquerra del carrer de la Fontvella.

EL CARRER DE LA PALLA

Aquest típic carrer, que conserva encara l'aspecte típic de l'antiguitat, amb la clàssica corba dels carrers vells, té el mateix aspecte, apart de l'empedrament i alguna tribuna semi-artística, de quan els carros de Cal Segal obstruïen el pas de les tartanes que portaven als viatgers a la Fonda d'Espanya, els dependents dels despatxos anaven a comprar les llibretes de Caixa i Major a la llibreria Riera, contemplant un moment el campanar de l'Església del Sant Esperit i la palma artística que penjava del balcó de Cal Sans, i el tapisser Rius explicava les seves proeses de teatre desenrotllades amb el seu entranyable amic «Salvadoret» Alarma, mentre arreglava una artística poltrona de Can Amat, amb una dotzena de claus a la boca.

El dia 12 d'agost de l'any 1582 hi ha una nota que diu:

—«Es fa una crida prohibint jugar a bitlles i menys per tot el camí que parteix del carrer de la Fontvella».

L'any 1630 veiem que, entre els veïns del carrer de les Bitlles, el terrassenc Bartomeu Rossell està encarregat de fer una recapta per a recollir cabals per a la reconstrucció de les muralles.

En les escriptures del notari Francesc Soler i Ler, pel juliol de l'any 1809, amb quatre dies de diferència anomena «Bitlles» i «Palla» per indicar el nom d'aquest carrer; així es pot comprovar que en un mateix temps tenia dos noms aquest carrer.

Els nostres avis també l'anomenaven el «Pes de la Palla».

La primera casa de la dreta és del 1857. Hi ha una fusta que aguanta un portal de la casa Sans, que fou l'antiga casa pairal de Can Rodó, que porta la data del 1741.

El dia 15 de maig de l'any 1852 el courer Domènec Sanvícers presentà una factura per la despesa de courer, calderer, mans de mestre i gavetes de morter emprades per adobar la font del carrer de les Bitlles.

Al primer pis de la casa número 7 va fundar-se el Centre

Mèdic el dia 15 de setembre de l'any 1882.

La del número 18 presentat el plànol el dia 23 de febrer de l'any 1858 per En Dídac Ballber.

Les processons de la capvuitada de Corpus i de Sant Roc i algunes altres havien passat per aquell carrer, presentant una bellíssima nota de color per l'estretor, amb el campanar al mig del fons.

Actualment, amb el que té de típic, trenca la quietud dels matins el cant monòton d'una guatlla engabiada, que com una joia guarda un veí del carrer.

A últims de segle passat, durant molts anys al número 16 hi havia hagut la Fonda d'Espanya, que era molt atesa i considerada.

EL CARRER DEL PANTÀ

Actualment, el carrer del Pantà, és un dels carrers que fan força bonic; l'únic inconvenient que té és l'haver-hi un tros tan llarg d'una travessia a l'altra, a la part dreta.

Molts en diuen el carrer dels Campos, per haver estat instal·lat al pati de la casa número 53, un teatre que en deien dels Campos i que després fou el Retiro, destruït per un incendi el 5 de maig de 1879 i reformat després, donant-s'hi l'última sessió de cinema el dia 26 de desembre de l'any 1932.

Les nou primeres cases de l'esquerra, passat el carrer de l'Alcàzar de Toledo, foren construïdes pel mestre d'obres En Delfí Planas i Munné, segons plànol presentat el dia 11 de novembre de l'any 1851.

Fins l'any 1863 l'Ajuntament no es preocupà de l'urbanització d'aquell carrer, que llavors quedà oficialment anomenat carrer del Pantà. A l'indret del carrer de Sant Isidre travessava el camí que anava al Pla de l'Ametllera, per entre camps i vinyes.

El dia 30 de maig de 1876, el mestre d'obres Jaume Comer-

ma, sollicità per En Josep Barba, anomenat *el Palma*, el permís a l'Ajuntament per construir l'edifici assenyalat amb el número 79. Aleshores, l'Ajuntament va acordar, en sessió del 3 d'agost d'aquell any, allargar el carrer fins al dret del carrer de Cervantes.

No hi havia cap cantonada fins a l'any 1876 que es proposà fer un carrer paral·lel al carrer de la Rasa, avui General Mola.

Mig any després el terrassenc Agustí Galí i Surís, va cedir uns terrenys a l'esquerra, per tal que s'hi urbanitzés un carrer.

Més endavant, ja van formar-se les altres travessies que hi ha ara, per haver-se poblat de pressa, amb motiu d'haver-hi l'Estació del Nord a la vora.

El dia 19 de desembre del 1878, fou presentat el plànol de la casa número 70, per En Joan Germain, casa que té un jardí al davant. El dia 31 de juliol de l'any 1879, l'Ajuntament acordà que l'encreuament del carrer de Montserrat amb el del Pantà s'hi fessin xamfrans a totes quatre cantonades a fi de fer menys sensible el petit desviament de l'eix d'aquest últim.

Aquest lloc fins l'any 1943 era conegut pel rellotge de sol, perquè en una de les cases que feien xamfrà, hi havia un rellotge de sol que va desaparèixer amb l'enrunament de les vivendes per a fer-hi un edifici industrial.

Aquest carrer té uns 460 metres de llargada.

En la part dreta hi ha alguns edificis industrials, el primer és el Vapor de la Companyia, avui del Marçet, i més amunt s'hi va fundar «La Electra Industrial», l'any 1912.

A l'esquerra hi ha l'entrada del carrer de l'Alcàzar de Toledo i el de Surís, el travessa el de Sant Isidre, Sant Valentí i Montserrat, i el tanca el carrer de Cervantes.

L'any 1925 varen empedrar-lo i en fer-ho va passar amb les obres paralitzades durant un any per no avenir-se els propietaris amb l'Ajuntament.

En diuen carrer del Pantà en recordança d'haver-hi hagut

uns esplèndids jardins, des d'allà del carrer de Surís fins al carrer de Sant Isidre, fins a tocar la Riera del Palau.

EL CARRER DEL PARE FONT

Aquest carrer és el que s'havia anomenat de Rubí.

Ja era conegut a l'any 1864 que l'Ajuntament, en sessió del 18 d'octubre d'aquell any, acordà que tingués la mateixa amplada que el que avui és el carrer de Topete.

El carrer de Rubí, havia estat el començament de l'antic camí que anava a la vila de dit nom. Era un camí amb molts alts i baixos i a cada costat hi havia forns d'obra; per això encara en moltes d'aquelles cases tenen l'enrajolat damunt de terra sobreposada, per haver estat treta la terra ferma quan hi havia els forns.

Aquest carrer hi travessen els de Sant Sebastià, Navas de Tolosa, Lepant, Torres i Bages, Ramon Trias, i va a parar a la Carretera de Rubí, i encara a l'entrar a la dreta hi ha el carrer de Gibert, després a la mateixa mà comença el de Gasòmetre i a l'esquerra el de Prim. Entre aquest carrer i en avall de l'esquerra hi havia hagut les hortes de Sant Domingo, a sobre de les quals en 1945 s'hi construïren uns edificis per a fàbriques.

Entre les característiques d'aquest carrer, cal esmentar una casa, a l'entrar a mà esquerra, la qual havia estat una quadra on fabricaven teixits i la maquinària de la qual anava moguda per un molí d'aigua.

Aquesta casa, a últims del segle passat, va fer-se popular perquè serví de saló per a una agrupació de joves, on, feien balls de manubri que en deien de patacada; aquest saló era conegut per l'Aranya.

Al davant d'aquesta casa hi ha la fàbrica del gas, muntada l'any 1860.

Les cases que hi ha entre els carrers Gasòmetre i Sant Sebastià a la dreta, varen construir-se a finals del segle passat, molt després de la fàbrica de Costa i Blasi i de Gibert. L'antic camí de Rubí, va desaparèixer en construir-se la carretera, i la comunicació que ara hi ha de dita carretera amb el carrer del Pare Font, no fou feta fins l'any 1893, per mitjà d'un terraplé, que en 1950 ja estava transformat en carrer per haver-se urbanitzat tot aquell sector.

El dia 11 de gener de l'any 1894, l'Ajuntament acordà posar una font en aquell carrer i fou posada a la cantonada del carrer del Gasòmetre. En la casa números 32 i 34, el dia 28 de setembre de l'any 1913 s'inauguraren unes Escoles a càrrec de les Germanes Missioneres Agustines d'Ultramar.

En sessió de l'Ajuntament celebrada el dia 20 de maig de l'any 1925, s'acordà substituir el nom de Rubí, pel de Pare Font.

Aquest carrer fou pavimentat l'any 1955.

El Pare Joan Font, fou un missioner al Mèxic per a la conversió dels infidels d'aquells països. Els seus treballs eren d'un home incansable, havent estat un dels primers que predicà l'Evangeli als indis Tepehuans. Nasqué a la nostra ciutat el dia 21 d'agost de l'any 1574 i morí màrtir a Mèxic el 19 de novembre de l'any 1616.

EL CARRER DEL P. LLAURADÓ

En una escriptura del notari Daura, amb data 24 de juliol de l'any 1954, esmenta aquest lloc per «camí de Montserrat».

Podria molt ben ésser que els terrassencs per a visitar la santa muntanya emprenguessin un camí que hi havia a la dreta de l'edifici que hi ha entre els carrers de Volta i Pare Llauradó i on antigament hi havia unes cres de batre molt grans, i que més cap aquí en dèiem el camí de Vacarisses, i a les Planes d'En Vieta.

El dia 27 de setembre de l'any 1853, l'Ajuntament va rebre un ofici del Governador en el que obligava a la Corporació a la ràpida construcció d'un edifici adequat per a la matança de ramat i imposava la multa de dos rals a l'Alcalde i vint al Secretari per cada dia que passés, si no es construïa.

I aquest edifici va construir-se on és avui el carrer del Pare Llauradó cantonada al carrer de Galileu, que s'utilitzà durant quinze anys, fins que es va inaugurar l'actual a la carretera de Montcada.

L'any 1900 tenia una casa a la dreta i set a l'esquerra.

El dia 16 de juny de l'any 1904, Marcel Peralta i Civil, presentà un plànol a l'Ajuntament per a la construcció de l'edifici que hi ha entre els carrers de Volta i Pare Llauradó, que més de 40 anys va ésser la Fonda de Bonavista, regentada per Francisc Rius i Sufé i després per Joaquim Bracons i Rodríguez.

El dia 6 de juny de l'any 1913 l'Ajuntament va cedir el terreny ocupat pel camí de Vacarisses, passat el carrer del Comerç, a Josep Miquel i Enrich, Maria Singla i Tatché, i Josep Turu i Escursell per tal que a barata aquests cedissin el terreny per urbanitzar el carrer del Pare Llauradó.

El dia 8 de març de l'any 1920 la senyora Maria Gelf sollicitava permís a l'Ajuntament per construir la casa número 101, que consta de tres pisos, davant del carrer del Comerç.

Al entrar, a la dreta hi havia un camp que s'utilitzava per estendre les teles encolades i en aquest camp, el dia 19 d'agost de l'any 1929, s'inaugurà el Circ Hagenberg, el Circ Equestre més gran que ha visitat Terrassa, on hi havia lleons, tigres, panteres, deu elefants i gran varietat de simis.

Entre els carrers de Comerç i Bisbe Irurita durant alguns anys va haver-hi un fàbrica de xocolata.

El dia 26 de març de l'any 1936 a la casa número 78 s'inaugurà una Capella protestant i el dia 6 de gener del 1942 fou dedicada al culte catòlic, sota l'advocació de Sant Josep Oriol.

Actualment aquest carrer ja sobrepassa del carrer de Alexandre Bell a l'extrem de la pujada on hi passava el camí que porta al pont de Vacarisses.

Començaren a empedrar-lo d'un tram per l'abril del 1946.

Referent al P. Llauradó, l'historiador Soler i Palet, diu: «És digne de perpetuar-se la simpàtica figura del P. Pere Llauradó, frare del Convent dels Recoletos de Terrassa, per allà l'any 1713 que entraren les tropes castellanques i franceses manades pel general Bracamonte en l'esmentada vila. En els tres dies que durà l'ocupació, el P. Llauradó es distingí pel seu zel religiós, caritatiu i patriòtic, aconseguint del general la guàrdia de l'Església del Sant Esperit després de pregar-li de genolls i amb llàgrimes, i la mitigació dels horrors de què la vila en fou teatre, portant el Combregar als moribunds i els morts els enterrava els uns a l'Hospital i altres al Cementiri o a la tomba de la Capella de Santa Elisabet de l'esmentat Convent dels P. P. Recoletos.

EL CARRER DE LES PARRS

Una escriptura de l'any 1586 fa esment del carrer de les Parres en la venda d'uns censos de Pere Motlló, pare de Terrassa, i En Salvador Cardús, en la venda del Castell Palau de Terrassa feta l'any 1661, diu que en aquella època el carrer de les Parres tenia vuit cases.

El carrer de les Parres havia estat un carrer molt típic i ben terrassenc, però avui degut a l'enderrocament de la majoria de cases de la part esquerra i l'obertura del carrer de la Unió, que el traspassa, ha perdut aquella gràcia que tenia, dels carrers del mil vuit-cents. L'entrada és pel carrer Cremat i abans de les reformes del carrer Major, la sortida la tenia per un carrer estret que hi havia a l'esquerra, abans d'arribar al cap d'avall.

El dia 25 de novembre de l'any 1770, l'Ajuntament arrendava a Salvador Grané, l'Hostal de la vila per 10 lliures moneda barcelonesa, amb l'obligació d'allotjar-hi soldats.

El tros del cap d'avall, passada la travessia del carrer de la Unió, era un lloc on hi havien viscut els gitanos de Terrassa i essent molt estret era conegut pel carreró del Carder.

Veus aquí una instància presentada a l'Ajuntament pels veïns del carrer de les Parres, en la qual s'ensenya el perquè fou presentada i a la vegada indica la toponímia d'aquells indrets en aquella època: «Si es suprimeix el dit carrer, queda privat de ventilació per aquella part el carrer immediat de les Parres, de la qual està força necessitada, per cert, per la seva poca amplada, majorment des de que s'ha tancat el punt de la casa Vinyals que forma ella un gros recó, i tanca la comunicació, dificultant el pas al carrer de les Parres, des del carrer del Vall, Placeta dels Estudis, carrer del Forn i Major i encara amb el Raval, a la que avui dia s'hi dirigeix molta gent o viceversa, travessant l'horta d'En Ventalló que ordinàriament són obertes les portes i es permet el trànsit.

Aquestes comunicacions avui dia són molt freqüents i poden ser-ho encara més, temps a venir, segons l'augment que tingui la població, ja que, si bé és fàcil preveure que, si augmenta el nombre d'habitants, no podrà estendre's fàcilment a l'altra part de la Riera, i havent-hi entre mig el carrer de les Parres i el Raval, les grans hortes d'En Ventalló i Busquets, és molt possible i fins probable que s'edifiqui per allà alguna casa o s'allargui el carrer anomenat dels Estricadors fins al de les Parres pel carreró d'En Ventalló, que aboca molt a la vora del que es tracta de suprimir, cosa que perjudicaria considerablement, perquè fóra precis als transeünts voltar un bon tret, des de la boca del carrer Major avall, fins a Can Vinyals, i pujant després altre tant del carrer de les Parres o viceversa... amb data 5 de juny de 1840».

Les hortes d'En Ventalló que ocupen part del carrer de la

Unió i teatre «Recreo». Les hortes d'En Busquets són on hi ha la fàbrica de la Electricitat i quadres de fàbrica fins a l'Avinguda del Cabdill, baixant pel carrer de l'Isle Soler a la dreta.

A la casa núm. 16, hi havia antigament un hostel on els traguers hi feien parada quan anaven de camí. També amb conveni amb l'Ajuntament s'utilitzava per alberg nocturn.

En sessió del 15 de maig del 1874, l'Ajuntament clogué un conveni amb el propietari de l'Hostal En Miquel Grané i Valls, perquè aquest seguís estatjant a casa seva els vianants pobres, als qui devia cobrar 6 cèntims de cada un. L'Ajuntament li abonava 20 pessetes, cada trimestre.

El dia 27 de novembre de l'any 1912, l'Ajuntament acordà fer gestions al Govern Civil per prolongar el carrer de la Unió fins el carrer de les Parres, al qual efecte precisaven la compra d'unes cases valorades en 5.850 pessetes.

El dia 3 de juny l'any 1603 l'Ajuntament donà a Miquel Rovira deu lliures moneda barcelonesa per adjutori de treure la volta del carrer de les Parres.

El notari Gorchs, en el foli 279 de l'any 1775, parla del Corredor de les Parres.

Aquest carrer fou enllosat al segon trimestre de l'any 1955.

EL CARRER DEL PASSATGE COMERMA

Aquest carrer té una bona amplada i no té cap travessia.

Comença a la carretera de Montcada i acaba al carrer del Gasòmetre amb 22 cases a la dreta i 14 a l'esquerra, totes de pis, i quasi totes d'un mateix estil.

El dia 4 d'octubre de l'any 1876, En Pere Comerma i Rodó va vendre al notari don Antoni Tàrraga i Albrich per 26.260 pessetes, les cases des del número 2 al 20 d'aquell carrer, al darrera de les quals hi havia una vinya propietat d'Ignasi Vidal (a) Pons, al qual li foren comprats també els terrenys.

EL PASSEIG DELS SAMALERS

Aquest Passeig és el tros que hi ha des de darrera el monument dels Caiguts al pont del Vallparadís. Un tros molt ben aprofitat i que fa molt bonic.

L'any 1850 hi havia una muralla que el voltava amb un gran portal a l'extrem esquerre, on s'hi aixecava un edifici, les parets del qual tapaven per complet la visual del carrer de Sant Antoni. La façana principal era de cara a ponent i al davant de la mateixa, hi havia una era molt gran.

El citat edifici havia estat una fàbrica de draps propietat dels R.R.P.P. Recoletos, que tenien comunicació amb el Convent per la part on és ara la Presó, llavors inexistent.

Davant d'on és ara presó hi havia un carrer estret amb sortida al portal d'entrada a l'hort dels frares.

Al lloc on és la Presó hi havia la sagristia del Convent i per això tenien fàcil comunicació travessant solament el carrer.

A la dreta de la muralla existia una casa baixa en la qual hi visqué darrerament, un agutzil molt petit d'estatura, a qui tothom el coneixia pel «Tres pams» i tenia cura d'arranjar el passeig.

A l'any 1835, amb motiu de les revoltes, els frares varen abandonar aquell edifici igual que el Convent i el que és avui Hospital. Algun temps després, l'Ajuntament el va destinar a Escoles.

El dia 26 de maig de l'any 1858 el governador va demanar un edifici a l'Ajuntament per allotjar-hi la Guàrdia civil i la nostra corporació va oferir-li la fàbrica.

A poc a poc varen enrunar la casa de la dreta de la sagristia del Convent quedant aïllada la fàbrica que després tothom va conèixer per «Els quarterets».

El dia 21 d'octubre de l'any 1868, la Junta revolucionària

envià un comunicat a l'Ajuntament assabentant-lo d'haver disposat l'enderrocament.

En aquell lloc s'hi va muntar l'envelat per celebrar les Festes de la Pau i fins a últims del segle passat s'hi engegava el Castell de focs per la Festa major. Era el punt on s'hi installaven les atraccions quan se celebrava la fira al Passeig.

L'any 1880 va haver-hi el propòsit d'aixecar-hi un edifici per a Palau de Justícia i l'arquitecte Feu va fer uns plànols que encara es guarden a l'Ajuntament.

L'últim Castell de focs fou a l'any 1894 i l'any següent el varen fer on és avui entrada al carrer de Volta.

A l'any 1924 varen construir-se prop del torrent, cap a l'esquerra uns bancs on la gent d'edat hi anava a prendre el sol, fou quan els terrassencs l'anomenaren el «banc del si no fos».

Aquell lloc fou urbanitzat de nou l'any 1945 fent-hi jardins i un brollador a la dreta i ho acabà d'embellir l'edifici de la Mútua d'Assegurances.

Quan fou enrunat l'edifici que servia de caserna, s'hi plantaren uns arbres que tardaren molt a brotar, i la gent va començar a dir que hi havien plantat samalers, originant així el nom que encara conserva de dit Passeig.

Durant el Govern de la República, a la part esquerra del pont i en terrenys de la Vidua Roca i Roca, hi volien construir uns edificis per a Escoles i el dia 1 de juliol de l'any 1934, hi col·locaren la primera pedra per aquest fi. Hauria perdut la perspectiva que ara es gaudeix contemplant el jardí i arbreda actual amb el Castell del Vallparadis al fons. El dia 1 d'octubre de l'any 1917 fou col·locada la primera pedra a l'edifici de l'extrem dret que pertany a l'Hospital.

EL PASSEIG DEL COMTE D'EGARA

El dia 20 de juliol de l'any 1827, els propietaris terrassencs Salvador Vinyals, Josep Maurí i Francesc Galí i Galí, davant del notari Huguet, cediren uns terrenys per tal que fossin destinats a lloc d'esbargiment i Passeig per als terrassencs.

Altre document per esmentar aquest lloc, diu: «...lugar llamado «Camp de les tres puntes» anivelado y terraplenado el terreno frente del Convento y fábrica de Sayals para cuya mejora y perfección desea este Ayuntamiento.»

Llavors s'urbanitzà de qualsevol manera, com una espècie de jardí, plàtans, moreres, lladoners, etc., fins l'any 1870 que es posaren vuit rengles de plàtans arrencats estil d'aquella època.

Per a replenar-lo hi portaren terres de la rebaixa del terreny que feien a l'entrada del carrer del Mas Adei i altres terres i per a la claror de la nit, fanals d'oli fins el dia 27 de juny de l'any 1883 que els substituïren pels de gas i el 17 d'abril del 1924 amb llums elèctrics.

El dia 22 de juliol de l'any 1879 En Domènec Casanellas demanà a l'Ajuntament l'instal·lació d'un Parc d'atraccions.

El dia 21 de juliol de l'any 1901 s'inaugurà un quiosc per vendre begudes al cap del segon rengle a l'esquerra i el 18 de novembre del 1911 el quiosc fou traslladat a l'indret del Passeig central però a la part esquerra. El dia 24 de desembre de l'any 1905 s'inaugurà un templec al mateix costat que hi estava molt bé i a propòsit per a concerts i balls o sardanes i el varen treure el dia 14 de juliol de l'any 1948 amb la nova reforma.

La numeració de les cases ja venia del carrer de la Fontvella i el dia 2 de juny del 1926 l'Ajuntament va acordar que el que era Passeig se'n digués Passicig del Comte d'Egara.

La casa que actualment es La Mútua d'Assegurances, era a Can Motlló, obtenint el permís per a construir-la En Magí

Tobella el dia 11 de desembre de l'any 1862.

La primera casa que va construir-se davant del carrer del Passeig era propietat d'En Pau Galí que la va fer construir el 1859, la del costat, part d'avall En Sebastià Cadena l'any 1858, i al davant, al mig hi havia una font. Hi ha una nota que diu: «Sr. D. Cayetano Roca, como depositario de los fondos de este común, se servirá usted pagar a D. Mariano Galí la cantidad de 2.740 reales vellón por la construcción de la fuente del Pasco, frente la casa de dicho Sr. Galí y en cumplimiento del mismo.—Tarrasa, 9 de julio de 1847.» Però aquesta va desaparèixer quan En Magí Solà va demanar a l'Ajuntament la seva desaparició.

Sobre el portal de la casa Maurí hi ha la data: 1818.

El Passeig tenia un atapaïment d'arbres que molt ben arrengherats n'hi havia prou per fer ombra tota la temporada d'estiu, i encara que donava gust passejar-s'hi, no s'hi passejava mai ningú, solament quan s'hi feien festivals o sardanes.

Des del 5 de maig de l'any 1894 fins al 1935 les fires es feien en el Passeig, fins que es traslladaren a la Avd. Cabdill.

El dia 11 d'agost de l'any 1942 començaren a arrencar arbres per a fer-hi l'actual renovació i el dia 25 d'abril del 1952 s'inaugurà el Cafè Catalònia posant taules i paraigües al mig del Passeig presentant l'aspecte d'una gran ciutat.

El dia 24 de gener de l'any 1934 la Mútua d'Assegurances prengué possessió de l'edifici antic de Can Montlló.

El dia 24 de gener de 1944, va inaugurar-se el monument als Caiguts.

PASSEIG DE ESPINOSA DE LOS MONTEROS

Aquest era el Passeig de 22 de juliol i el dia 7 de novembre de l'any 1940, l'Ajuntament acordà canviar-lo pel de Espinosa de los Monteros, una vila de la província de Burgos, que es distingí en la guerra de l'Alliberació.

És a la part esquerra mirant l'Estació del tren de la R.E.N.F.E. Les primeres cases la façana de les quals dona a la Placeta i al carrer de Cervantes, foren construïdes l'any 1870. Més enllà hi havia munts de terra, propietat de n'Antoni Galí. Com que l'Ajuntament va llançar l'idea de fer-hi passar un carrer per arran de la mateixa via, igual que a la part dreta de l'Estació, varen haver d'intervenir en la qüestió l'Ajuntament, el propietari del terreny i la Companyia del tren del Nord, representada pel cap de la 4.ª secció de via i obres n'Antoni Sans.

El dia 26 d'octubre de l'any 1880 va quedar fet el contracte segons el qual l'Ajuntament donaria 3.000 rals a la Companyia per tal que aquesta, amb els seus obrers, rebaixés el terreny posant-lo a nivell fins al dret del carrer de Sant Leopold, on passava un camí que s'unia amb aquest carrer més avall del carrer Cervantes.

En construir-se el Vapor Galí, l'any 1881, el terreny era molt accidentat fins al carrer de Sant Llorenç i la Companyia del Nord va donar 1.000 pessetes a Antoni Galí per indemnitzar la reforma.

A l'encreuament del carrer de Sant Llorenç i aquest Passeig, hi havia una caseta del guarda agulles, que dificultava el pas dels carruatges i l'Ajuntament abonà 2.500 ptes., a la Companyia perquè aquesta fes el trasllat a l'altre costat, o sigui a l'entrar al carrer del Pla de l'Ametllera. El trasllat va fer-se el 29 març 1911.

En construir-se, l'any 1877, les tres cases que hi ha a l'esquerra de l'extrem del carrer de Sant Llorenç aquestes estaven completament aïllades. Perquè aquest Passeig seguís enllà, com hi ha el propòsit de fer-lo travessar el pont de ferro de la Riera del Palau, va haver-hi necessitat de rebaixar part del desmunt que hi havia després d'aquestes primeres cases, i en gener de l'any 1911, amb aquesta urbanització, facilità la co-

municació amb els carrers de Sant Gaietà, Àngels i Canonge Rodó.

L'any 1916 es construí l'edifici de l'Acondicionament Terrassenc i l'any 1940 es començaren els edificis que formen la fàbrica Torredemer.

Les cases del Corcoy, cantonada al carrer dels Àngels, són fetes l'any 1922.

A aquest passeig hi acaba el carrer de Sant Leopold, el de Sant Llorenç, Sant Gaietà, Nostra Dona dels Àngels, Canonge Rodó i Giral i Serrà, l'últim de l'esquerra arran de la Riera del Palau i s'hi comença el carrer de Pere Viver, Pla de l'Ametllera, Carretera de Rellinars, Miquel Àngel i Marquès de Comillas, aquests dos últims a la dreta de la via, passat el pas a nivell de la Carretera de Rellinars on després, a sota el Marquès de Comillas, hi ha el camp d'esports dels «Tallers Aguts» i després la Riera del Palau.

PASSEIG DE HEROIS DE CODO

Aquest era el carrer de 22 de juliol des de l'Estació de la R.E.N.F.E., a la dreta, fins a la carretera de Castellar, o fins al pont de la Riera de les Arenes, però el dia 7 de novembre de l'any 1940 l'Ajuntament acordà canviar-lo per Herois de Codo, en record de uns combatents que es van distingir a la Serra d'aquest nom en la guerra de l'Alliberació, on hi moriren alguns terrassencs.

A mig segle passat, tot el que és avui Passeig no tenia tan sols ni l'aspecte de carrer, hi havia solament les cases que l'any 1877 va fer construir n'Antoni Barata i un camp propietat d'En Pere Ventalló. Ran mateix de la via hi havia un camí estret, ple de canyes del terraplè, que es comunicava amb el poble de Sant Pere, per damunt del torrent del Vallparadís.

El dia 14 de novembre de l'any 1878 la Comissió d'obres

proposà que seria convenient, en conveni amb la Companyia del Nord, d'En Barata i En Ventalló, obrir un passeig, allargant la claveguera fins a Sant Pere.

En sessió del 27 de gener de l'any 1881, l'Ajuntament va acordar plantar arbres davant de les cases del Barata. El dia 22 de novembre del 1883, va acordar posar-hi el nom de 22 de juliol que abans en deien carrer del Ferrocarril.

El dia 24 de juny de l'any 1894, els veïns de la barriada de Sant Pere, demanaren a l'Ajuntament que en conveni amb la companyia del tren, fessin un pas de carro per sota la via, a l'indret del carrer del Comte de Salvatierra, puix que abans d'haver-hi la via del ferrocarril hi passava el camí del Sagrament. Tardaren molt temps a fer-lo, però a l'últim s'arribà a portar a cap la construcció d'un pas que és solament per als que van a peu.

A l'arribar a la primera cantonada a la dreta, hi ha el carrer del Frontó, on l'any 1896 va construir-s'hi un Frontó que va funcionar tres anys. Després s'hi posà la fàbrica de J. Geis Bosch.

En arribar el carrer Major de Sant Pere, el Passeig quedava tancat i continuava passat el torrent de Santa Maria amb les cases anomenades del «Sis dits», construïdes l'any 1912.

Privava el pas una casa de «Cal Vileta» que era l'última de la dreta del carrer Major de Sant Pere i començaren a enderrocar-la el dia 5 de setembre de l'any 1918.

El projecte és d'arribar fins al pont de les Arenes.

Aquest Passeig hi té entrada el carrer del Frontó, Major de Sant Pere, el travessen el torrent de Santa Maria, Gral. Sanjurjo, Gral. Martínez Anido i Escultor Armengol, i carretera de Castellar.

Fins el gener de l'any 1932 no es va començar la urbanització i ampliació del Passeig des del carrer Major de Sant Pere fins al carrer de Salmerón, avui General Sanjurjo, facilitant

així la comunicació per aquest carrer amb la carretera de Castellar.

EL CARRER DEL PASSEIG

El dia 18 de març de l'any 1859, la senyora Ana Galí, Vidua de Maurí, presentava a l'Ajuntament un plànol per construir un rengle de cases al terreny de la seva propietat, que és entrant pel Passeig a la dreta.

Antigament aquest carrer, començava al Passeig i acabava al carrer de Paz. L'allargament del carrer fins al lloc que és avui Plaça de Mossèn Jacint Verdaguer, era tament una necessitat. Comprenent-ho així, una colla de propietaris i veïns d'aquelles travessies, es reuniren el dia 1 de setembre del 1881, i nomenaren una comissió amb l'objecte de fer les gestions necessàries per portar a cap l'allargament del carrer fins a la Plaça de Mossèn Jacint, traspasant el carrer Nou.

En sessió celebrada per l'Ajuntament, el dia 20 d'octubre següent, s'acordà l'ampliació del carrer, i el dia 25 d'octubre davant del notari Joan Carrancà comprà la casa núm. 41, del carrer Nou, per 7.000 ptes. Aquesta casa tenia un pati que arribava fins a la cantonada del carrer de Sant Joan. La casa núm. 40 construïda l'any 1843 l'adquiriren per 4.000 ptes., el dia 2 de febrer de 1883 davant del mateix notari esmentat.

El dia 20 de gener de l'any 1884, l'Ajuntament, presidit per En Jaume Marinello, acordà pagar 240 ptes. al Marquès de Sentmenat, de dos lluïsmes per la compra d'aquestes dues cases.

I fins el 16 de juliol de l'any 1895, no quedà encarregada la Comissió de Foment, de portar a cap la reforma completa.

Antigament en deien el carrer de Cal Pòrcia que era al núm. 9 i es a on va instal·lar-s'hi el primer Banc de Terrassa i la Caixa d'Estalvis. Fou empedrat l'any 1907 entre els carrers de Sant Joan i Nou; l'altre tros s'empedrà l'any 1926.

EL CARRER DE PAZ

L'origen d'aquest nom ha donat motiu a discussions principalment als forasters que envien cartes als veïns de l'esmentat carrer, afegint-hi l'article «la» entre la preposició i el nom.

En aquest carrer la paraula Paz procedeix d'un cognom d'una família d'ascendència que va fer construir la seva casa en aquell lloc quan no hi havia res urbanitzat.

Aquest carrer va urbanitzar-se, quan la majoria de les cases que tenen façana al carrer Nou estaven fetes i aprofitaven la sortida de darrera, per un pati que donava a un camí, que va fer-se al darrera i que després va transformar-se en carrer. Encara es conserven algunes cases d'aquella època amb el portal rodó i la finestra petita ran de teulada.

L'any 1828 el carrer de Paz tenia 33 cases, a la primera de les quals, a la dreta, hi habitava la família Paz, el propietari fou l'avi del diputat a Corts i Senador don Joaquim M.ª de Paz.

El dia 16 de setembre de l'any 1846, la Mina Pública d'Aigües presentà una instància a l'Ajuntament per instal·lar un repartidor en aquell carrer.

El dia 16 d'abril de l'any 1857 l'esmentada Mina sollicità la instal·lació d'una canonada de plom des del repartidor de la cantonada del carrer Garcia Humet, creuant el Passeig del Comte d'Egara fins arribar al carrer de Sant Quirse.

I en 1859, el terrassenc Joan Rodó Vinyals demanava permís per edificar la casa número 11, de la qual durant mig segle els baixos varen servir de corral a les vaques de la lleteria de Cal Malet, del carrer Nou.

Segons el cens llavors ja hi havia 54 cases.

El dia 22 de juliol del 1863 en Narcís Argemí demanava permís per a aixecar un edifici que, contruït per a magatzem, del primer de gener de l'any 1914 fins al 1936 va servir per a Escola Municipal.

El dia 11 d'abril de l'any 1901 l'Ajuntament acordà comprar el casal de la casa número 45 per fer-hi un safareig públic.

Fins a últims del segle XIX moltes de les cases conservaven encara aquell motiu tan tradicional dels pobles, i no ho tenien com a una ofensa, molt al contrari, semblava que l'anomenar-los d'aquella manera era una profunda amistat que entre ells conservaven.

En els últims temps encara hi havia les cases «Miquelàs», «Santos», «Llanas», «Esquerrà», «Nadal», «Socs», «Divertido», etcètera.

L'entrada del carrer de Paz és per la Plaça de Maragall i la sortida pel carrer de Sant Antoni.

Varen començar a empedrar-lo el dia 14 d'abril de l'any 1947.

EL CARRER DEL PLA DE L'AMETLLERA

Al cap damunt del carrer de Sant Llorenç, passat el pas a nivell del tren de la R.E.N.F.E., a mà dreta, hi ha un carrer amb tot un rengle de cases iguals.

Aquell és el carrer conegut pel Pla de la Ametllera, el nom del qual va aprovar l'Ajuntament en sessió del 24 d'agost del 1899.

El seu origen segons sembla, pot ésser que aquells terrenys havien estat de propietat d'una senyora vídua coneguda per l'Ametllera perquè el seu difunt espòs es deia Ametller, o d'una pubilla amb aquest cognom, que segons En Salvador Cardús ja existia l'any 1670.

El dia 2 d'abril de l'any 1898, l'Ajuntament va publicar la següent nota: —«Pel terme de vint dies queda exposat a la Secretaria de l'Ajuntament el projecte d'obertura d'un carrer en el terrenys llindants amb el camí conegut pel Pla de l'Ametllera, i el canvi d'emplaçament de la caseta del ferrocarril anomenada de Can Sanllequí, entre Sant Llorenç i 22 de Juliol.

Aquesta caseta era a la dreta abans de passar la via i en urbanitzar aquells terrenys, fou traslladada a l'altre costat, o sigui a l'entrar el carrer del Pla de l'Ametllera a la dreta.

Antigament aquí començava un camí que seguia el mateix corbat que fa el carrer, i s'utilitzava per anar a Can Roca o Can Bogunyà. Com que no hi havia la carretera de Rellinars, aquell era l'únic camí per anar a la muntanya.

La primera era propietat de Pere Prat Pujol, conegut per l'Esvert, el qual era propietari d'alguns terrenys que després va anar venent per casals. En Pere Prat fou el qui el dia 5 de febrer de l'any 1899 va demanar permís per a construir-hi la primera casa.

El dia 16 d'abril de l'any 1899, En Francesc Verdera i Martínez demanava permís a l'Ajuntament per construir una casa al núm. 4.

«La Constructora Tarrasense», el dia 24 de maig de l'any 1904, sol·licitava permís a l'Ajuntament per la construcció de vint cases, que són les que segueixen després de les d'En Verdera.

El dia 6 de desembre de l'any 1913, el mestre d'obres En Pere Mitjans i Font presentà un plànol a l'Ajuntament per a urbanitzar uns terrenys sobre la via del Nord, prop del Pla de l'Ametllera. Era propietari d'una torre que hi havia a l'entrar al carrer a l'esquerra amb el típic molí de vent.

En esclatar la guerra del 18, aquells terrenys foren edificats, ja que abans les cases no arribaven a la primera travessia.

El 19 de maig de l'any 1919 la Mina Pública va inaugurar els clarificadors; el 12 de juny del 1920, al xamfrà del carrer de Catalunya, va instal·lar-s'hi un cafè anomenat «El Turo Park», que llavors va fer-se molt popular.

El dia 25 d'octubre de l'any 1925, la societat coral «Los Amigos» inaugurà el grup de cases del número 173 al 183.

El 17 de març del 1925, s'inaugurava un camp d'esport al

extrem del carrer, on després ha estat l'Avinguda del Pare Marcet.

El dia 25 de juny de l'any 1935 varen començar les obres de l'edifici que és la Guarderia per a infants.

En arribar a la primera travessia hi ha una Plaça, la qual des del 24 de juny de l'any 1945 porta el nom de Mestre Ramon Serrat.

Aquest carrer el travessa el carrer de Catalunya, Transversal, i té entrada el carrer de Monturiol i Oviedo i acaba a l'Avinguda de l'Abad Marcet.

LA PLACETA DE LA FONTROBADA

Extraiem una nota del notari Soler amb data 12 d'octubre de l'any 1823: «...el Ayuntamiento tuvo a bien resolver y determinar unánimes y conformes con acuerdo del día 15 de septiembre último, dirigir al dicho algive las aguas sobrantes de la fuente vulgarmente nombrada «La font trobada» sita en la Plazuela dicha de Mossén Salvi, que se halla en el extremo de la calle nombrada dels Gabatxons».

Aquesta placeta, la més petita de totes, ha tingut diversos noms, abans ja era la Placeta de Mossèn Martínez, i quan era coneguda per Placeta de Mossèn Salvi, era perquè hi vivia un sacerdot anomenat Salvi Amat, procedent de Can Amat de la Muntanya.

L'edifici que ocupa la Unió Comercial i Industrial, fou construït l'any 1897 per a magatzem de teixits i el dia 25 d'agost de l'any 1906 s'inaugurà un cafè que l'anomenaven «Cafè Condal» i es va tancar el dia 2 de desembre de l'any 1925.

Abans hi havia unes cases baixes i en una d'elles hi vivia un impressor anomenat Riera, que fou el primer que va fer llibres per les cases comercials.

La casa de la cantonada al carrer de Sant Pere a la dreta, es comença a construir el 22 d'octubre de l'any 1882. Dues portes més avall, la farmàcia Rovira, un dels fundadors del Col·legi Terrassenc. Al davant hi havia uns abeuradors, que varen treure el dia 26 de juny de l'any 1870. A sobre del nou edifici, de planta baixa, hi posaren un anunci lluminós el 19 de març del 1933, però va tenir poca acceptació. Aquesta Placeta té l'entrada, per cert molt estreta al Raval de José Antonio.

Poc després d'haver-se presentat el Cinema a Terrassa, un llaurer anomenat Galizia, a la casa número 22, hi plantà els primers cartells de propaganda d'aquest espectacle.

LA PLAÇA D'ESPANYA

El document més antic que tenim és amb data 22 de març de l'any 1569, el qual diu que el Consell acordà tapar un pou que hi havia al mig de la Plaça. Altre del 11 d'abril del 1575, que els Consellers acorden fer un porxo per mesurar el blat.

El dia 17 d'agost del 1579 es donaren poders als consellers per treure diners del notari per a la església nova i fer bancs, taules i pedrissos i enrajolar la Plaça.

El que és avui Plaça d'Espanya, cap a ponent, hi havia una església anomenada del Roser, i el dia 1 de gener de l'any 1597 s'hi celebrà l'últim Consell d'Adjunts i Jurats perquè fos enrunada, després de feta l'església del Sant Esperit actual.

Aquesta Plaça, que durant el temps ha tingut diversos noms, era solament la Plaça quan solament n'hi havia una, després Plaça de la Constitució, Plaça Major, en ésser traslladat el Mercat fou la Plassa Vella i últimament Plaça d'Espanya, però la majoria dels terrassencs la coneixen més per la Plassa Vella.

La nostra Plaça d'Espanya a principis del segle passat, feia un rectangle petit, que s'eixamplava per la part del carrer de

Cantaré i la cantonada del carrer de l'Església s'avançava deixant tapada la façana del temple des de la Plaça. Al seu lloc hi havia uns porxos on hi venien la carn, i al pis la Casa de la Vila.

L'any 1851, en voler fer obres en l'esmentat edifici de davant de l'Església, el seu propietari En Bonaventura Piera, fabricant de xocolata, que tenia la botiga a cal Baró de Corbera i volia traslladar-la a la seva propietat, l'Ajuntament l'obligà a construir un casal més enrera i llavors van desaparèixer els últims arcs que quedaven deixant ben visible la façana del Sant Esperit.

En tot el que és avui Cafè Colón, les cases s'avançaven fins al carrer Major, on a la cantonada hi havia una altra fàbrica de xocolata, que en deien a Cal Espadamala, i al Cafè de «Les Victimes» formava un recó: així és que des del carrer dels Gabatxons no es veia l'entrada del carrer Major. La reforma d'eixamplament de la Plaça va començar-se amb tota solemnitat el dia 30 de març de l'any 1891.

La Plaça llavors agafà una superfície de 2.888 metres quadrats.

Quan era alcalde En Joaquim Marinello proposà enrajolar la Plaça i l'Ajuntament va acordar-ho el dia 28 d'agost de l'any 1884, costant 18.683'40 pessetes.

Aquest empedrat ocupava uns 1.110 metres quadrats, el construí el mestre d'obres Antoni Prim i Desumvila i s'inaugurà el dia 20 de gener de l'any 1885. Estava fet amb adoquins i lloses per a indicar el lloc de les parades i el pas del públic.

Per a completar l'urbanització, l'Ajuntament encarregà la construcció d'una farola de ferro alimentada amb gas, composta de cinc globos i fou col·locada al mig de la Plaça.

Fou construïda als tallers Abelló i Companyia, costà 1.039'75 pessetes i s'inaugurà el dia 28 de març de 1885, vigília del diumenge de Rams.

En aquesta Plassa podien posar-s'hi 350 taules, que les hi portaven a primera hora del matí i les retiraven a dos quarts d'onze, traslladant-les a les entrades de les cases veïnes. Entre els carrers de Cantaré, Mustarol, Parres i Baix Plaça no hi havia casa que no guardés una o dues taules del Mercat.

Hi havia dies en els últims temps d'haver-hi el Mercat allà, principalment el diumenges, a la hora de vendre, que era impossible donar un pas pels carrers Cremat i Gabatxons.

A la cantonada de Cal Jorba era Cal Sastre Badrinas, una espècie de Casinet on es passava l'estisora sense malícia. La botiga l'adquirí el sastre Camilo Domingo que l'inaugurà el primer de maig del 1900.

Després d'haver eixamplat la Plaça per la part del carrer Cremat, el dia 31 de maig de l'any 1894, l'Ajuntament acordà fer construir cinc barraques per tapar les runes que hi havia en la part nord, i al seu lloc s'hi contruí la casa del «Cafè Colón» que s'inaugurà el 20 de novembre de 1917.

Veient que era insuficient la Plaça Vella o Major per Mercat, perquè la població anava creixent cada dia més, l'any 1896 fou presentada una proposició a l'Ajuntament per construir un edifici exclusivament per a Mercat, enrunant les cases del carrer de Mustarol, parells del carrer de l'Església, senars del Cantaré fins al carrer de Baix Plaça i Caixa d'Estalvis, però la proposició no fou acceptada, per manca de capital.

En setembre del 1903 fou presentada la proposició de construir-se al Raval, on fins el 1869 va haver-hi l'Hospital.

Els veïns de la Plaça Major i els seus voltants presentaren una protesta volgüent demostrar que el traspàs del Mercat a un altre lloc que no fos la Plaça, seria la ruïna del comerç de tots els carrers adjacents.

El nou Mercat va inaugurar-se el dia 14 de novembre del 1908.

Amb el traspàs dels venedors al nou mercat, en l'any 1911, va reformar-se la Plaça, canviant la forma d'empedrat, plantant

un bon nombre d'arbres, que foren arrancats altra vegada el març del 1950.

El 1925 va reformar-se instal·lant-hi parterres, afegint-hi fanals i rosers, que donaven un aspecte tan bonic com no s'havia vist mai en cap més lloc de la ciutat.

L'artística farola fou traslladada el dia 14 d'abril de l'any 1912 a la Plaça del Progrés, avui Plaça del General Primo de Rivera, on hi va ésser fins el 1 de gener de l'any 1929.

El dia 26 de febrer de l'any 1920 començaren les obres per fer nova la façana de l'Església del Sant Esperit.

L'antiga casa de Can Pons, que ja existia a principis del 1700, fou enrunada i començaren el nou edifici per a la Companyia Telefònica el dia 13 d'octubre de l'any 1930, inaugurant el telèfon automàtic el dia 27 de desembre de l'any 1931.

Amb motiu d'aixecar-hi el monument a D. Alfons Sala, comte d'Egara, varen fer-hi noves reformes. El monument va inaugurar-se el dia 30 d'abril del 1950.

En aquesta Plaça s'hi celebraven les fires des de l'any 1338 fins a l'any 1933 que foren traslladades a la Fontvella i després al Passeig.

LA PLAÇA DE L'ESTACIÓ

Aquesta Plaça va formar-se després d'haver-se inaugurat el servei de trens de Terrassa a Barcelona, el 16 de maig de l'any 1816 quan les cases de la vila de més a prop cren les que varen tirar a terra a la Plaça de Mossèn Jacint Verdaguer l'any 1917 per fer la Plaça que avui porta el nom del genial poeta vigatà.

Llavors al fer-se arribar el tren a Terrassa, l'Ajuntament va pendre el següent acord: —«Por parte del señor Presidente se manifestó que se trata por varios particulares de esta Villa colocar un hilo eléctrico desde la Estación del Ferrocarril, que

vaya a parar a una de las casas inmediatas al campanario, por medio de cuyo hilo se anunciará la salida de todos los trenes con su cuarto y media hora de anticipación, y recibido dicho aviso se podrá hacer saber al público, tocando de un modo determinado el reloj de la Torre.»

Després de la inauguració del servei de trens, la Companyia va enviar un comunicat a l'Alcalde donant-li les gràcies per la bona acollida que li havien dispensat, junt amb 4.000 rals velló per repartir entre els pobres terrassencs necessitats.

Ràpidament va anar-se urbanitzant aquella part de població, i en sessió celebrada per l'Ajuntament el dia 18 de març de l'any 1862, va acordar-se que la Plaça de l'Estació havia d'estar voltada de pòrtics, cosa que hauria fet molt efecte si s'hagués portat a cap. Encara existeix el límit d'on havien d'acabar les cases, que és al final de les cases número 115 a un costat i 124 per l'altre i tota la Plaça porticada.

Les causes de no portar-se a cap aquell projecte es desconeixen.

El dia 3 d'abril de l'any 1871, el mestre d'obres Jaume Comerma i Torrella va presentar uns plànols per la construcció d'una casa en aquella Plaça per a en Antoni Ventalló, propietari d'aquells terrenys resident a Barcelona, i l'Ajuntament sense tenir en compte els acords anteriors, el dia 16 d'aquell mateix mes i any va aprovar el plànol, i avui aquell edifici és el magatzem dels industrials Humet Germans.

El 6 de setembre de l'any 1874, presentat per Miquel Cafiadell va aprovar-se el xamflà del carrer de Cervantes amb el Passeig de Espinosa de los Monteros.

El primer edifici que va fer-se per a Estació era molt reduït i al davant hi havia un jardí amb eucaliptus, que feia molt bonic. A principis de segle varen construir-ne un altre en el mateix lloc del jardí, que és l'actual, que costà 121.000 pessetes i s'inaugurà el dia 21 de desembre de l'any 1901. En tirar

a terra l'antic, varen posar-hi una via més, que és la corba que fa la primera via de l'andana.

El dia 8 de desembre de l'any 1907 va inaugurar-se la doble via de Terrassa a Barcelona, i el dia 14 de març del 1928 arribà a la nostra ciutat la primera locomotora elèctrica.

El dipòsit de gasolina que hi ha a la Plaça fou inaugurat el dia 1 de juny de l'any 1940.

LA PLAÇA DE MARAGALL

Aquesta Plaça és la que el poble en diu «La Placeta del Teatre». L'Ajuntament va acordar posar-hi el nom de Maragall el dia 29 de juny de l'any 1912.

Existeix una nota del notari Soler en data 1851 que diu: «...12 març... aquell tros de terres, parets i escombros que és part i de pertinències del camp de una quartera situat en la present vila i carrer dit de Sant Pau, antes anomenat camp dels Corralis i antigament de la era d'En Rovira, otorgada per Magí Solà a favor de Josep Segret, els dos fabricants de panyos, naturals i veïns de la vila.»

Aquest tros, era conegut per l'Era d'En Rovira i els terrassencs Miquel Vinyals i Antoni Galí i Coma fundaren una societat i el dia 26 de juny de l'any 1854, adquiriren els terrenys on actualment hi ha el teatre Principal, que fou inaugurat el dia 27 de novembre de l'any 1857, que renovant-lo per complet s'inaugurà el dia 15 de desembre de l'any 1911.

L'any 1854 hi havia solament un pati enrajolat i una casa coneguda per Cal Puig de la Bauma. Alguns anys després s'hi instal·là un col·legi dirigit per En Carles Rojo, fins l'any 1893.

Era un edifici que està situat a l'interior del que hi ha entre els carrers de Sant Pau i Teatre i que comunica en una casa que té façana al carrer, aquest últim, amb un pendent molt pronunciat i jardí al davant.

La Placeta del Teatre la forma el teatre Principal i tres magatzems de fàbriques de teixits.

Joan Maragall i Gorina va néixer a Barcelona el dia 10 d'octubre de l'any 1860. Morí el dia 20 de desembre del 1911.

LA PLAÇA DEL GENERAL PRIMO DE RIVERA

Les característiques d'aquesta Plaça són aproximadament les mateixes que les d'altres places de les ciutats de categoria de Terrassa, quadrades, amb arbres i les seves cases de pis.

Aquesta és la Plaça del Progrés anomenat antigament, fins que l'Ajuntament en sessió celebrada el dia 30 d'octubre de l'any 1940, acordà posar-li el nom del General Primo de Rivera.

Poc temps després d'aquest canvi de nom, varen posar-se dos establiments, un sabater i un de teixits que diu «El Progreso» al peu mateix de la Plaça i enfront del carrer de Gulemberg hi ha un forner que diu «Panaderia del Progreso».

Era pel febrer de l'any 1882, quan gran part del terreny d'aquesta Plaça era per a urbanitzar, el terrassenc Josep Bardier va demanar permís a l'Ajuntament per construir-hi les primeres cases i fins l'any 1905 l'Ajuntament no es va preocupar de la seva urbanització, voltant-la d'arbres i fou quan li posaren Plaça del Progrés. Varen passar molts anys que aquesta Plaça no tenia comunicació per la part nord del carrer de Galileu, a causa del terreny que portava uns desnivell de més de dos metres d'alçada.

El dia 14 d'abril de l'any 1926 fou instal·lat per primera vegada el mercat que és popular els dimecres de cada setmana.

Aquest mercat, nascut alguns segles enrera a la Plaça Major, fou traslladat al Raval el dia 14 de juliol de l'any 1879, pel gener del 1926 va passar a la Rambla (avui Avinguda del Cabdill), i quan en aquesta via s'hi va fer la collectora, el mer-

cat fou traslladat a la Plaça del Progrés (avui Plaça del General Primo de Rivera). El dia 18 d'agost de l'any 1887 el terrassenc Vicens Catà i altres, varen sol·licitar que en aquella Plaça hi fos instal·lada una font.

Alguns anys s'hi havia fet el Castell de focs de la Festa Major. El dia 1 de gener de l'any 1929 fou arrencada la farola que hi havia al mig, per instal·lar-hi el Círc Equestre Búfalo, i des de llavors que els Círcs que abans els posaven a l'entrar al carrer del Pare Llauredó, a la dreta, ara fins fa poc els posaven a la Plaça del General Primo de Rivera. Ara hi posen l'envelat per la Festa Major i ho animen amb números d'atraccions.

El dia 4 de juliol de l'any 1946 començaren les obres de millorament posant-hi més arbres, lloses al voltant i uns graons a l'entrar.

Aquesta Plaça dona als carrers de Gutemberg, aquest és el d'entrada, Arquímedes, Galileu, aquest la travessen pels costats, Columela a l'esquerra, i Salvà al mig, per la part de ponent, davant de la font.

El general Primo de Rivera, Marquès d'Estella, era natural de Càdiç on va néixer el dia 8 de gener de l'any 1870 i va morir a París el dia 16 de març de l'any 1930.

LA PLAÇA DE L'ALLIBERACIÓ

Veu's aquí una placeta ben típica per cert, que en sessió celebrada per l'Ajuntament el dia 5 de juny de l'any 1912, s'acordà anomenar-la Placeta del Dr. Zamenhof amb làpida de marbre i el dia 26 de gener de l'any 1940, l'Ajuntament el canvià pel de «L'Alliberació», però el poble, el terrassenc l'anomena la Placeta de Saragossa, nom que va néixer del mateix poble.

El seu origen és, de quan construïren l'Estació del Nord,

l'any 1856 en arribar el ferrocarril a Terrassa, s'installà en aquella placeta una fonda, al número 5, regentada pel terrassenc Miquel Domingo i l'anomenà de Saragossa.

El dia 22 d'octubre de l'any 1876 a l'entrada del carrer Nou, s'installà un establiment que tenia per nom «Café de Europa».

Al número 4 s'installaren les primeres màquines de cosir, inventades pel popular terrassenc Miquel Escuder. A la cantonada del carrer de Sant Llorenç, a la dreta, les primeres tartanes que portaven passatgers a l'Estació del Nord. Entre els carrers de Calvo Sotelo (camí fondo) i Nou, installaren les oficines de Correus el dia 1 de gener de l'any 1930.

Allà mateix, el dia 2 de desembre de l'any 1877, la Mina Pública d'Aigües installà una font arran de la vorera, l'any 1926 fou traslladada a Les Escaletes i d'allà la van treure el maig de l'any 1951.

Al lloc on actualment hi ha la botiga del Sastre d'Olesa, hi havia quatre cases baixes que s'avançava una d'elles tapant la visual del carrer de Sant Llorenç i el dia 30 de juny de l'any 1859 enrunaren la casa, quedant un espai molt ample, però la desembocadura de la Rasa era molt estreta.

Per a aprofitar aquell espai, hi posaren un gran anunci de l'Hotel Peninsular que s'installà a l'entrar el carrer de Sant Pere, i a baix, el dia 1 de novembre de l'any 1901, s'inaugurà un quiosc de begudes, el primer a Terrassa, el qual fou enrunat per construir-hi la casa actual l'any 1914.

Per situar el lloc antic, copiem una nota del notari don Josep de Verthamon, en data 19 de gener de l'any 1731, que diu: «—Josep Guitart, pagès de la vila, posseeix tota la peça de terra cultiva, per la qual passa lo Camí Reial per lo qual se va de pas, de la vila de Terrassa a la Paquia, de Sant Joan de Matadepera, de tinguda de sis cortans que formen de sembradura, poc més o menys, situada dins els límits y territori de dita vila de Terrassa, dins el delmari anomenat de Sant

Fruitós, al capdemunt del carrer de Sant Pere, amb entrades i eixides, drets i pertinències de dita peça de terra; la qual termina a solixent i a migdia amb honors de donya Maria de Ramon i Rovira, viuda, i a ponent ab altra honor de dita donya Maria de Ramon i Rovira, viuda, mediant la Rasa per la qual discorre l'aigua que devalla pel Camí Reial.»

Un altra del notari Soler amb data 24 de març de 1821: «Isidre Vinyals Riera, rajoler, estableix i concedeix a Joan Segret, mestre fuster, tot el tros de terra que posseeix als límits de la vila o al extrem del carrer de Sant Pere, en la partida dita Mas Oller de la Galopa que afronta a sol ixent amb honors de l'establiment, a migdia amb el carrer que s'està formant o camí que va de Terrassa a Matadepera.»

En aquesta Placeta tot i essent petita hi desemboquen sis carrers, que són el de Sant Pere, Sant Llorenç, Calvo Sotelo, Nou de Sant Pere, General Mola i Teatre.

EL CARRER DEL PORTAL NOU

Quan la vila estava voltada de muralles, en el lloc anomenat els Quatre Cantons, entre els carrers de l'Església, Baix Plaça i Rutlla, hi havia hagut un portal de sortida als afores i allà començava el camí d'anar a Sant Quirze i un altre per anar a Rubí.

Aquest és el motiu que Terrassa tingués un carrer que l'anomenés carrer del Portal Nou. El dia 9 de novembre de l'any 1562 la Universitat de la vila acorda que es llogui un portaler pel Portal Nou, per examinar la gent sospitosa.

A uns cinquanta metres hi travessa una claveguera que segurament és la més antiga de Terrassa, les aigües de la qual s'escorrien pel torrent del Salt. Aquest torrent començava a prop de la font de la Fontvella passant pel costat del Centre Social, travessava el Portal Nou, cap el carrer de Sant Genís

i sortia a la carretera de Montcada a l'indret del «Tarrasa Industrial, S.A.», fins al darrera de la fàbrica Sala i Badrinas per l'extrem del carrer de Baldrich i sortia a les Hortes de Sant Domènec.

El dia 13 de desembre de l'any 1562, el Consell de la vila acordà visitar a Mossèn Muntanyans, per demanar-li que cedís un pas que travessa el torrent prop del Portal del Salt, passant per un corral, de recent edificació situat davant del Portal de la vila.

Pel juliol de l'any 1819 comptava amb vuit propietaris.

Una escriptura estesa pel notari en Jacint Soler, amb data 12 d'octubre de l'any 1823, diu: «—Els que componen el Magnífic Ajuntament d'aquesta vila atenent i considerant les moltes queixes que la majoria de veïns i particularment la gent més pobra han formulat per la manca d'aigua per rentar les robes del seu ús respectiu, ha considerat necessari construir un safareig públic a l'extrem del carrer anomenat del Portal Nou, al qual hi seran dirigides totes les aigües sobrants de les fonts públiques.

A la casa número 10 va tenir-hi l'escola fa molts anys el mestre de primera i segona ensenyança En Ramon Trias i Curet.

La majoria de terrassencs encara recordaran que l'entrada al carrer del Portal Nou, per la Rutlla, era excessivament estreta, permetent el pas solament d'un carruatge. Quan el propietari de la casa que hi ha a l'esquerra entrant pel carrer de l'Església. En Marià Ros, el 1874, reconstruí la seva casa pairal, l'Ajuntament no l'obligà a edificar més endarrera, en data 21 de juliol de 1926, quan els qui llavors administraven la nostra Corporació Municipal acordaren eixamplar el carrer, tingueren d'indemnitzar al seu propietari Marià Ros, nét del primer, 60.000 pessetes.

Si al punt que creua el torrent del Salt s'hi hagués obert un carrer, ara hi hauria noves vivendes en el centre de la po-

blació, millorant totes les cases de l'esquerra del carrer de la Rutlla i les del Rasot del carrer de Sant Genís i per anar al Vapor Gran no s'hauria de fer la volta per la Rutlla o pel carrer de Baldrich com han de fer els obrers que treballen al Vapor Gran i vénen de Sant Pere pel carrer de Sant Jaume i Passeig. Va construir-se l'afermat el juliol de 1946.

EL PORTAL DE SANT ROC

El Portal de Sant Roc, en el seu temps havia estat una de les barriades més populars de Terrassa.

Aquell indret tenia un seguit de cases baixes, amb una sola finestra i encara petita i quadrada, que li donaven un aspecte ben típic. El Portal de Sant Roc era un dels antics portals que tancava la vila al volt de les seves muralles, tal com hi havia hagut també, el Portal del Rei (Plaça dels Caiguts), Portal de la Guàrdia (davant de la peixeteria), Portal de Sant Joan (darrera cal Fontanals).

Es conegut aquest carrer des del carrer de la Cisterna fins a l'Avinguda del Cabdill, entrant pel carrer Major.

El dia 9 d'agost de l'any 1881, l'Ajuntament acordà enrunar el Portal de Sant Roc, on damunt del portal hi havia una capelleta, amb la imatge del sant, i dia i nit s'hi feia llum.

Quan l'Ajuntament prengué l'acord d'enrunar dit portal, acordà també, fer una capelleta a l'última casa de la dreta i col·locar-hi aquella imatge, que fou destruïda l'any 1936, ara n'hi ha una de pedra, obra dels alumnes de l'Escola d'Arts i Oficis.

Pel setembre de l'any 1920, la Companyia de Ferrocarrils de Catalunya determinà construir l'edifici de l'Estació del Tramvia en aquell lloc i a tal fi s'hagueren d'enrunar les cases que hi havia des del carrer de Vinyals a la Rambla i aquell últim tros quedà convertit en Plaça que anomenen d'En Clavé,

per acord de l'Ajuntament del dia 6 d'octubre de l'any 1926.

L'Estació del Tramvia s'inaugurà el dia 2 de juliol de l'any 1921. Les millores de la Plaça s'inauguraren el 10 agost de 1928.

EL CARRER D'EN PRIM

El dia 11 de novembre de l'any 1852, l'Ajuntament acordà que aquella via encara no urbanitzada, s'anomenés carrer de la Princesa, que tingués 36 pams d'amplada i les aceres de 4.

El dia 11 de maig del 1866, el terrassenc Jacint Bosch adquirí uns terrenys, entrant a mà dreta, per construir-hi una quadra.

Encara aquell nom no havia arrelat, quan a causa dels esdeveniments revolucionaris, el dia 18 de novembre de l'any 1868, canviaren el nom de Princesa pel de Prim.

La casa Baltà, entrant a l'esquerra per la carretera, fou començada el 30 d'octubre de l'any 1879, quan encara no hi havia cap casa en el seu voltant ni existia el carrer de Vallparadís que és on ara hi comença el carrer de Prim, que travessa la carretera i el carrer de Baldrich i Pare Font. Al acabar el carrer de Prim, en aquest últim carrer hi comença el del Gasòmetre.

Fou asfaltat el segon trimestre de l'any 1955.

Al carrer de Prim hi ha la fàbrica Sala i Badrinas que ocupa una gran extensió de l'esquerra fins al carrer de Baldrich.

Hi ha els darreres del «Tarrasa Industrial, S. A.», i les Filatures Freixa, entrant a la dreta, per la carretera de Montcada.

Joan Prim i Prats, general, estadista i polític espanyol, nat a Reus el dia 6 de desembre de l'any 1814, morí assassinat a Madrid la nit del 30 de desembre de l'any 1870.

EL CARRER DE PUIGNOVELL

A l'Arxiu Soler i Palet existeix una nota que diu: «—Estant els poblats amb malalties contagioses, causant-ho el rentar robes de malalts al rentador del Puignovell i basses de la Fontvella, el consell acorda no deixar rentar a dites basses i que les robes dels malalts siguin rentades al torrent de Sant Pere o en altres llocs d'aigua corrent. Set Juliol de l'any 1570.»

A l'Arxiu Municipal hi ha una escriptura, en data maig de 1827, en la qual, entre altres coses, diu: «...en límits de la vila, partida vulgarment anomenada l'hort de baix del Puignovell de Narcís de Ramon, afronta a solixent amb Josep Maurí, fabricant, Josep M.ª de Càrcer, a tramontana amb el Camí Reial que va de Terrassa o del dit carrer del Portal Nou a la ciutat de Barcelona ...i ús de les aigües sobrants de la bassa vulgarment anomenada del Puignovell, etc...»

Amb aquesta nota es veu clarament que en aquell temps, el que és avui carrer del Puignovell era fora de la vila i que ni carrer era. Hi havia un camí que comunicava al carrer de la Fontvella i amb el carrer del Portal Nou a l'extrem del qual hi havia un portal que al sortir és comunicava amb el Camí Reial, que anava a Barcelona passant per Sant Quirze de Terrassa.

El dia 6 de març de l'any 1850, els veïns del carrer de Puignovell, Vidua Argemí, Antoni Vallhonrat, Pere Aymerich, Vicens Bufí i Miquel Trullàs, demanaren al comandant de la vila, la destrucció del portal de defensa de l'extrem del carrer, que impedia el pas de les aigües i dels vianants.

En aquella època el carrer del Puignovell no tenia pas l'amplada que té avui. Era una mica més ample que el carrer del Cardaire o Sant Fructuós, fins que el veí Miquel Trullàs, propietari de tota la part esquerra de l'entrar, va construir aquella llarga paret reculant el jardí i donant al carrer l'amplada que avui té.

Per a donar l'amplada de l'entrada pel carrer de la Fontvella, fou precis enderrocar una casa que hi havia tocant amb la de la cantonada actual de l'esquerra.

A la façana de la casa número 54 hi ha la data 1884.

A últims d'abril de l'any 1886, en ocasió d'haver-se construït el magatzem que hi ha a la dreta, l'Ajuntament es va ocupar d'aquest cas. I no es va començar a enderrocar aquella casa fins el dia 9 de juny de l'any 1893. El dia 10 de juliol següent ja tenia l'amplada que té ara.

El dia 17 de desembre de l'any 1941 s'acordà l'eixamplament del davant del carrer del Recó, que també era bastant estret, i varen posar enlloc l'antiga casa de Can Trias pel costat del carrer de Puignovell, i pel maig del 1948 varen empedrar-lo.

La Central de Telègrafs a la casa número 52, va instal·lar-s'hi el dia 4 d'abril de l'any 1943.

A la casa número 16, el dia 16 de juny de l'any 1863, hi va néixer l'Exm. Sr. Alfons Sala i Argemí, Comte d'Egara.

L'origen del nom que porta el carrer, és degut que en aquell lloc formava un cim que sortia del terreny circumdant, com ho prova que els seus voltants tot és pujada com els carrers del Recó i de la Fontvella.

EL RAVAL DE JOSÉ ANTONIO

Referent a aquest carrer hi ha una nota del 26 setembre de l'any 1756, que diu: «...a migdia amb lo carrer del Raval a posent ab lo restant tros de terra remanent a dit Hospital i a tramontana ab la Rasa i camí que passa sobre de la vila»... Una escriptura del notari Antoni Puig i Gorchs, amb data 4 de maig de 1759, diu: «Simó Aymerich, pagès de la vila, fa contracte per la compra d'un terreny ran del Portal de la Guàrdia ab els adors de lo Hospital de Sant Llàtzer, per a cons-

truir una casa i que un cop construïda permeti montar un altar a la capella per fer-hi missa.» Un document del notari Jacint Soler diu, en data 22 febrer de 1851: «...sito en la calle del Arrabal de esta villa, antes del Hospital y antiguamente las Hortas del Canyo».

Sempre que els esdeveniments públics no s'han celebrat a la Plaça, han tingut lloc al Raval. Durant el transcurs del temps, aquesta ampla via terrassenca ha estat objecte de diverses reformes. Avui, el Raval ha adquirit un aspecte modern assimilat a les gran vies de les grans ciutats.

A l'any 1770, l'acabalat industrial terrassenc Ignas Gall, féu construir un bell edifici al lloc on actualment hi ha la Casa Consistorial. Les cases del davant, prop mateix de la cantonada del que avui és carrer de la Unió, avança en uns tres metres. Era una d'elles la casa dels Cardellachs, famosos tots ells. Per aquest motiu En Soler i Palet, en una de les seves cròniques, demanava que el Raval fos anomenat Plaça dels Cardellachs. En sessió celebrada el 29 de desembre de 1911, l'Ajuntament acordà donar-hi el nom de l'Alcalde Jaume Vallhonrat, però fou revocat el 10 de juliol del 1912.

A l'any 1892, foren enrunades les cases que s'avançaven des del carrer de la Unió al carrer de la Goleta.

Al lloc on hi ha la Plaça Mercat hi havia un vell edifici en el qual hi estava instal·lat l'Hospital, amb una església destinada al culte. Des del carrer de la Rasa (avui General Mola) i Riera del Palau (Avd.^a del Cabdill), fins a l'entrada del Raval, hi havia un desnivell molt pronunciat, com ho prova el fet que la casa núm. 68 de dit carrer, actualment té l'entrada pel primer pis, i el que llavors era planta baixa, serveix per soterrani, del qual surt una finestra ran de vorera per donar claror a l'interior.

El dia 11 de juliol de l'any 1834, el mestre d'obres En Jacint Matalonga sol·licitava al governador la construcció de l'edifici que fa cantonada al carrer Cremat, per a instal·lar-hi la

Casa Comunal, començant-la a construir el 4 d'agost de l'any 1835 amb un presupost de 3.285 lliures.

De la casa Boada, el dia 11 d'abril de l'any 1875, hi foren recollides unes relíquies de Sant Josep Oriol, que foren traslladades a l'església del Sant Esperit, en processó i orquesta, amb assistència de l'Ajuntament.

L'antiga casa Galí fou enrunada pel juny de l'any 1900, per a construir-hi la nova, segons l'arquitecte Lluís Moncunill i amb un presupost de 42.850 pessetes, que és on hi ha la Casa Consistorial. En aquesta casa va haver-hi l'Ateneu Terrassenc durant deu anys.

El Raval havia format un Passeig al mig i tenia un pas de carruatges per cada costat. Per no estar llavors la Rambla urbanitzada, totes les processons que venien del carrer de Sant Pere abans d'embocar pel carrer Cremat, feien la volta per la dreta del Passeig i quan arribaven davant del carrer de la Unió, tornaven per la part esquerra del Raval, des d'on entraven al carrer Cremat.

En sessió de l'Ajuntament, celebrada el dia 7 d'octubre de l'any 1892, En Salvador Busquets proposà la plantació d'arbres.

En sessió del dia 5 de gener de l'any 1894, es va tornar a parlar de plantar arbres i encara construir una font monumental a l'extrem, però solament s'arribà a portar a terme el primer; s'hi plantaren arbres i sis bancs de pedra. Amb la seva ombra els arbres afavorien els venedors del Mercat que s'hi celebrava els diumenges i més endavant s'hi establiren els dimecres també, des del 24 d'octubre de 1861.

El dia 11 d'agost de l'any 1901, En Galizia inaugurava una barraca al Raval per fer-hi sessió de Cinema. Aquesta barraca tenia 25 metres de llarg per vuit d'ample i la primera vegada va tenir-l'hi durant tres mesos.

Quan hi havia el Passeig central s'hi havien improvisat funcions de Circ amb trapezis i xarxes d'un balcó a l'altre.

Hi ha una escriptura que diu: «Frontis calle Arrabal en la

antigua muralla de la villa y en el mismo punto donde antes se jugaba a pelota»... amb data 1 de maig de l'any 1838.

El dia 4 de juliol de l'any 1904 es posà la primera pedra per construir la Plaça Mercat, que s'inaugurà el dia 14 de novembre de l'any 1908.

El dia 16 d'abril de l'any 1930 foren col·locats els dos fanals grans que hi ha davant de les Cascs Consistorials.

A últims del segle passat els veïns del Raval celebraven grans festes el dia 8 de setembre en honor de la Verge de Montserrat.

En sessió celebrada a l'Ajuntament el dia 22 de febrer del 1939, s'acordà posar el nom de José Antonio Primo de Rivera al carrer del Raval. Aquest patriota morí assassinat a les presons d'Alicant el dia 20 de novembre de l'any 1936 i era nat a Madrid el dia 24 d'abril de l'any 1903.

En Salvador Cardús diu que al Raval de Montserrat en el segle XVII hi havia 20 cases, dues d'elles situades davant del Portal Cremat i altres en el Camp de la Sínia, entre el raval i la rasa de la vila.

EL CARRER DEL RECÓ

Aquest carrer és per tothom conegut per la Baixada del Muixell i poca gent el coneixen per carrer del Recó.

Té l'entrada pel carrer del Portal Nou i sortida pel carrer del Puignovell i és el carrer que té més pendent de tots els de Terrassa, però va disminuir bastant en empedrar-lo pel maig de l'any 1948.

La casa que fa xamfrà amb el carrer de Puignovell, que en deien a Cal Albí fou construïda l'any 1877.

A mig carrer hi ha la fàbrica coneguda pel Vapor del Ros i al costat els darreres del Centre Social Catòlic.

La casa número 9 encara no hi era l'any 1883 perquè hi

havia una paret que amenaçava enrunar-se.

Probablement que el nom de Muixell prové d'haver-hi viscut en aquell carrer, al principi d'ésser urbanitzat, una família anomenada Solà, la qual tenia per motiu Muixell, que era molt popular.

EL CARRER DE LA RIBA

En l'any 1833 el que és avui carrer de la Riba, i començant al peu de l'edifici de l'Hospital, hi havia un gran camp d'oliveres, propietat d'En Josep M.ª de Càrcer, i pel mig passava el camí del Sagrament, que es dirigia cap a la Torre d'En Brú, que és on és avui a Cal Cancla del carrer de Serrano.

El dia 30 d'abril de l'any 1843, En Francesc Cascante, com apoderat d'En Josep M.ª de Càrcer, presentà una proposició a l'Ajuntament perquè possessin el nom de l'Olivar al camí que des del Portal del Rei anava a la Torre d'En Brú.

El 9 de juliol del 1858 el mestre d'obres Jacint Matalonga va demanar permís per fer-hi una casa. El dia 10 d'octubre del 1876 Na Maria Boixet de Matalonga i Josep Riera proposaren a l'Ajuntament tancar el carrer de la Torre per edificar cases al costat dret del carrer de la Riba.

A on acaba la muralla que tanca el barranc de la dreta que hi ha el torrent Vallparadís, fins al carrer de Sant Quirze estava sense edificar, i solament hi havia tres cases que són les primeres de la dreta entrant pel carrer de Sant Quirze.

El dia 1 de gener de l'any 1936 s'inaugurà el Pavelló Antituberculós adherit a l'Hospital de Sant Llätzer i que té entrada per aquell carrer.

En aquell carrer hi va viure molts anys dels últims del passat segle, el popular Rovelló, que amb les cabres es passejava per la població venent llet a pesseta el litre i que munyia al davant mateix del comprador.

El carrer de la Riba té aquest nom perquè, passat el Pa-

velló Antituberculós, hi ha una riba molt alta que dóna al torrent del Vallparadís.

EL CARRER DE LA RUTLLA

Sabut és de tothom que la majoria dels noms antics dels carrers d'una població assenyalen una època, la qual és de quan varen construir-s'hi les primeres cases.

Tots el terrassencs sabem també on és el carrer de la Rutlla, però un tant per cent ben reduït saben l'origen d'aquest nom tan popular.

Es parla del carrer que hi ha Joc de la Rutlla, 5 d'octubre del 1564. A la façana de la primera casa de la dreta hi ha el 1568, a la casa número 5, o sigui a Cal Quel, hi ha el 1874 i al 3 el 1878.

Tres cents anys enrera, quan estava amurallada la població i les cases no passaven del lloc on és ara el carrer del Vall, hi havia un portal que donava al camp que els terrassencs utilitzaven per anar a tirar la «rutlla», o sigui el plat que amb cercols pintats de diverses colors serveix per tirar al fitó. En construir-se cases a fora les muralles, es formà un carrer al mateix lloc que es tirava la «rutlla» i d'aquí l'origen del popular nom del carrer.

A l'interior de la casa núm. 45 hi ha una pintura mural que porta la data de 1734.

El gener del 1812 reparaven la casa número 19 que en deien a Cal Boadeta.

Del notari Huguet hi ha una escriptura que diu: «...un tros de terra campa d'extensió una quartera de blat de sembra-dura, situada en el terme de la present vila i prop de les cases de fora del portal de la Rutlla de la mateixa afronta a ponent amb lo camí que va del portal de la Rutlla a Rubí.—22 d'agost de 1839».

La casa número 18 es construïda l'any 1858 amb permís de l'Ajuntament del dia 23 de febrer d'aquell any.

L'any 1841, les cases del carrer de la Rutlla arribaven a prop del que és avui carrer del Dr. Ventalló.

EL CARRER DE SANT ANTONI

La majoria de terrassencs coneixen el carrer de Sant Antoni pel nom del carrer de la Quadra. La Quadra consistia en una gran extensió de terrenys situats al llarg del torrent del Vallparadís.

Els terrenys pertanyien a la Jurisdicció de la vila de Terrassa, malgrat l'oposició que hi feia el Marquès de Sentmenat. La prova n'és una nota que trobem amb data 19 de juny de 1611, la qual diu, que, «volent exercir jurisdicció nomenant batlle d'una Quadra que tenia al seu terme, En Joan de Sentmenat, la Universitat té un plet amb ell, per no voler, aquesta, deixar-se despullar dels seus privilegis i drets per aquell noble».

Existeix una altra nota semblant el 29 d'octubre de 1635.

La separació de la Quadra es decretà el dia 23 d'abril del 1729. Per a portar a cap aquesta operació, foren elegits un geometra, un expert per part del Rei i un pagès del Sentmenat, els quals anomenaren batlle a Jaume Palet.

Llavors la Quadra la formaven cinc masos, el Castell propietat d'En Francesc de Sentmenat, senyor de la Quadra, la Caseta d'en Pi, el Mas de la Castlania, can Palet i can Figueras.

Més tard es construïren unes cases en el camí que anava del Convent dels P.P. Recoletos al veí poble de Sant Pere, que són on avui és el carrer de Sant Antoni.

La població de Terrassa s'anava engrandint i molt sovint els veïns de la Quadra tenien topades amb els terrassencs, àdhuc amb les mateixes autoritats.

El dia 8 de maig de l'any 1816, l'Ajuntament de Terrassa presidit pel batlle En Josep Maurí i Surís, envià una sollicitud al govern, demanant l'unió de la Quadra del Vallparadís amb la vila de Terrassa.

El dia 29 d'octubre de l'any 1823, es publicà un ban per arrendar la fleca de la Quadra, el qual donà motiu a una gran oposició per part de les autoritats terrassenques, perquè, segons deien, perjudicava els interessos de la vila, ja que la Quadra, pagant uns impostos molt més reduïts, podia vendre el pa més barat i molts terrassencs hi anaven a proveir.

El dia 16 de febrer de 1826, el batlle de la Quadra lliurà un comunicat a la Superioritat, que diu així: —«Que si bé el Convent dels P.P. Recoletos Franciscans, es troba a la Jurisdicció de la vila, dec manifestar que, no obstant trobar-se les portes principals del Convent i de l'iglésia, com la major part de l'edifici, en territori de la vila, s'ha tingut sempre i es té de la jurisdicció de la Quadra».

Per fi, l'unió va arribar-se a portar a cap per una R.O., la qual disposava que s'unís la jurisdicció de la Quadra de la Cartoixa del Vallparadís a la vila de Terrassa, així en la jurisdicció judicial com governativa.

El decret es va rebre el dia 16 de febrer del 1830, procedent de la Reial Audiència de Catalunya. El dia 20 següent va notificar-se al batlle Josep Sala perquè deixés el càrrec al batlle de Terrassa, En Manuel Fruitós, i aquest ordenà que es fes saber la nova per mitjà d'un pregó per la vila i per la Quadra.

El dia 8 de juny del 1835 En Josep Roca i Pi presentà un memorial fent veure els perjudicis que li reporta el tancar-se del tot la porta de la Quadra, motiu pel qual prega que la dita porta resti oberta, oferint-se ell fer la guàrdia si és necessari.

Era a últims del segle passat que el veïnat aixecava artístics arcs adornats amb boix i mata, i al vespre relluïen uns gots de colors variats omplerts d'aigua i oli amb una metxa de

cotó que encesa donava una llum suficient per a il·luminar el carrer amb fantasia.

Les festes que varen celebrar-se l'any 1904 va adornar-se tot el carrer a càrrec de l'envelador Vilanova, de Barcelona, i va costar 751,50 ptes. i 10 pessetes els manubris que feien ball a la nit.

També varen posar uns arcs voltàics que facilità l'industrial En Lluís Salvans.

L'any 1910 s'hi fundà l'Escola Vallparadís.

Va haver-hi un interval de deu anys i l'any 1914 fins al 1919, les festes duraven vuit dies. Podia dir-se que tots els terrassencs que no havien sortit de la ciutat aquells dies, desfilaven per aquell carrer per assistir a aquells festeigs que, a excepció de les hores de la matinada era un bullici constant.

L'any 1914 se celebraren uns Jocs Florals infantils, els primers que se celebraven a Terrassa. Molts veïns que ignoraven el que significava aquella festa la criticaven abundantment, però els que la criticaren també hi assistiren preveient un fracàs, però quedaren admirats de la seva importància i sortiren més que satisfets del triomf que va obtenir.

Els conflictes socials anul·laren aquelles festes, que com aquelles no se'n han celebrat més.

El dia de Sant Antoni de l'any 1950, entre altres festeigs que se celebraren, fou col·locada la imatge del Sant de Padua amb majòlica, a la dreta de l'entrada del carrer, ran de Passeig del Comte d'Egara.

EL CARRER DE SANT CRISTÓFOL

En formar-se aquest carrer, que va començar per la part del carrer de Sant Pau, tenia una amplada poc més o menys de tres metres, fent-se impossible el pas dels carruatges.

Entre els carrers Mitjà del Passeig i Passeig l'any 1863, la

senyora Ana Galí, vídua de Maurí, va fer construir nou cases de nou estil en aquella època, adequades per l'obrer tèxtil, amb el menjador separat de la cuina, una entrada gran per si volien posar un teler, que amb el temps s'ha anat transformant en una peça petita en forma de rebedor i cancell. Aquell any 1863, aixecaren d'un pis les cases número 3 i 5, això vol dir que feia anys que ja eren fetes.

En el número 67, cantonada al carrer de Garcia Humet, hi ha una petita casa pairal, feta a meitat del segle passat i es distingeix de les altres. Aquesta casa era del mestre d'obres En Joan Comerma, que exercia de tècnic municipal en aquella època i per a acreditar el seu bon gust va fer aquella casa.

La seva poca cura en aquest últims temps l'ha desmerescut.

En la casa número 35 hi ha la data 1878.

A l'Ajuntament hi ha un document que diu: «mediante íntegra lectura acordóse pasara a informe de la Comisión de Fomento una instancia suscrita por don Bra. Oliart y otros vecinos de la ciudad, propietarios de las casas cercanas a la finca que posee don Juan Carrancá, lindante con la calle de San Pablo y Paseo, en solicitud de que se acuerde la suspensión de la construcción de la muralla que está levantando de nuevo dicho Sr. en la calle de San Cristóbal, haciendo retroceder la obra a la línea que trazan todas las casas del mismo lado de la propia calle y exigir, sin pérdida de tiempo, la construcción de la acera.»

Aquesta reforma no es va portar a cap fins el mes d'abril de l'any 1928 i aquella sollicitud és amb data 25 d'octubre de l'any 1888.

Començaren la claveguera el 23 de setembre de 1946 i l'empedrat el 16 de juny de l'any següent.

EL CARRER DE SANT DOMÈNEC

A l'Arxiu Municipal hi ha un document que diu: «Es entregat al Segimon un llum de braç per la guàrdia del Portal de Sant Domènec», amb data 11 d'abril de l'any 1836 i un altre amb data 3 de setembre del 1843 que diu, que els veïns del carrer de Sant Domènec, demanaren permís a l'Ajuntament per enrunar la paret de tanca de l'extrem de dit carrer, a condició de tornar-la a construir en cas necessari. Aquesta nota ens assenyala que dit carrer era tancat.

L'any 1864, fou construït l'edifici del Col·legi Terrassenc i llavors el carrer de Sant Domènec tingué sortida pel carrer de l'Era.

A l'entrada del carrer, prop mateix de la cantonada de l'esquerra hi havia una font, l'Ajuntament va prendre l'acord de treure-la i posar-la a l'entrada del carrer de San Genís. Això fou motiu perquè el veïnat es revoltés, recollint firmes i tot, contra l'iniciador d'aquell projecte, que era un mateix veï del carrer de la Rutlla conegut pel Seró.

Les festes que anyalment celebra el carrer, són causa d'uns inicis d'epidèmia colèrica que en l'any 1885 es varen registrar a Terrassa i que els terrassencs foren els únics de la província de Barcelona que s'escaparen de dita epidèmia.

Varen acabar d'asfaltar-lo el dia 4 de juny del 1947.

EL CARRER DE SANT FRANCESC

Segons ens assenyala una escriptura amb data 21 d'agost del 1839, pel que és avui carrer de Sant Francesc, abans hi passava el camí que sortint del Portal de la Rutlla, anava a parar a Rubí.

A Terrassa no hi ha cap carrer que tingui l'entrada tan especial com aquest. A la dreta comença el número 2 i és a la

cantonada del carrer de l'Era, i enfront mateix hi ha el número 73 i pertany al carrer de la Rutlla. Dos veïns que estan davant per davant i no viuen en el mateix carrer. El carrer de Sant Francesc a l'esquerra, comença passada l'entrada del carrer de Sant Genís, o sigui el lloc conegut pel Rasot.

Amb data 6 de desembre de l'any 1851 un document diu: «Los infrascritos propietarios de fincas rústicas sitas en esta villa y el último en la calle de San Francisco de Paula a Ud. exponen: Que habiendo pedido varias personas a los recurrentes algún trozo de tierra de sus respectivas propiedades, al efecto de edificar casa y no pudiendo verificar a causa de no estar aún delineadas las calles y travesías que ha de haber en los referidos terrenos, a Ud. suplican se sirvan mandar delinear las referidas calles y travesías para hacer el uso que convenga a los recurrentes.—Raymundo Soler, Francisco Rovira, Mariano Marinello, José Boada y Macià Senana.»

El 4 d'octubre del 1877 s'acordà posar una font a la cantonada del carrer del Viveret. Cent anys enrera hi havien 48 famílies.

El carrer de Sant Francesc, el travessa el carrer de Sant Marià i té el començament dels carrers del Dr. Ventalló i Viveret i acaba a la carretera de Montcada. A la casa núm. 50, hi té el local social el chor «Joventut Terrassenca» del qual en prengué possessió en 1905.

El dia 2 de març del 1936 es posà a subhasta el fer l'asfaltat.

EL CARRER DE SANT FRUCTUÓS

És el carrer del Cardaire.

El nom de Sant Fructuós li fou posat per acord de l'Ajuntament a proposta del regidor En Domènec Ventalló, el dia 14 d'octubre de l'any 1861, fa molts anys d'això, però tothom sap on és el carrer del Cardaire i pocs el carrer de Sant Fruc-

tuós. En aquest carrer hi estaven establerts els cardadors de llana.

Un document del notari Verthamon, en data 22 de maig de 1690, diu: «Casa casal situada en lo carrer anomenat de la Fontvella, al costat del Portal vulgarment dit de la Fontvella, ab les entrades, eixides, drets i pertinències de la dita casa ab exida, la qual termina a solixent am lo camí públic per lo qual se va del carrer de Sant Pere al Puignovell.»

Hi ha un interessant document del notari Torrella del dia 6 d'abril de l'any 1786 que diu: «...a ponent amb l'hort d'eixida de la Casa de Antoni Sagrera, que antes fou dels Hereus del Mag. Pere de Fices, mediant paret que serveix de tanca de dit hort, a tramontana ab lo dit carrer o comú que va del dit carrer de Sant Pere al Puignovell». En aquells llocs, a l'esquerra hi havia les Hortes de Sant Fruitós.

Al costat de Cal Sagrera s'hi va aixecar l'edifici que durant molts anys va servir per Escola de Pàrvuls i el fabricant Francesc Trias el va fer construir segons plànol presentat a l'Ajuntament el dia 9 d'abril de l'any 1863. El dia 5 de juliol aquest local l'industrial Lluís Vancells l'arrendava al mestre Ramon Mas.

Fins l'any 1885 no es va aixecar aquella muralla llarga que hi ha a la dreta i que es queixaven els que passaven per allà perquè hi havia un atapeïment d'esbarsers al seu lloc.

La corba que hi ha tan pronunciada a mig carrer fa creure que en aquell lloc hi podia haver les últimes muralles que carcaven la vila, ja que tampoc hi ha cap travessia en tot el carrer.

Varen empedrar-lo per l'octubre de l'any 1947.

EL CARRER DE SANT GAIETA

Segons plànol presentat a l'Ajuntament per En Domènec Sanvicens, el dia 13 de novembre de l'any 1876, per on és avui

el carrer de Sant Gaietà hi passava el torrent del Pla de l'Ametllera que des de l'extrem del carrer de Sant Llorenç, passant per Can Sanllequí, creuava els carrers de Cervantes, Montserrat i Sant Valentí, i un camí al costat.

El dia 10 d'abril de l'any 1877, En Josep Busquets presentà el projecte d'urbanització d'aquells terrenys i el 7 de juliol del 1879, En Baltasar Germain, Josep Barba i Josep Prat presentaven els plànols per l'obertura de nous carrers.—«La calle que se denominará de San Cayetano, partiendo de la de San Isidro, se ha trazado paralela a la del Pantano hasta la del Ferrocarril (es de suposar la via del tren), una de las que más vida debe dar a nuestra población, por ser el centro, si así podemos llamarle, de esta ciudad industrial».

«—Hemos dado el nombre de San Cayetano, que jamás será imperecedero».

L'edifici que havia estat fàbrica de farines es construí el 1882.

El va fer construir En Josep Barba en terrenys de la seva propietat i el va vendre a la societat Albiñana, Ribas i Cia., propietaris de la Farinera, el dia 14 de setembre de l'any 1891, i aixecaren un pis.

Alguns anys després s'urbanitzà la part baixa del carrer ja que per allà travessava el jardí del Pantà i no comunicava amb el carrer de Surís com ara. A la casa núm. 35 hi ha la data 1885.

El dia 2 de desembre de l'any 1910 va acordar-se urbanitzar el tros comprès entre el carrer de Cervantes i Espinosa de los Monteros, que llavors quedava tancat en aquest primer carrer. I en 1940 varen començar-se a construir aquells edificis industrials de la dreta.

EL CARRER DE SANT GENÍS

Aquest carrer té l'entrada pel carrer de Sant Francesc, en un lloc conegut pel Rasot perquè s'hi acumulaven les aigües dels carrers de Sant Pere, Fontvella i Rutlla abans d'haver-hi les clavegueres i anaven a raure a uns forats molt grans que hi havia ran del portal del Vapor Gran.

L'any 1870 aquell lloc era conegut pel sot del Maurí.

Quan aquest carrer encara no tenia cap casa, el dia 19 d'agost de l'any 1845, un terrassenc, un armer, anomenat Josep Pou, sollicità de l'Ajuntament que aquell lloc on acabava de construir unes cases s'anomenés carrer de Sant Genís i el mateix Pou hi posaria una majòlica dedicada al Sant. Aquestes cases són les primeres que hi ha a mà esquerra, a la segona de les quals fins l'any 1936 hi havia unes rajoles de majòlica dedicada al sant del carrer.

Aquestes rajoles junt amb altres, crec que es conserven a la Biblioteca-Museu Soler i Palet.

Els que van fer construir les cases entre els números 80 i 110 els havia d'ésser molt costós perquè a la majoria d'elles hi ha uns soterranis formidables.

En aquell indret hi havia un camí ran d'una paret, que començava a l'entrada del carrer de Baldrich, a l'esquerra, passant pel darrera les cases números 65 i 69, anava a parar a la carretera de Montcada. La casa que fa cantonada amb el carrer de Topete a l'esquerra, és de l'any 1879.

L'any 1857 es construí el Vapor Gran (Auxiliar Tarrasense) on abans hi havia un forn d'obra, propietat de la casa Maurí. I el dia 14 de gener de l'any 1887, s'inaugurà la font que hi ha a l'entrar el carrer, a la dreta, construïda pels germans Abelló.

Al 12, l'any 1882, els germans Julià hi construïren el taller de maquinària on rebien els encàrrecs de la majoria dels industrials.

El 13 de novembre de l'any 1879, els veïns del carrer de la Rutlla demanaren l'obertura d'un carrer que des del Portal Nou anés al Rasot, i l'Ajuntament va creure que la proposta estava bé, però no es podia portar a cap perquè ell estava mancat de diners, donant autorització als sol·licitants per si ho volien portar a cap pel seu compte.

EL CARRER DE SANT IGNASI

El carrer de Sant Ignasi no va poder considerar-se com un carrer fins l'any 1896, perquè a la banda nord, hi havia un barranc i al peu d'ell, una casa on hi fabricaven licors i era coneguda per «La Facina»; que en data 10 de juliol de l'any 1879 ja fou presentada una instància firmada pels terrassencs Francesc Ferrer, Jacint Soler, Santiago Gallofré i Antoni Galí, els quals sol·licitaven l'estudi d'un projecte per fer-hi allà una plaça en els terrenys d'En Joan Vinyals, compresos entre els carrers Nord, Sant Valentí, Sant Leopold i Sant Ildefons.

L'any 1892 va començar-se anomenar carrer de Sant Ignasi actuant d'alcalde En Josep Escudé.

L'esmentat carrer té a l'esquerra una sola paret que dona al jardí de les senyorial casa Freixa (abans Faura) i a la dreta una fàbrica i dues cases.

L'entrada és pel carrer de Calvo Sotelo i la sortida pel carrer de Sant Leopold.

EL CARRER DE SANT ILDEFONS

El primer projecte presentat per a l'urbanització del carrer de Sant Ildefons era que havia de començar al carrer de Sant Llorenç, travessar el carrer de Sant Leopold fins al carrer del Nord (avui Calvo Sotelo), fins que l'any 1863 el senyor Faura

va fer murallar el jardí de casa seva, quedant tancat el carrer de Sant Ildefons i per tant retirat el projecte.

Entre els números 67 i 69 del carrer de Calvo Sotelo hi ha un casal que havia de donar entrada al carrer de Sant Ildefons.

El dia 7 de desembre de l'any 1873 l'Ajuntament va acordar que ja que era suprimit el primer projecte, s'obris un carrer més amunt a fi de comunicar-se més fàcilment amb el carrer de la Societat.

La part dreta del carrer de Sant Ildefons l'ocupa l'edifici del Quarter de la Guàrdia Civil, inaugurat el dia 12 de gener de l'any 1912, la porta principal del qual és al carrer de Sant Leopold.

Abans de construir-se aquell edifici hi havia un gran camp on el terrassenc En Martí Colomer estenia al sol les teles que encolava a mà allà mateix en un petit cobert, voltat d'una paret de metre i mig, que l'any 1900 va fer pujar el doble.

Se suposa que el nom del carrer es deu al fet que aquells temps va néixer el rei Alfons XII.

Solament compta amb unes quantes cases a l'esquerra i un edifici industrial.

A la casa número 27, hi ha la data del 1883.

Extracte de la sessió celebrada per l'Ajuntament el dia 30 de novembre de l'any 1873: «Leyóse una solicitud de Francisco Ferrer manifestando que poseyendo una casa en la calle del Norte con jardín a la derecha, desearía continuar otro jardín por la parte izquierda, lo cual impide la calle de San Ildefonso, y como quiera que de todos modos ha de quedar interceptado el paso de la mencionada calle a la del Norte, desearía ocupar toda la parte de vía de la calle de San Ildefonso, desde la calle del Norte hasta la de San Leopoldo y, en cambio abrir, conforme el plano que acompaña, otra calle frente a la de la Sociedad, cediendo gratuitamente todo el terreno que debe ocuparse desde la del Norte a la de San Leo-

poldo referidas, y el Ayuntamiento acordó, que pasase a informe de la Comisión de obras.»

EL CARRER DE SANT ISIDRE

La primera casa de l'actual carrer de Sant Isidre la va fer construir el reverend Ildefons Curselles, conegut pel Pare Dífonso, que és la del número 56, i llavors va ésser quan va acordar-se en sessió de 29 de desembre de l'any 1864 posar el nom de Sant Isidre al carrer que va des del Pantà al de la Mina —encara que al carrer de la Mina no hi arribava, però l'intent era que hi arribaria— i a més a més que tingués 36 pams d'amplada; i en comptes d'allargar-se per aquell costat, facilitant la comunicació amb el carrer del Nord, va allargar-se travessant el que després va ésser carrer de Sant Gaietà, i arribant al carrer dels Àngels, davant la casa número 31 d'aquest carrer, on no pot passar més a causa del barranc que dona a la Riera on hi havia els jardins i hortes del Pantà. Acord del 27 juliol 1879.

D'aquesta manera i sense sortida per la part est, va ésser-hi fins el desembre de l'any 1905 i el dia 18 d'aquell mes va urbanitzar-se obrint el tros des del carrer de Sant Llorenç, on ja hi havia sis cases, fins al carrer de Sant Leopold.

El dia 13 d'abril de l'any 1913 inauguraren l'edifici que fa cantonada al carrer de Sant Llorenç per a posar-hi Escoles.

El dia 1 de juliol de l'any 1928 es col·locà la primera pedra al nou edifici de la cantonada del carrer de Sant Leopold a l'esquerra per a la Escola d'Economia Domèstica, que s'inaugurà el dia 4 de desembre de l'any 1929.

La facilitat de comunicació amb els carrers de Calvo Sotelo, Sant Llorenç, Pantà, Sant Gaietà i Àngels, que són les travessies amb què compta, donen a aquest carrer força animació, principalment a l'entrada i sortida de les fàbriques.

L'asfaltat fou fet l'any 1936 i renovat l'any 1948.

EL CARRER DE SANT JAUME

Existeix un document del notari Torrella amb data 5 d'abril de 1785 que diu: «...a migdia queda dit caminet que va des del Convent al Puignovell, mediant a ponent amb pati establert a Jaume Esteve, i a tramontana ab lo mencionat camí o carrer nou de cases...»

Així és que en aquella època ja hi havia un camí i a tramontana comptava amb alguns edificis que eren els patis i coberts de les cases que es construïen al carrer de la Fontvella que al principi, aquell tros ample en deien carrer de Sant Francesc perquè hi havia el camí que anava al Convent.

Existeix un altre del mateix notari que diu: «...des del camí que va de la Fontvella de dita vila al Convent de Sant Francesc de la mateixa, fins a un caminet per lo qual se va des de dit Convent al Puignovell de dita vila.—3 d'abril de 1800.»

El dia 24 de juliol de l'any 1861 En Josep Lluís conegut pel «Xirubia» sollicitava de l'Ajuntament un permís per a construir la casa núm. 26, on des de l'any 1892 fins al 1944 va haver-hi el Banc Comercial de Terrassa, o sigui el Banc de Terrassa des del 1924.

La del costat, el número 28 fou autoritzada el dia 28 juliol 1881.

A l'entrar pel carrer del Puignovell, a la paret de Cal Trias, a la dreta, hi havia la imatge del Sant tutelar amb rajola de València, que en 1936 varen tenir cura d'arrencar però afortunadament foren salvades i portades a la Biblioteca-Museu Soler i Palet. El dia de Sant Jaume de l'any 1940 els veïns n'hi posaren un altra.

L'any 1840 hi havia 10 cases.

A la casa número 2 hi va nèixer En Gabriel Trias i Badia, fundador de la Joventut Catòlica, avui Centre Social Catòlic.

A la casa número 6 hi va nèixer el que fou alcalde don Joan Vallhonrat i Prat, i a principis de segle a la primera casa de

la dreta, hi havia els Germans de la Doctrina Cristiana que abandonaren la ciutat el dia 31 d'agost de l'any 1901.

A la casa número 50 hi havia hagut installada la Central de Telègrafs des del 1923 fins que, al 4 d'abril de l'any 1943 va traslladar-se al carrer del Puignovell.

L'origen del nom de Sant Jaume, podria molt ben ésser l'existència de la Capella de Sant Jaume de Vallparadís que hi havia al costat del Castell, enderrocada pel març de l'any 1908.

EL CARRER DE SANT JOAN

En aquest carrer, encara que en l'any 1834 ja hi havia alguna casa escampada, no podia llavors encara anomenar-se carrer, i va tardar alguns anys a urbanitzar-se a causa de la desnivellació del terreny.

Així veiem una factura de Jaume Serra per a rebaixar el terreny de la Porta de Sant Joan, amb data 17 de novembre de l'any 1842, i el dia 11 d'agost de l'any 1855 l'Ajuntament obliga als veïns Bonaventura Benet i Carles Marsà a indemnitzar part de les despeses que ocasioni l'extracció de terres per l'anivellació del carrer de Sant Joan.

A l'entrar pel carrer per la Plaça de Mossèn Jacint Verdager, a l'esquerra, hi havia una casa de pagès molt interessant de forma, amb un pati i un pou, que va desaparèixer a primers del present segle.

Aquest carrer el travessen el de la Societat i Mas Adei, però no té sortida a l'extrem, perquè hi ha el barranc del torrent del Vallparadís i a baix, amb una filera d'escales hi ha un edifici que l'anomenen les cases del Sereno, que és de mig segle passat.

Hem de suposar que al extrem de la pujada molt sobtada que hi ha a l'entrar, hi havia hagut la Porta de Sant Joan quan la vila estava murallada, i és l'origen del nom que té el carrer.

Va tardar molt temps aquest carrer a cobrir-se de cases, ja que a primers d'aquest segle n'hi havia vuit a la dreta i 23 a l'esquerra amb alguns casals per obrar, tancats amb una muralla.

Passat el carrer de Mas Adei, a l'esquerra, hi ha un corredor estret i a l'interior tres cases, que poca gent concix la seva existència pel que són amagades.

A l'Arxiu Municipal hi ha un comunicat que diu: —«Josep Ribas i Carles Marsà, exposen: Que havent-se d'edificar en els casals compresos entre els carrers del peu de la muralla que pugen de la Plaça de la Creu Gran i la travessera que encreua a aquesta venint de la Porta de Sant Joan, que tenen establertes a cens per la Societat de la Mina Pública, els és en gran manera necessari per el transport dels materials i treballs consegüents el que pot aconseguir-se enrunant la paret de tanca de dit cap de carrer en la part que segueix a la muralla actual i com aquesta paret perjudica el lliure trànsit de l'expressat carrer és actualment innecessari, no solament per la pau que feliçment gaudim, sinó també perquè les construccions que van a construir-se es traslladarà la muralla exterior al punt del nou carrer travessar que comença a la Porta de Sant Joan.

»A V. preguen es digni donar-nos l'autorització per a enrunar l'esmentada paret i deixar lliure dita via que prometen pagar les despeses sense cap perjudici del comú, obligant a l'efecte a reedificar-ho en els mateixos termes sempre i quan es presentessin en que sigui convenient per a la seguretat de la població.

»Terrassa 11 de juliol de 1844. — Carles Marsà i Josep Ribas.»

EL CARRER DE SANT JOSEP

Aquest carrer de Sant Josep té una particularitat que no tenen els altres carrers de Terrassa i és que del capdavant és

estret (4'20 metres d'amplada), es va eixamplant a poc a poc i arriba al capdamunt i fa 5'60 metres.

La majoria de les cases tenen una centúria. No així les de la part esquerra, que van tardar molt més a ésser-hi edificades, perquè la majoria de les parets que hi ha, corresponien als patis de las cases del carrer de Paz.

El dia 18 de juliol de l'any 1844, es presentaren dos veïns a l'Ajuntament queixant-se perquè l'aigua del carrer els entrava a les cases. Com llavors no hi havia voreres, i el carrer devia estar abandonat, d'aquí devia motivar la queixa.

Segons una nota trobada a l'Arxiu Municipal, al carrer de Sant Josep, l'any 1852 hi vivien 42 famílies.

A la casa assenyalada amb el número 28, hi ha la data 1879.

En aquesta casa, fins l'any 1900 hi havia hagut una taverna molt popular, coneguda per Cal Solé, on els dissabtes i diumenges, fins a altes hores de la nit, no de matinada, alguns assidus concurrents hi deixaven anar un enfilall de cançons clàssiques castellanes que embadalien entre got i got, als qui els escoltaven.

A la casa número 58 hi havia hagut fins l'any 1913, una escola popular, el mestre de la qual es deia Capdevila, i tot Terrassa sabia que d'aquell estudi en deien a Cal Manco, perquè dit mestre només tenia el braç dret.

Hi ha una nota a l'Ajuntament que diu: «El dia 5 de març de l'any 1908, el Rector de la Universitat concedeix permís a Domènec Capdevila Pernades per a obrir un col·legi de primera ensenyança, no oficial, per a nois, a la casa núm. 58 del carrer de Sant Josep.»

Per cert que tenia molts deixebles; prova d'això, és que a l'hora de plegar, la xicalla sortia com una riuada, s'estenia per la barriada i poques vegades passava que no es trenqués el vidre d'un fanal o s'emportessin la corda d'alguna persiana de reixa, deixant també escampat un mullader d'una olor gens agradable.

El talent d'aquest mestre d'escola arribava fins a les regles de dividir i prou.

La part més típica d'aquell carrer és el tros entre els carrers Garcia Humet (Mitjà del Passeig) i Sant Antoni, que és conegut per «La Barceloneta». Hom creu que l'origen d'aquest nom és pel rengle de cases iguals i curtes que hi ha a la part esquerra. Hi ha veïns que hi són de tota la vida i aquell tros té una característica i és, que per petit succés que passi a Terrassa, tot els veïns surten al carrer a fer-hi els seus comentaris.

A la casa número 22, des de l'any 1905 al 1911 va haver-hi la Casa de Correus i Telègrafs, i al número 35, l'any 1904 hi havia el Quarteret dels bombers del segon districte.

A últims del segle passat els veïns del carrer celebraven la festa del Sant, però com que Sant Josep de Galilea s'escau al mes de març, els veïns celebraven la festa per la diada de Sant Josep de Calassanç, que s'escau el 27 d'agost i és temps que convida.

Per ara no s'ha trobat cap document que aclareixi ben bé quin és el vertader Sant Josep, patró del carrer d'aquest nom.

L'empedrat va fer-se el febrer de l'any 1947.

EL CARRER DE SANT LEOPOLD

El dia 27 de gener de l'any 1857, el que avui és carrer de Sant Leopold, l'Ajuntament va acordar posar-hi carrer del Vapor i que tingués 50 pams d'amplada. Llavors era un torrent amb els seus alts i baixos produïts per les aigües de les pluges. El dit torrent començava al peu de la via del Nord, anava a passar pel lloc que en diuen camí «fondo» i desembocava Rasa avall.

Era per l'octubre de l'any 1860 que va començar-se a urbanitzar i es construïren les cases que hi ha a l'extrem esquerre, prop del carrer de Cervantes. A la mateixa mà travessant dit

carrer, l'any 1872 hi havia un forn d'obra propietat de Joan Vinyals Rodó.

Era la època que el general O'Donnell triomfava amb les seves tropes al Marroc, i el seu nom, Leopold O'Donnell, esdevingué popular. Llavors fou quan posaren el nom de Leopold, al dit carrer.

A primers de novembre de l'any 1873, es presentà un projecte d'encreuament del carrer de Sant Ildefons, perllongant-lo fins al carrer del Nord (Calvo Sotelo), però el dia 7 de desembre següent, l'Ajuntament acordà obrir un carrer més amunt, que, començant al carrer de Sant Leopold, arribés al dret del carrer de la Societat; aquest és el carrer de Sant Ignasi.

Amb tot i la llargada d'aquest carrer, hi ha solament dues cases a l'anglesa i la majoria de les altres, són totes juntes al cap d'amunt, ja que la numeració de la dreta comença amb el número 50 pel motiu que per aquell costat tenen sortida les cases de la part del carrer de Calvo Sotelo.

A l'any 1883, va construir-se el Vapor Galí, que ocupa tota l'extensió des del Passeig de Espinosa de los Monteros (22 de juliol) fins al carrer de Cervantes.

A l'any 1892 es construïa el Vapor Bendranas, entre els carrers de Sant Ildefons i Sant Valentí.

Entre els carrers de Montserrat i Sant Valentí hi ha un edifici on s'hi installaren les primeres màquines per a fabricar gènere de punt a Terrassa.

Pel desembre de l'any 1905, va obrir-se el carrer de Sant Isidre, que no passava del carrer de Sant Llorenç. Aquella millora va portar una major circulació per aquells indrets.

Des de l'any 1917, en què foren enrunades unes cases que hi havia al mateix lloc on hi ha el jardí i monument a Mossèn Cinto, l'entrada al carrer de Sant Leopold té bon aspecte, i més perquè és una de les vies més amples de la ciutat.

El dia 15 d'abril del 1918 va fer-se la subhasta de les clavegueres i per l'agost següent va posar-se una font a l'extrem

esquerre del carrer amb aigua abundant.

El Quarter de la Guàrdia civil, que és a la cantonada del carrer de Sant Ildefons, va inaugurar-se el dia 12 de gener del 1912.

A aquest carrer tenen entrada els carrers de Sant Isidre, Sant Ildefons, Sant Ignasi i el travessen els de Sant Valentí, Montserrat, Cervantes i hi té al cap d'amunt el Passeig de Espinosa de los Monteros.

EL CARRER DE SANT LLORENÇ

La primera vegada que es troba el nom d'aquest carrer és a propòsit d'un acord de l'Ajuntament amb data 4 de juny de l'any 1836, pel que es disposa que el Portal de Sant Llorenç quedi obert des de les quatre del matí fins a les nou del vespre.

Existeix també un document, presentat per En Agustí Gall a l'Ajuntament, amb data 16 de juliol de l'any 1843, en el que aquest senyor demana permís per fer una obertura, capaç per a donar pas a un carruatge a l'extrem del carrer, a condició de posar-hi les indispensables portes. Aquestes portes no podien estar més amunt del carrer de Sant Isidre, perquè en aquells terrenys, propietat de l'esmentat senyor Gall, a cabava l'urbanització de la vila.

A la casa número 23, sobre el portal, en pedra, hi ha 1850.

A l'últim tram de carrer hi passava el torrent del Pla de l'Ametllera i l'any 1876, encara era impossible la comunicació amb carruatges directament per aquell indret.

L'any 1881 es construïen les cases anomenades del «Manco Serrador», situades a la cantonada del carrer de Sant Valentí, encara que n'hi havia algunes d'escampades més amunt, com la del número 101, que porta la data 1873, i les altres del número 84 al 90.

L'entrada del carrer de Sant Llorenç per la part sud, en construir-se les cases, va quedar amb un pendent molt pro-

nunciat i l'Ajuntament l'any 1878 va rebaixar-lo i aplanar molt la rasant.

El portal d'entrada de les cases devia quedar molt alt amb la reforma, ja que es troba una protesta d'alguns veïns perjudicats que de moment van creure difícil trobar solució però es solucionà.

L'any 1888 s'acordà allargar el carrer fins a la via del tren.

Al extrem nord del carrer hi havia una caseta pels guardabarreres del tren que privaven el pas de dos carruatges en el pas a nivell i fou enrunada el 27 de març de l'any 1911, però abans en fou aixecada una altra a l'altre costat de la via del tren.

A últims del segle passat, el carrer de Sant Llorenç s'havia distingit molt en les festes de carrer el dia del sant tutelar.

De cantonada a cantonada hi havia una comissió que estudiava la manera de donar més relleu a les festes i als balls, la majoria amb el seu clàssic manubri i adornament del carrer.

En el tros comprès entre els carrers de Montserrat i Cervantes, quasi cada any, era el que més es distingia; un any plantaren pins d'un cap a l'altre de cantonada, i al final del carrer, d'un costat a l'altre de la vorera, cada any hi feien una muntanya coronada amb la imatge del sant, i era com una obligació pels qui anaven al carrer de Sant Llorenç l'anar a visitar la muntanya.

El dia 19 d'agost de l'any 1926, l'Ajuntament va acordar que un dels primers carrers que s'havia d'empedrar era el carrer de Sant Llorenç, i el 12 de gener del 1932 s'acordà encarregar al arquitecte el projecte d'un pas superior que enllacés amb el Pla de l'Ametllera per suprimir el pas a nivell.

EL CARRER DE SANT MARIA

El dia 22 de març de l'any 1849 el regidor Sr. D. Ventalló presentà una proposició per a la construcció d'un safareig.

buscant terrenys a l'efecte, i una altra per a la formació de dos carrers transversals als de Sant Francesc de Paula i de Ferran VII (Topete) i s'acordà que passés a la Comissió d'Obres, als mestres del Comú, perquè se n'assabentessin i fessin el seu dictamen.

El dia 20 d'abril de l'any 1876, ens parlen d'un acord de l'Ajuntament per a treure la muralla existent al carrer de Sant Marià.

Aquest carrer tenia l'entrada pel carrer de Topete i a uns setanta metres quedava tancat amb un clos del Viveret ple d'hortes, i després seguia, tornant a començar el carrer de Baldrich, fins a la carretera de Montcada.

El dia 19 de setembre de l'any 1913, els veïns Joan Codina, Salvador Rigol i Simon, i Paulí Casterlenas sollicitaren permís per tal que a compte propi els deixessin obrir el carrer, i les obres es començaren el dia 18 de desembre següent, que és a on des de l'any 1950, hi ha uns bells edificis per a Escoles Municipals.

A la casa número 142, el dia 3 de juliol de l'any 1883, fou descoberta una aigua minero-medicinal composta de nitrògen, oxigen i anhídric-carbònic, de la que eren propietaris Àngela Oriach de Sabaté i Teresa Oriach i Pou.

Aquest carrer comença al carrer de Topete, travessa el carrer de Baldrich, Sant Francesc, Collegi i acaba a la carretera de Montcada on a la dreta, poc abans hi ha la fàbrica «Ceràmiques Segués, Donadeu i Cía.»

L'asfaltat va fer-se per l'octubre de l'any 1952.

EL CARRER DE SANT PAU

El notari Sr. Soler i Ler, ja esmenta aquest carrer a l'any 1809 amb el nom de carrer dels Corral·ls.

Del notari Soler hi ha una nota que diu: «Situada dins

el delmari de Sant Fruitós que afronta a sol ixent ab lo dit carrer o camí que va de la Era d'En Rovira (Plaça de Maragall) als Corralis i Puignovell, a migdia ab la casa i eixida de Valentí Verdaguer, a ponent amb lo camí que va de Sant Pere al carrer de la Fontvella, qual camí s'anomena carrer de Sant Pau...»

Hi ha un altre document del mateix notari amb data 20 de novembre del 1825, que diu: «Afronta a sol ixent part amb honor dels hereus i successors de Joan Castellà, pagès, part amb els del senyor Rovira, fabricant de panyos, y part en lo camí o carrer dits dels Corralis, dirigint-se al carrer Nou de Sant Pere.»

En deien primer dels Corralis perquè a la cantonada, part dreta de la Fontvella, hi havia hagut els corralis de l'Ajuntament que és com avui l'Escorxador, i el dia 12 de juliol de l'any 1835, el terrassenc Francesc Vidal Parera, va comprar l'edifici a l'Ajuntament per 510 lliures catalanes i va fer construir-hi la casa.

Llavors l'única sortida que tenia el carrer de Sant Pau, era per on hi ha les escales, que llavors, al seu lloc hi havia una rampa per a facilitar el pas dels carruatges al carrer Nou.

Poc temps després van urbanitzar-se els carrers de Sant Cristòfol, Sant Josep i Paz que tots comencen al carrer de Sant Pau, perquè a l'esquerra fa creure que hi havia una muralla que tancava la vila per aquell costat, ja que no hi ha cap carrer que el travessi i tot el carrer fa una corba molt pronunciada. Als jardins de l'esquerra hi havia les hortes de Can Vinyals i l'any 1888 va construir-se el que fou Círcol Egarenc i és Front de Juventuts. A aquell costat de carrer hi ha un rengle d'edificis que tots són magatzems de teixits i abans eren petites cases particulars on hi vivien terrassencs, cada un pel seu ofici.

A la casa número 4 hi va néixer i morir el conegut metge don Josep Ullés i Jover i a la número 35 En Jaume Vallhonrat i Rovira, els dos varen exercir l'Alcaldia durant vuit anys.

Els terrenys i edifici de l'Institut Industrial, havien estat de l'industrial Josep Segret, que els tenia arrendats al jardiner Tomàs Segalà, però abans ha havia hagut el primer teatre Principal de Terrassa, que es va cremar la nit del 10 al 11 de juny de l'any 1847. El dia 11 de maig de l'any 1893 començaren les obres de l'actual edifici per l'industrial don Pasqual Sala, qui comprà el terreny a Josep Vinyals per 46.983'62 ptes., el dia 23 d'octubre de 1885; després fou adquirit per la casa Josep Freixa i el 30 d'abril de 1943 entrà de propietari l'Institut Industrial.

El 23 d'agost de l'any 1927, va haver-hi proposicions a l'Ajuntament per posar allà la Casa Comunal.

L'entrada del carrer de Sant Pau era molt estreta on hi passava just un carro i el dia 26 de juliol de l'any 1938 varen començar les obres tirant enrera la paret de l'esquerra que dona entrada al carrer.

Les escales que hi ha prop del carrer Nou les hi posaren l'any 1888 i l'any 1927 hi posaren una font que havia estat a la Plaça de l'Alliberació (Placeta de Saragossa) i la varen treure de les Escaletes pel maig del 1951.

EL CARRER DE SANT PERE

En totes les ciutats hi ha un punt de reunió a l'aire lliure, on els ciutadans hi fan cap una hora o altra.

Hom s'hi troba bé i cada vegada que hi passa li sembla veure coses que no ha vist mai. És un lloc d'expansió que endolceix el seu viure i li fa oblidar les angoixes que durant el dia ha tingut.

És un moment que el nostre ésser gaudeix espiritualment entre les parets de la vella via i ens sentim corpresos d'una sensació que ens lliga més a tot el que ens envolta. Aquelles cases ens recorden els fets de nostres avantpassats, que a través dels anys s'han anat succeint com una ombra de llegenda.

Té el nom de carrer de Sant Pere, perquè, quan hi començaren a fer cases allà, era precisament el camí que anava al poble de Sant Pere, transformant-se en carrer, igual que, quan va urbanitzar-se el camí del carrer Nou, aquest va anomenar-se carrer Nou de Sant Pere.

La nota més antiga que hem trobat de l'esmentat lloc, és del 15 de setembre de l'any 1562, en què En Jaume Honorat d'Horta i de Muntanyans, ven a Pere Rocha (a) Barata un tros de terra en el lloc anomenat camp de la Creu, per a edificar-hi cases.

A la façana de la casa número 30 hi ha la data 1594, i se suposa que molt a la vora hi havia les portes de la vila que foren cremades per uns desconeguts la nit del 1 de maig de l'any 1612.

El dia 15 de setembre de l'any 1784 En Joan Barata Guitart, va comprar l'Hort gran a n'Antoni Sagrera.

Aquest carrer, després del carrer Major, fou l'escollit pels acabalats industrials, que hi construïren llurs cases.

La casa Surís enrunada l'any 1954, per al Casino del Comerç, que a sobre el portal hi havia la data 1825 amb un medalló barroc, i que fou comprada a Josep Bugunyà, del poble de Sant Pere, per En Joan Surís el dia 28 de gener de 1775 per edificar-hi la casa.

Al davant, a Can Galí, propietari del Vapor Galí del carrer de Sant Leopold, més amunt a Can Vieta on hi ha instal·lada la Ràdio Tarrasa i el pati de la qual encara conserva aquella xemeneia de quan hi havia la fàbrica i magatzem de teixits; i 23 la casa Amat on va néixer i morir l'illustre compatriota En Bartomeu Amat i Brugada; al 51 i 53, hi havia la casa de Can Segret que tenia la fàbrica al darrera el que és ara Vapor Ventalló; l'any 1888 va edificar-se el que és ara el Front de Joventuts, els terrenys del qual eren d'En Miquel Vinyals, qui els va vendre al industrial En Pasqual Sala, que fou qui va fer aixecar aquell esplèndid edifici, els jardins del qual donen al carrer de Sant Pau; la casa Margarit, on hi ha «La Propa-

gadora del Gas», que fou construïda amb plànols presentats el dia 12 de març de l'any 1863 i poc temps després s'hi instal·là la confiteria «La Confianza».

El dia 23 d'octubre de l'any 1867, en Pere Aymerich hi instal·là el primer cafè públic a Terrassa; l'Agència Ventayol, segons plànol presentat el dia 27 d'agost del 1863, al número 57; el fuster Pere Mogas, on a l'esquerra del seu taller hi havia els restes d'un fortí que es conservà fins el 5 d'abril de l'any 1877, que l'Ajuntament va manar que el destruïssin; el Registre de la Propietat que va estar instal·lat en aquell carrer al número 46 per espai de 50 anys, fins que l'octubre del 1911 fou traslladat a la Plaça de Mossèn Cinto; al 57, la casa de les màquines de Joan Bta. Pascual Escuder, al balcó de la qual hi tenien una senyora amb una màquina de cosir, pintada sobre una planxa de ferro d'un metre d'alçada, que es veia d'un cap a l'altre de carrer.

Antigament hi havia a dit carrer la casa Pauet del Recó, botiga de robes instal·lada al recó de la cantonada del carrer dels Gabatxons, baixant a l'esquerra; en el número 15, a Cal Selis, un estanc, que a la façana hi ha un 1875; al davant a cal Barberet, l'ofertes, i a cal Vilella a la cantonada del carrer de la Palla, típica tenda on hi venien les famoses colleccions d'auques de redolins i decoracions de teatre per a titelles, que eren penjades a l'aparador.

En el xamfrà que forma el carrer de Sant Pere i General Mola, hi havia un casa molt endins de l'anomenada Placeta de Saragossa, que tapava per complet la visual amb el carrer de Sant Llorenç.

El dia 30 de juny de l'any 1859 l'Ajuntament acordà enrunar dita casa i durant els anys 1896 a 1912, hi fou posat un rètol anunciant la Fonda Peninsular instal·lada al davant i a sota del rètol, un quiosc de begudes que s'inaugurà el dia 1 de novembre del 1901, l'únic establiment d'aquesta mena fins que s'inaugurà el Cafè Condal.

L'any 1913 el sastre Torras va fer ensorrar les tres úniques cases baixes que hi havia i va aixecar-hi l'edifici actual.

A últims de novembre de l'any 1905 es reuniren els veïns per acordar contribuir amb la tercera part a la construcció de l'empedrat que s'inaugurà el dia 17 de març de l'any 1907. La Festa Major següent va inaugurar-se l'illuminació elèctrica per mitjà d'arcs voltàics. I la capelleta està encara sense imatge i abandonada, a la façana de la casa número 26.

Les processons i cercaviles totes passen per aquest carrer, que evoca un munt de records al terrassenc més indiferent.

EL CARRER DE SANT QUIRZE

Aquest carrer va formar-se al camí que portava al poble de Sant Quirze després de la sortida de muralles, a continuació del carrer del Portal Nou.

El seu nom fou acordat en sessió celebrada per l'Ajuntament el dia 2 de desembre de l'any 1848.

El desembre d'aquell mateix any l'Ajuntament ordenava destruir una nòria, propietat d'Antoni Pous, que privava l'urbanització del carrer.

I es troba poca gent que d'aquest carrer en diguin el carrer de Sant Quirze, però molta gent, la majoria, el coneixen pel carrer de Can Ferran. I és que, a mig segle passat, ja hi havia una casa que és la del número 41, que en deien a Can Ferran, la qual avui és molt canviada de construcció i aquest nom va fer-se molt més popular que el que va posar-hi l'Ajuntament. I al carrer de Can Ferran tots els terrassencs hi saben; al carrer de Sant Quirze no tants.

Amb data 16 de desembre de l'any 1869 existeix un document que diu: «Habiendo crecido considerablemente la barriada de la parte de la calle de Sant Quirico, el Ayuntamiento,

en convenio con la Mina Pública de Aguas, instala una fuente en dicha calle.»

Quan va començar la conducció de cadàvers al Cementiri en cotxe, en sortir la comitiva de l'església del Sant Esperit, seguia pels carrers de l'Església, Portal Nou fins a l'extrem del carrer de Sant Quirze, entre els carrers de la Riba i La Torre, i allà es donava comiat el dol. Van passar molts anys, que, quan un es sentia indisposat, els amics de confiança ja deien: «A veure si et portaran a la Torre», com diuen avui a Can Torrella.

Els enterraments passaven pel carrer de Sant Quirze fins el desembre del 1912, quan el carrer de la Igualtat (avui Víctor Pradera) va estar en condicions de passar-hi carruatges per haver desaparegut el barranc que hi havia.

La casa pairal de Can Pasqual Sala fou construïda l'any 1877.

En aquell carrer, cantonada al carrer de Baldrich, hi havia un edifici que s'inaugurà el dia 7 de maig de l'any 1916, per a Centre Mèdic i Dispensari Municipal, que va costar 40 mil pessetes, i el dia 6 de juny de l'any 1952 va produir-se un fort debat a l'Ajuntament, i després d'haver-lo enrunat, es discutia una vegada fet nou, què hi hauria d'haver.

I en aquells terrenys l'any 1899 hi havia el projecte de fer-hi un edifici per Escoles. Aquells terrenys fins a la casa número 17 del carrer de Baldrich, són de l'Ajuntament, que a l'any 1888, estaven ja valorats per 20.264'10 pessetes.

A la casa número 56, hi ha la data 1857.

Des de l'any 1869 existeix la Tintoreria Soler.

El carrer de Sant Quirze comença a l'extrem dels carrers del Portal Nou i Puignovell, travessa el de Topete, comença el de la Riba, travessa el de la Torre i acaba al barranc del Vallparadís, camí del Cementiri vell.

EL CARRER DE SANT SEBASTIÀ

El dia 29 d'octubre de l'any 1860, el terrassenc Josep Boada Peraller demanava permís a l'Ajuntament per construir una muralla al carrer que va fins a les hortes de Sant Domènec.

Les primeres cases d'aquell carrer són de l'any 1875, que són al costat de la masia a Can Pous i seguidament es construïren les cases d'entre els carrers del Pare Font i Llúria.

El dia 8 de gener de l'any 1891 l'Ajuntament va acordar tancar el carrer de Sant Sebastià, que havia de comunicar a la part de dalt amb la carretera de Rubí, i seguir el que és avui el carrer d'Escudé.

L'any 1936 li van obrir pas fins a la Riera del Palau i el dia 3 de juliol de l'any 1948 s'inauguraren al número 107 unes vivendes econòmiques i aquest carrer, després de travessar el carrer d'Avinyó, va a parar al lloc mateix on l'any 1912 encara hi havia el primer camp de futbol del C.D. Tarrasa que era el camp del Belil o del Canonget.

EL CARRER DE SANT VALENTÍ

Les característiques que té aquest carrer, que va de llevant a ponent de la ciutat, no les té cap més, i és perquè no pot allargar-se més, perquè a cada cap hi ha un barranc, per llevant el torrent del Vallparadís i per ponent l'Avinguda del Cabdill, encara que per aquest costat té una sortida per un portal a la dreta que amb un gran pendent va al Vapor Monset.

Aquest carrer no té ni un tros que hi hagi cases particulars a cada costat. Si a la dreta hi ha vivendes, l'esquerra té edificis industrials o viceversa i com a cas únic pot comptar-se l'extrem de la part de ponent.

El carrer de Sant Valentí, nom posat per *En Carantela* (manco serrador) que era el propietari d'aquells terrenys quan

va començar-s'hi a edificar, té entrada al carrer de Frontó i travessa els carrers Mas Adei, Calvo Sotelo, Sant Leopold, Sant Llorenç, Sant Gaietà i Nostra Dona dels Àngels.

En sessió celebrada a l'Ajuntament el dia 20 d'abril del 1876, s'acordà l'enrunament d'algunes muralles i entre elles la del carrer de Sant Valentí.

Entre els carrers de Pantà i Sant Gaietà hi ha un edifici que havia estat una fàbrica de farines, que s'inaugurà a primers de setembre de l'any 1882; però abans n'hi havia un de petit, on els forners terrassencs Gaietà Barba (a) *Tanets* i Francesc Morell (a) *Mucorra*, tenien un molí amb quatre moles, que utilitzaven per a fer farina per al seu ús particular.

Més enllà, cap a ponent, un forn d'obra que en quedar abandonat, camps a través, marcava un camí que s'utilitzava per sortir a fora de la ciutat en direcció al que després fou el carrer del Canonge Rodó.

A principis d'aquest segle varen començar-se a construir aquells edificis industrials que hi ha entre els carrers de Sant Gaietà, Nostra Dona dels Àngels i Cervantes.

Per allà hi passava a la vora el torrent que anomenaven del Pla de l'Ametllera i al davant hi ha un rengle de cases iguals fetes l'any 1886.

El repartidor d'aigües entre els carrers Pantà i Sant Llorenç és del febrer de l'any 1882 i el dia 29 de setembre de l'any 1883, l'Ajuntament va acordar posar-hi una font al mateix lloc, que fou renovada amb subhasta del 19 de febrer de l'any 1898 per Josep Comerma i Cia., que costà 312 pessetes. Aquesta font la varen treure quaranta anys després per a posar-la al costat del safareig públic del carrer del Pantà.

Entre els carrers de Calvo Sotelo i Sant Leopold, a la dreta, hi ha un edifici construït l'any 1891 on s'hi installaren les primeres màquines de gènere de punt, que en principi eren al Vapor del Martri del carrer de Baldrich.

Entre Sant Leopold i Sant Llorenç hi ha el Vapor Bendra-

nas construït l'any 1898 i destruït per un incendi el dia 5 de juliol de l'any 1907. Aquest edifici reconstruït ha sofert diverses transformacions treient el portal del barri, que era per a cobrir i ara hi ha una fàbrica de gènere de punt.

En aquest carrer hi ha el despatx de la «Mina Pública de Aguas de Tarrasa» propietària d'aquells terrenys des de l'any 1841 que va fundar-se la societat.

EL CARRER DE SERRANO

El dia 2 de desembre de l'any 1848, l'Ajuntament va posar el nom d'Amàlia al que avui és carrer de Serrano i una disposició de la Junta local revolucionària va canviar el nom de la reina pel d'un general.

I llavors no era encara format, solament hi havia al cap d'avall, a l'esquerra, la Torre d'En Brú del Mas de la Castlania, i l'any 1729 hi habitava En Jaume Riera pertanyent a la Quadra del Vallparadís. En Soler i Palet descriu les pedres que hi ha damunt del portal de la façana de l'actual edifici: una figura, símbol del triomf de la Justícia; a un costat un escut, que sembla de la casa Calders; a la finestra, sobre un gòtic ben polit, hi ha uns animalons mitològics, també molt ben tallats.

El dia 11 de desembre de l'any 1862, En Joan Canela va demanar permís per construir una muralla davant de l'edifici de La Torre i va desaparèixer una plaça que hi havia des d'on es veia tot el torrent del Vallparadís amb una esplèndida vista.

Llavors En Canela hi va posar una fàbrica de fer sabó que es va cremar la nit del 7 d'octubre del 1885.

El dia 19 d'abril de l'any 1869 els veïns presentaren una denúncia perquè la Torre amenaçava enrunar-se.

El dia 18 de novembre de l'any 1874 alguns propietaris del Carrer destruïren una muralla i per ordre gubernativa els mateixos els obligaren a tornar-la a construir.

A aquest carrer de Serrano es troba el carrer de La Torre entrant pel carrer de Topete i acaba al torrent del Vallparadís a l'antic camí d'anar al Cementiri vell.

EL CARRER DE LA SOCIETAT

El dia 9 d'agost de l'any 1844, la Mina Pública d'Aigües de Terrassa va començar a construir el dipòsit que té en aquell carrer i el dia 24 de setembre de l'any 1846 demanava permís per construir una paret sobre el camp de la seva propietat, ran del camí que anava a Matadepera.

El dia 7 de febrer de l'any 1858, l'Ajuntament acordà en l'acta de formació dels carrers de Societat i de la Mina, donar el nom de Societat al que ve a continuació del creuer de la Plaça de la Creu fins arribar al que puja des de la Porta anomenada de Sant Joan.

Sobre el portal de la casa que fa cantonada al carrer de Calvo Sotelo, coneguda per les cases d'En Farell, hi ha el 1858.

Les sis cases de la dreta, entre els carrers de Sant Joan i Mina, foren construïdes pel març de l'any 1881 a l'extrem de les quals hi ha una finestra amb un pou que se'n serveixen els del veïnat.

Com que és un carrer que serveix molt de pas pel trànsit rodat, per això, hi ha ordenada una sola direcció.

L'empedrament va començar-se el dia 21 de febrer del 1927.

EL CARRER DE SURÍS

Era el dia 7 de març de l'any 1877 que un terrassenc resident a Barcelona anomenat Agustí Galí i Surís, cedia uns terrenys a l'Ajuntament per tal que obrissin un carrer i que aquest portés el nom de Surís en memòria dels seus avantpassats.

El dia 3 de maig següent, el mestre d'obres En Jaume Comerma presentà el següent dictàmen: «En atención al gran desarrollo que la parte alta de esta villa ha adquirido en poco tiempo a esta parte, estacionaria hasta ahora, y quizás por la falta de trazados de las vías o calles generales, el que suscribe ha trazado el proyecto de una calle perpendicular a la llamada del Pantano, que pasando al largo de la finca de igual nombre, empalmará en una calle paralela a ésta que se denominará de Claris.

«Lo accidentado de la finca expresada no ha permitido que dicho proyecto de calle no se prolongara hasta la Riera del Palau o de Tarrasa, por cuyo motivo se enlaza con otra que pasa por la propiedad de don José Busquets, por medio de un trozo diagonal a las dos, enlace poco aceptable, pero el modo de ser del terreno no ha permitido ser de otra manera.

«El deseo de que las vías o calles sean desahogadas, aunque sean en perjuicio de los propietarios por quienes pase una calle en su propiedad, he fijado para la calle proyectada la anchura de ocho metros, a pesar de ser vía corta y transversal.»

Heus aquí el motiu perquè aquest carrer es més ample que els altres d'aquella barriada i perquè a l'extrem forma una diagonal per unir-se amb el de la Indústria.

L'any 1900 tenia aquest carrer 12 cases a la dreta i 20 a l'esquerra. L'empedraven pel maig de l'any 1948.

EL CARRER DEL TEATRE

Aquest carrer l'any 1850 encara no existia, i els que des del carrer de Sant Pau, anomenat llavors dels Corral, es dirigien al carrer Nou, tenien de passar forçosament pel lloc on nosaltres en diem les Escaletes, que aquestes encara no hi eren i al seu lloc hi havia una baixada molt pronunciada empavimentada amb roca.

El dia 6 d'agost de l'any 1855 En Valentí Puig i Rimbau (Puig de la Bauma) pregava a l'Ajuntament que no rebaixés el terreny d'aquell carrer, que volia fer a continuació del carrer de Sant Pau i al lloc anomenat l'Era d'En Rovira.

El dia 20 de febrer de l'any 1860, el terrassenc Magí Solà, sollicitava de l'Ajuntament que aquest rebaixés el pis del carrer del Teatre, des de la Casa del Puig de la Bauma al carrer de Sant Pere, per a comoditat dels que volien construir cases en aquell tros.

La casa Puig de la Bauma és la que hi ha a l'esquerra pujant per dit carrer, l'entrada de la qual venia abans a nivell de la Plaça de Maragall. Per a obrir aquesta via fou necessari rebaixar extraordinàriament el terreny, deixant enlaire l'esmentada casa, que va tenir de guanyar el pendent amb una rampa pel carrer del Teatre.

En canvi a la part dreta, per a aixecar parets tingueren de fer soterranis amb fonaments molt profunds.

Pel setembre de l'any 1945 començaren les obres de reforma eixamplant el carrer per la part esquerra aixecant noves parets, ja que abans hi passaven dos carros amb molta dificultat.

EL CARRER DE TOPETE

Al començar el carrer de Topete l'any 1828, amb motiu de la visita que varen fer a la vila els reis En Ferran i Amàlia, hi varen aixecar tres arcs de triomf, que varen anomenar el «Portal del Rei».

El dia 1 d'agost de l'any 1841, els terrassencs Magí Solà i Joan Vallès varen començar a fer l'edifici que hi ha avui la fàbrica de Ramoneda, Fills, segons escriptura del notari senyor Soler i Ler.

El dia 18 d'agost de l'any 1855 alguns veïns demanaven a l'Ajuntament que fos conservada la Porta del Rei per ésser

un monument històric i que en construir-lo costà 20.000 rals.

En sessió celebrada per l'Ajuntament el dia 2 de desembre de 1848, s'acordà que aquell carrer que comença al Portal del Rei, i segueix el camí de Can Bosch s'anomenarà carrer de Ferran. Mes va venir la proclamació de la primera República, i aquell nom fou substituït per la Junta Revolucionària pel de Topete, el dia 18 de novembre de l'any 1868.

El 4 d'abril de l'any 1872 l'Ajuntament va donar permís per construir un edifici a la part dreta d'entrada on feia un recó i molt apartat de la ratlla i uns marges. Llavors fou quan es va fer l'edifici que fa xamfrà al carrer de Sant Jaume, durant molts anys junt amb les parets de més avall, la fàbrica de Ballber y Cía.

El dia 26 d'abril de l'any 1876, l'Ajuntament acordà enrunar un fortí que hi havia al pati de Joan Barba, forner, perquè aquest volia destinar dit pati per fer-hi vivendes.

El dia 16 d'agost de l'any 1875, En Jaume Plans presentà una factura de 543'25 pessetes emprades en l'obra de reparació dels forts. El mateix dia el ferrer Josep Ricart presentà una per posar 2 panys de forrellat.

L'any 1883 tenia el carrer de Topete tota la seva extensió, perquè En Pau Martí i Girbau sollicità posar un estanc a la casa número 160 i en el mes de juliol del 1887 varen fer-se els abeuradors que hi ha a la carretera.

El dia 2 de juny de l'any 1899 fou sollicitat el permís per fer un edifici davant del carrer de Sant Marià per a instal·lar-hi la societat obrera «La Protectora Civil», on hi ha unes portes amb relleus fetes pel fuster Bracons, amb unes lletres que diuen «Hogar Obrero».

Les obres d'empedrament varen començar l'any 1930.

El carrer de Topete el travessen els carrers de Sant Quirze, acaba el de Sant Genís, hi comença el de Serrano, Sant Marià, Aurora i el travessa el del Viveret.

L'estació de benzina que hi ha a l'entrar a l'esquerra, al

mateix lloc on hi havia el Portal del Rei, començament del carrer de la Riba, va inaugurar-se el dia 5 de novembre de l'any 1942.

EL CARRER DE LA TORRE

A l'Ajuntament hi ha un document que diu: «25 junio 1841, José Riera manifiesta que la bajada llamada de la Torre está en tan mal estado que dentro de pocos días no podrán transitar por ella los carros, añadiendo que Francisco Cardús (Tico) es quien es el culpable de echarla a perder. Se ha resuelto que pase a aquel punto la comisión de policía, y si inspeccionada la bajada por aquélla resulta culpable el dicho Cardús, se le obligue a componerla.»

A l'entrar a aquest carrer pel carrer de Serrano, a la dreta hi havia la Torre d'En Brú, i a precés dels veïns, perquè amenaçava enrunar-se, el dia 19 d'abril de l'any 1869, l'Ajuntament acordà enrunar-la, deixant però la casa del costat que és on és avui a Can Canela. Per l'extrem de dalt, es podia comunicar amb el carrer de la Riba i així com ara hi ha torrent del Vallparadís, que no li deixa pas, el dia 10 d'octubre de l'any 1876 els terrassencs Maria Boixet de Matalonga, Josep Busquets i Josep Riera proposaren a l'Ajuntament tancar el carrer de la Torre edificant cases al carrer de la Riba.

L'any 1874 tenia solament dos veïns: Josep Clapès (a) *Tres pams*, que era agutzil i Josep Riera (a) *Musarra*.

El dia 20 d'abril del 1876 varen donar l'ordre de treure una muralla.

Fins a primers d'aquest segle, el enterraments passaven pels carrers de Porta Nova i Sant Quirze fins a l'encreuament del carrer d'aquest amb el de la Torre on s'acomiadava el dol.

EL CARRER DE TORRELLA

El dia 3 de febrer de l'any 1860, En Jaume Torrella sollicità permís per construir cases al carrer de fora de la Riera de Terrassa.

El dia 7 següent, el mestre d'obres Josep Fontseré i Meires presentà un plànol a l'Ajuntament, per construir a subhasta les primeres cases d'aquell carrer, i es començaren el 10 de juny.

El segon grup de cases es començaren el 3 de juny de l'any 1880.

En un periòdic terrassenc es parla de la venda de cases del carrer de les Terroses, i no he pogut descobrir quin carrer podia ésser de l'altra part de la Riera, l'any 1884.

En entrar al segle xx les cases no passaven del carrer d'Arquímedes i el 1948 ja eren més amunt del carrer del Bisbe Iru-rita.

Darrera les primeres cases de la dreta, arrencava el camí d'anar a Olesa de Montserrat. L'any 1908 s'aprovà el projecte de urbanització fins a tocar els camps i el dia 5 de novembre de l'any 1916 s'inaugurà el nou edifici per al Grup Escolar Torrella.

En l'article segon del testament otorgat, en data 11 d'abril de l'any 1910, davant del notari Ramon Estalella, el terrassenc illustre En Antoni Torrella i Maurí cedia aquells terrenys a l'Ajuntament per tal que aquest els utilitzés per obres culturals i va inaugurar-se el dia 5 de novembre de l'any 1916.

Aquest carrer, el primer que es construí en aquella barriada, travessa l'Arquímedes, Galileu, Nicolau Talló, Faraday, Ramon Llull, Moragas i Barret, Marconi i Avinguda d'Àngel Sallent, i l'any 1948 les cases ja arribaven més amunt de l'Avinguda (Gran-via).

EL CARRER DE LA UNIÓN

Copiem d'un document: «—Corredor del Carder. Si se suprime la calle dicha, un callejón sin salida como es la calle de Las Parras, queda privada de ventilación por aquella parte inmediata de Las Parras, de suyo harto necesitada por cierto, por su poca anchura, mayormente desde que se ha tabicado el puente de la Casa Vinyals, y forma en aquella parte el gran recodo, y encauza a la comunicación, se dificulta el paso desde las calles del Vall, Plazuela de los Estudios, Horno y Mayor, es la calle de Las Parras y aún con la calle del Arrabal a la que hoy día se dirige mucha gente y vice-versa, atravesando la huerta de Ventalló, que ordinariamente tiene abiertas las puertas y permiten el tránsito. Y estas comunicaciones hoy día sumamente frecuentes, pueden serlo todavía mucho más en lo venidero, según el aumento que tenga la población, pues es bien fácil prever que si aumenta mucho el vecindario no pudiendo extenderse fácilmente al otro lado de la Riera y habiendo entremedio, entre las calles de Las Parras y el Arrabal, las huertas de Ventalló y Busquets, es muy posible y hasta probable el que se edifique allí alguna calle o se prolongue la llamada dels Estricadors, hoy Unión, hasta por el callejón de Ventalló que se desparrama muy cerca del que se trata de suprimir y se les perjudicaría considerablemente suprimiendo la citada calle, pues que se precisaría a los transeúntes a rodear un buen trecho, bajando desde la boca de la calle Mayor abajo hasta casa Vinyals y subiendo después otro tanto de la calle de las Parras y vice-versa. Con fecha de julio de 1850.»

El día 14 d'octubre de l'any 1861, l'Ajuntament acordà posar-hi carrer de l'Unió.

Pel gener de l'any 1894 fou presentat un projecte d'obertura d'aquest carrer, entre el carrer del Raval i Parres.

En començar el present segle aquest carrer acabava al lloc on hi ha les cantonades del carrer de Iscle Soler i seguia després

un corredor molt estret que desembocava al Portal de Sant Roc.

El dia 17 de gener de l'any 1908 fou presentat un plànol per construir l'edifici de la «Compañía Fuerzas y Riegos» de l'electricitat i llavors fou quan obriren el carrer Major fins al carrer del Vall, fent-lo eixamplar de cap a cap (acord 5-111-1920).

Entre el carrer Major i Vall també era molt estret i l'anomenaven el carrer del Forn. S'entra pel Raval de José Antonio i acaba al carrer del Vall i entremig es troba el carrer de Baix Plaça, Major, Parres i Iscle Soler.

El dia 21 de març del 1936 s'acordà asfaltar-lo.

El dia 1 de febrer de l'any 1936 va inaugurar-se l'edifici que en diuen «Clínica Maternal» d'Auxili Social, entre els carrers Major i Iscle Soler.

EL CARRER DEL VALL

Aquest nom fa pensar que en aquell indret hi havia hagut part del circuit o perímetre de l'antic Vall, que donava a fora del mur fortificat de la vila. Fins l'any 1918, no hi havia ni una travessia, des de la Rutlla al carrer de la Cisterna i encara el carrer es corbat, ço que fa creure més l'existència de les muralles en aquell lloc. En la façana de la casa número 44, hi ha les dates 1772 i 1827.

Un document del 1600, diu: «Sobre una peça de terra, la qual està situada en lo territori de la vila de Terrassa en el lloc dit Les Parelladas, que avui s'anomena lo carrer del Vall i s'estén des dels valls de la vila on avui és lo carrer envers migjorn fins a un camp que fou de Mateu Vinyals, sobre del qual poc a se han edificades cases que treuen porta al carrer de la Rutlla.»

Del notari Torrella extraiem amb data 17 d'agost del 1800, el següent: «Pere Sanahuja, ven a Pere Colomer, pagès, una

casa del carrer del Vall que termena a sol ixent ab les cases i cixida que foren del Rvd. Francesc Matari, pbr., a migdia ab honors de Ignasi Vinyals, fabricant de panyos, marge i camí, a ponent ab casa de Jaume Martínez, pagès, i a tramontana ab el dit carrer del Vall.»

El dia 5 de juny de l'any 1918, l'Ajuntament acordà adquirir la casa número 33 del carrer del Vall, propietat de Francesc Ballber i Montserrat, per 13.000 pessetes per obrir i fer comunicació amb el carrer del Collegi. En aquell carrer el 30 juliol de 1879 s'inaugurà el Cercle Republicà, Democràtic i Federal. El 29 de gener 1888, el Cercle Artístic. Els dos van desaparèixer i ara hi ha el Collegi de les Germanes Carmelites inaugurat el 26 de març 1922.

EL CARRER DE VALLHONRAT

El dia 19 de gener de l'any 1879, l'Ajuntament acordà posar el nom de Vallhonrat al que va des del carrer del Collegi a tocar els murs de l'edifici del Reial Collegi Terrassenc.

Aquest cognom tant terrassenc no s'ha pogut aclarir a quin Vallhonrat es referia ja que n'hi ha diverses de famílies amb aquest cognom que no tenen cap parentiu l'una amb l'altra.

El dia 27 de gener de l'any 1881, els terrassencs Vinyals, Rovira, Ullés i Cía. es queixaven de la terra que s'extreia del carrer de Vallhonrat perquè excavava la paret del Reial Collegi.

A aquest carrer a causa de l'excés d'argila que és aprofitada per la casa Segués, Donadeu i Cía., van desaparèixer els alts i baixos i malgrat els anys que fa que existeix, encara no està urbanitzat.

El dia 19 de novembre de 1919, a tocar a l'Avinguda del Cabdill, hi muntaren un Abaixador els de la Companyia del

tramvia, per esperar que s'enllestís el del Portal de Sant Roc, i s'hi anava pel carrer de Vinyals.

EL CARRER DE VALLPARADÍS

Les cases d'aquest carrer, els parells donen de cara al torrent del Vallparadís. La part esquerra va tardar molt a urbanitzar-se. Fou l'any 1898 que començaren a posar-hi cases i el 29 de novembre del 1898 acordaren unir aquest carrer amb el de l'Aurora, i es tingué de fer un gran pendent per l'unió. En començar l'any 1900 el carrer Vallparadís tenia solament 8 cases a la dreta.

L'any 1890 els propietaris d'aquells terrenys, Joan Pasqual, Domènec Cardús, Joan Bt.^e Galí i Joan Barata demanaren que aquell carrer tingués una amplada de vuit metres.

Des de l'any 1925 que el carrer s'extén fins al de Las Navas de Tolosa, passat a l'esquerra, el que era el camp del «Monumental F.C.»

EL CARRER DE VILANOVA

Aquest carrer és dels més antics de la ciutat. No ho són gaire les parets que el formen perquè amb el transcurs dels anys, han estat renovades, però sí que en parlen documents que són molt antics. El dia 18 d'octubre de l'any 1405, hi ha una venda feta per Bernat Vidal de Terrassa, a Elisenda, muller de Francesc Born, de dita vila, de totes aquelles cases sites al mateix carrer de Vilanova. Del 17 de gener de 1401, Establiment atorgat pel Rvd. Bernat Ginabreda, Pbre. i Administrador del Priorat i Monestir de Terrasa i a Mateu de Manso de Terrasa, unes cases sites al carrer de Vilanova de l'esmentada vila.

El dia 3 de setembre de l'any 1569, els consellers acorden obrir un portal a la Vilanova.

Aquest carrer té l'entrada pel carrer Cremat i fent angle té la sortida per el Raval de José Antonio. No hi viu cap família, i els portals que hi ha, donen sortida a altres cases dels carrers dels costats.

A últims del segle passat tota la part esquerra era ocupada per un edifici de la fàbrica Busquets, on actualment hi ha la Companyia de l'Electricitat que subministra el fluïd a Terrassa.

EL CARRER DE VINYALS

A mig segle passat, tot el que és avui carrer de Vinyals corresponia al llit de la Riera del Palau i el terreny pertanyia a l'antiga casa Vinyals i per això li posaren aquest nom tan terrassenc.

Era un carrer que va començar-se a urbanitzar a fora muralles, ja que aquestes des del carrer de la Cisterna, passaven per darrera els patis de les cases del Portal de Sant Roc, fins al mateix portal que va desaparèixer l'any 1881.

El dia 1 de desembre de l'any 1873, l'Ajuntament prohibí la matança dels garrins per carrers i places, i els que volguessin matar-los anessin a un clos de davant de l'antiga foneria del carrer de Vinyals, el qual l'Ajuntament llogà per aquest objecte per 80 pessetes anuals als propietaris Josep i Aureli Vinyals.

L'entrada d'aquest carrer per aquell lloc, era estreta, tant com l'amplada d'un casal i ni voreres no hi havia perquè no hi haurien pogut passar-hi els carros.

El dia 14 de juny de l'any 1900, l'Ajuntament va acordar el projecte de reforma i va fer tirar a terra una casa de pis que hi havia a la part dreta d'entrada al carrer; una casa coneguda per Cal Esquiús, i en construir-se l'Estació del Tramvia,

l'entrada del carrer va ésser reculada fins a l'edifici de l'Estació.

A l'extrem sud d'aquest carrer que hi passa la carretera de Montcada, hi ha l'Escorxador, que fou inaugurat el 1875.

L'Hostal del Fum va construir-se l'any 1878, segons plànol presentat pel gener d'aquell any. L'any 1900 hi havia 27 cases a la dreta i 5 a l'esquerra.

El dia 3 d'octubre del 1951 s'inaugurà el nou edifici que té l'entrada a la Fundació Busquets.

EL CARRER DEL VIVERET

A principis d'aquest segle a Terrassa hi havia encara un reconet que era com una masia de pessebre i els terrassencs molt pocs hi havia que el coneguessin i poc s'ha parlat d'ell.

Era una masia que disposava d'una gran extensió de terreny, fins a tocar el carrer de Baldrich, i tant a l'hivern com a l'estiu aquell reconet sempre era bonic.

Pollets i gallines rodaven per aquell tancat en forma de barri, saltant, cridant i jugant, bo i fent la delícia de la xicalla i dels masovers, que a tota hora rondaven pel barri.

La creixença de la ciutat va fer d'aquell terreny un reconet, murallant el vol de la casa, però sense treure les hortes que li donaven vida.

L'Ajuntament en sessió del dia 18 de gener de l'any 1844, va acordar posar el nom de Viveret al carrer que anava del de Sant Francesc al de Topete. I aquella masia va ésser l'origen del nom del carrer. El 23 de gener del 1845, En Pau Barba reclamava que l'Ajuntament fes alinear el camp que hi havia entre el camí del Viveret i la Caseta del Malet. A l'entrar per la part del carrer de Sant Francesc, a mà esquerra hi havia un grup de cases, de les quals la del número 17 portava la data 1851 i la del número 19, la 1831. A davant, l'antiga casa

Masià, tenia la façana principal a l'entrar, a la dreta del carrer de Viveret, i en construir la carretera de Montcada, la canvià i la posà de cara a la dita via.

Fins l'any 1868 el carrer del Viveret arribava només fins al carrer de Topete, i fins el torrent del Vallparadís eren uns terrenys sembrats coneguts pel Camp del Busquets. Després en digueren carrer de l'Auxili, perquè l'Abelló hi tenia les bombes d'apagar foc al mateix lloc que hi tenia una foneria.

EL CARRER DE VOLTA

Aquest carrer té la seva entrada per l'Avinguda del Cabdill i s'acaba al carrer de Galileu.

El dia 28 de desembre de l'any 1899, l'Ajuntament aprovà la construcció de la Masia Freixa, que és la paret que tanca el carrer de Volta, però hi ha, darrera d'aquesta Masia, la continuació d'aquest carrer amb igual nom. Per ara aquell jardí es conserva i s'ha fet campanya per la seva conservació.

El periòdic *Egara* el dia 31 de desembre del 1899, deia: «Se está procediendo por la brigada municipal a la obertura de la calle de Volta, ensanche de la Riera del Palau.»

Dos anys després ja hi havia sis cases. El lloc més antic és la cantonada a la dreta a l'arribar al carrer d'Arquímedes, que hi ha una casa de pagès de la qual en deien la Sinya de la Targa.

L'any 1918 varen començar a fer clavegueres per empedrar-lo seguidament, i els llums elèctrics els hi posaren pel juny del 1942.

Quan no hi havia encara cap casa, a l'entrar al carrer de Volta que és avui, a últims del segle passat hi havia unes grans eres de batre que tocaven on és avui carrer del Pare Llauredó.

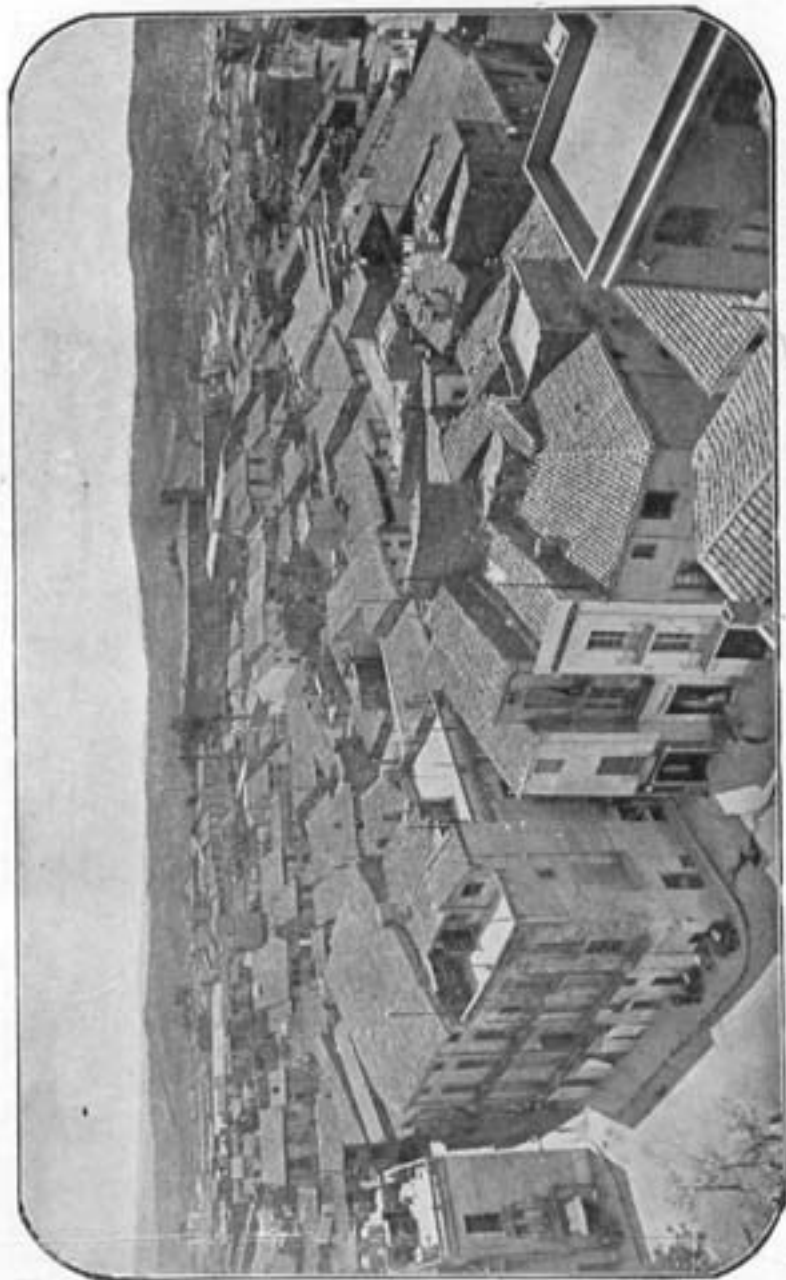
Volta fou un físic italià, inventor de la pila elèctrica del seu nom. Nasqué el 1745 i morí el 1827.

Il est évident que les conditions de travail sont très difficiles dans les mines de charbon de la région de la Haute-Savoie. Les ouvriers sont soumis à de longues heures de travail, à des conditions de travail souvent dangereuses et à des salaires très faibles. Ces conditions de travail ont conduit à de nombreuses grèves et à une situation sociale très tendue. Le gouvernement a tenté de résoudre ces problèmes en introduisant des réformes, mais celles-ci ont été souvent contestées par les ouvriers. La situation est donc toujours très difficile et nécessite des mesures urgentes.

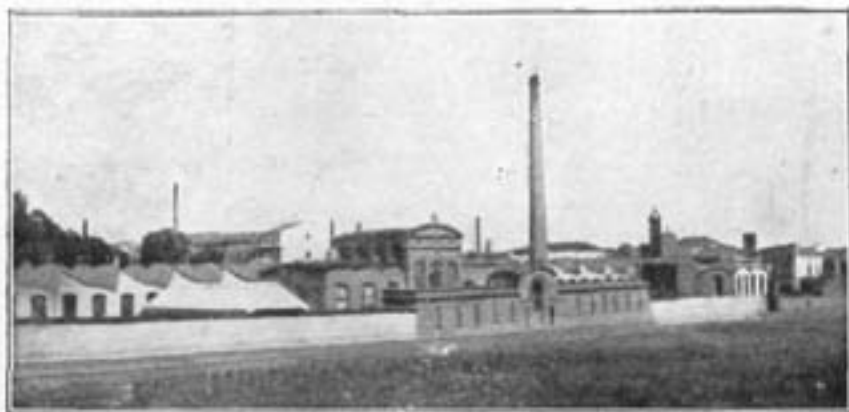
LE CAS DE LA HAUTE-SOVIÈTIE

Le cas de la Haute-Savoie est un exemple typique de la situation des mines de charbon en France. Les conditions de travail sont très difficiles, les salaires sont très faibles et les heures de travail sont très longues. Les ouvriers sont soumis à de nombreuses grèves et à une situation sociale très tendue. Le gouvernement a tenté de résoudre ces problèmes en introduisant des réformes, mais celles-ci ont été souvent contestées par les ouvriers. La situation est donc toujours très difficile et nécessite des mesures urgentes.

LÀMINES

Vista parcial de Terrassa des de la Torre del Palau (1925). A l'esquerra carrers Cantaró i Major.

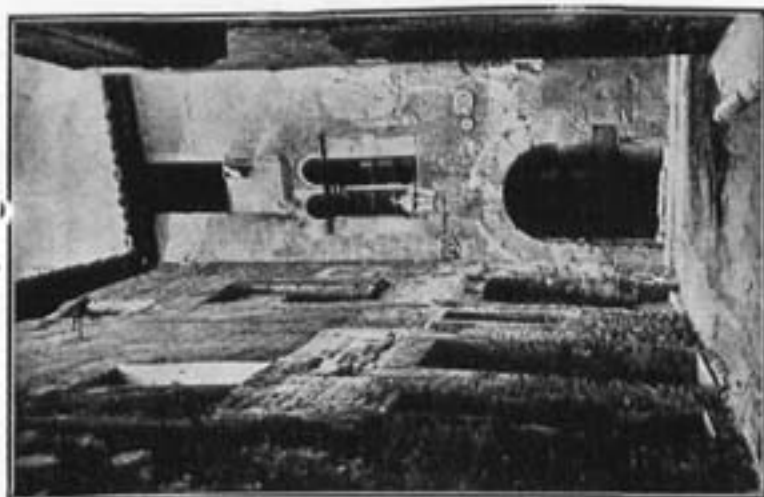
Vapor Aymerich i Amat (1910).

Avinguda del Cabdill des d'on actualment hi ha
el Cine Rambla (1880).

Cal Petit de la Galera, Baix Pçaça.

Cala Vitona del carrer Baix Pçaça (1870).

Betancio del Norte (1920).

Carrer de Cantaró.

Carreer Oren Erna (1880).

Carreer Orenat (1900).

Carrer de la Fontvella.

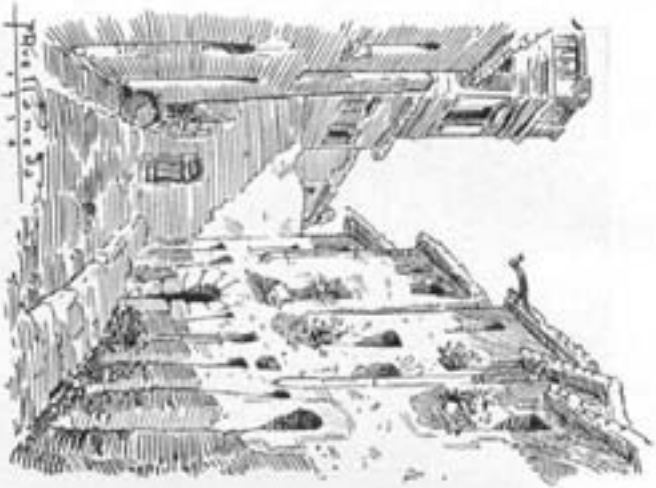
Carrer Major (1925).

Jardí Casa Vinyles, del carrer Major (1928).

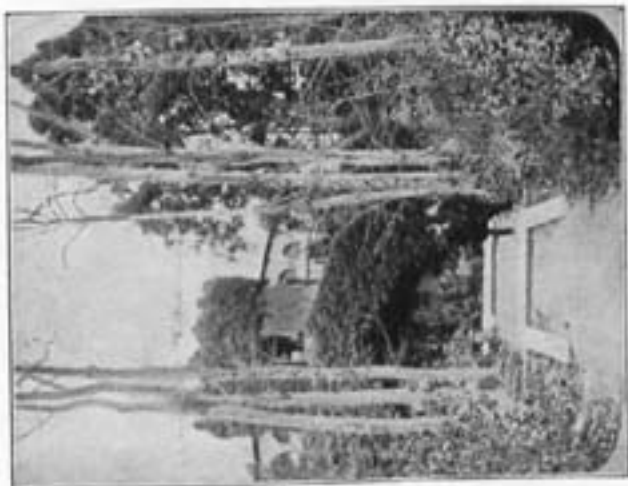
Casa Vinyles del carrer Major (1928).

Entrada del carrer de los Fueros.

Entrada carrer del Castell al Penedig dels Siquinlers (1907).

Jardín del Panto (1885).

Carrer de la Pallà.

Convent de Sant Francesc i Hospital Casa Caritat (1885).

Grup Escolar Torrella, Plaça Clavé.

Plaça de Clavé i Estació FF. CC. de Catalunya (1925).

Plaça d'Espanya i església del Sant Esperit (1875).

Plaça d'Espanya (1885).

Plaça General Primo de Rivera (1930).

Plaça de M. Cinto Verdagué (1885).

Portal de la Guita (1880)

Iglesia del Sant Esperit (1885).

Plaça d'Espanya (1910)

Plaça d'Espanya amb entrada al carrer Major (1928).

Carrers de Sant Pere i General Mola (1885)

Antiga façana del Teatre Principal.

Centre Místic, carrer de Sant Quirze

Carrer del Vall.

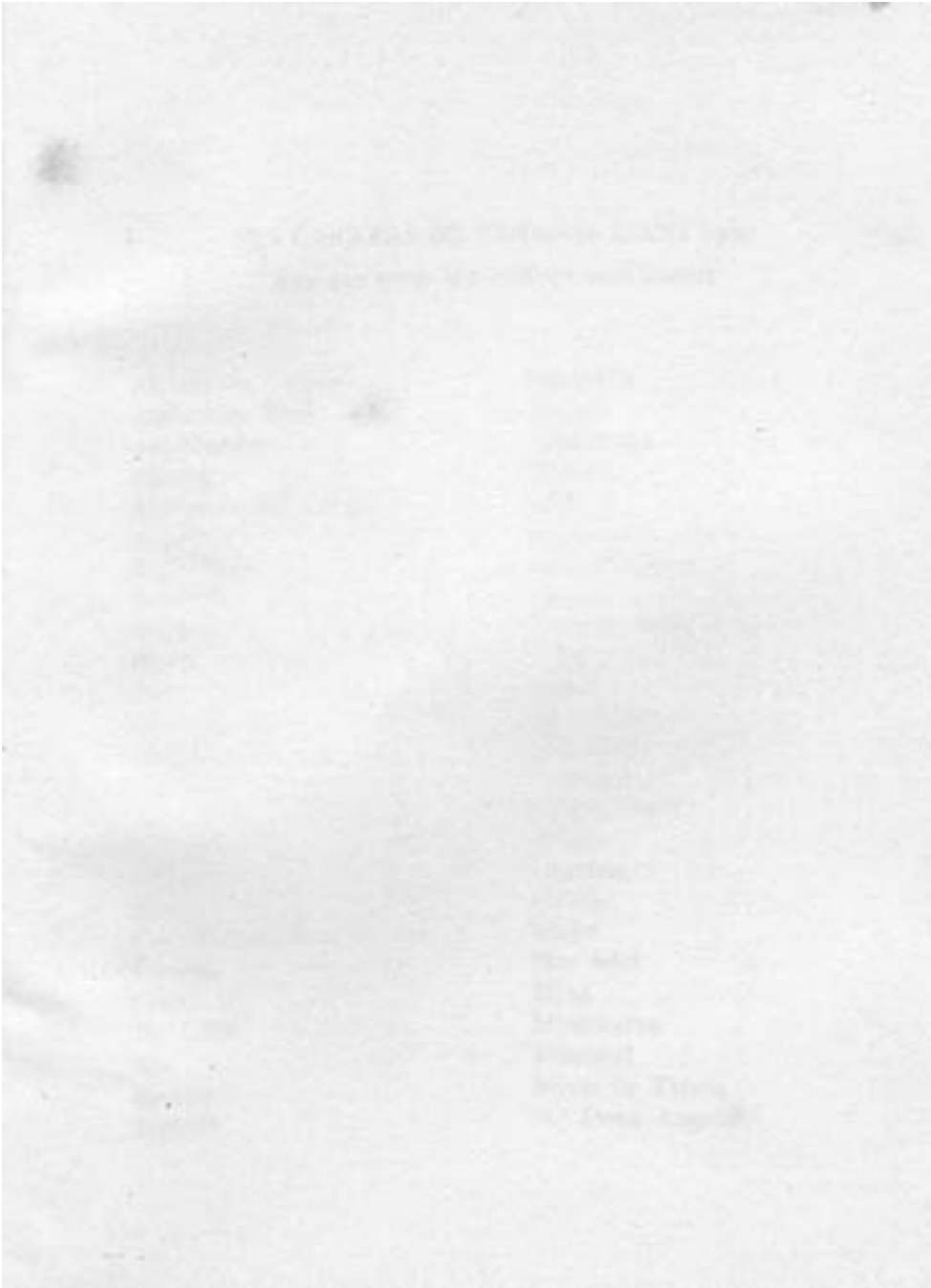
Raval de José Antonio (1885).

Raval de José Antonio (1910).

Havana de José Antonio (1890).

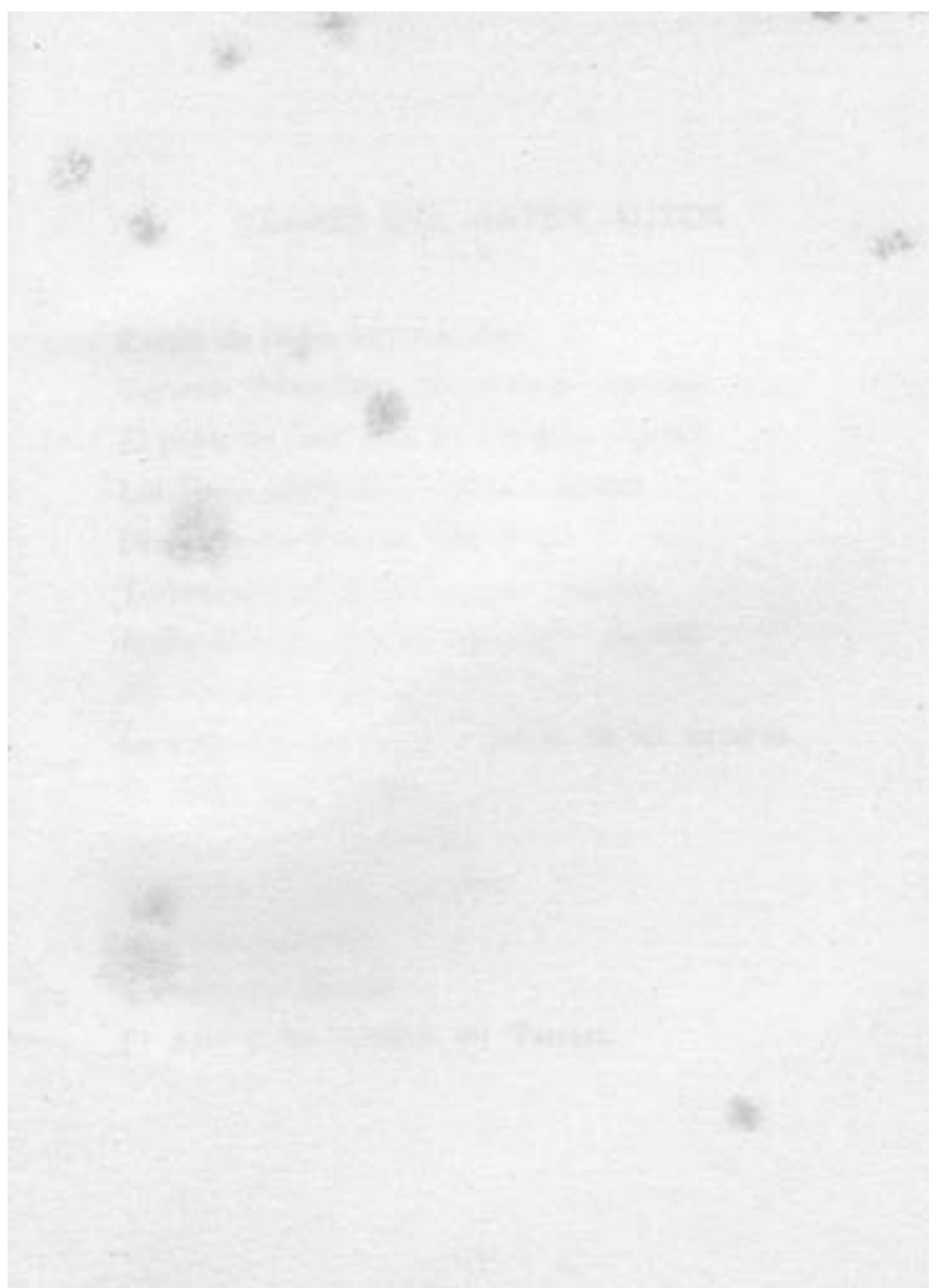

ELS CARRERS DE TERRASA L'ANY 1900

AMB ELS NOMS QUE PORTEN ACTUALMENT

Alcàzar de Toledo	Fontvella
Antoninus Pius	Frontó
Arquímedes	Gabatxons
Aurora	Galileu
Avinguda del Cabdill	Gall
Avinyó	Gasòmetre
Baix Plaça	Garcia Humet
Baldrich	Gaudí
Bastard	General Mola
Blasco de Garay	Gibert
Calvo Sotelo	Goleta
Canonge Rodó	Grannius
Cantaré	Gutenberg
Castell	Indústria
Cervantes	Infant Martí
Cisterna	Ireneu
Columela	Lepanto
Collegi	Llúria
Concili Egarenc	Major
Cremat	Mas Adei
Creu	Mina
Dr. Ullés	Montserrat
Era	Mustarol
Escudé	Navas de Tolosa
Església	N.ª Dona Angels

Nou de Sant Pere	Sant Francesc
Om	id Fruitós
Palla	id Gaietà
Pantà	id Genís
Pare Font	id Ignasi
Pare Llauradó	id Ildefons
Parres	id Isidre
Passatge Comerma	id Jaume
Passeig	id Joan
Passeig Comte d'Egara	id Josep
id Espinosa Monteros	id Leopold
id Herois de Codo	id Llorenç
id dels Samalers	id Marià
Paz	id Pau
Pla Ametllera	id Pere
Plaça Fontrobada	id Quirze
Plaça d'Espanya	id Sebastià
id de Maragall	id Valentí
id de l'Estació	Serrano
id Gral. Primo de Rivera	Societat
id de l'Alliberació	Surís
Portal Nou	Teatre
Portal de Sant Roc	Topete
Prim	Torre
Puignovell	Torrella
Raval de J. Antonio	Unió
Recó	Vall
Riba	Vallhonrat
Rutlla	Vilanova
Sant Antoni	Vinyals
id Cristòfol	Viveret
id Domènec	Volta

1.
2.
3.
4.
5.
6.
7.
8.
9.
10.
11.
12.
13.
14.
15.
16.
17.
18.
19.
20.
21.
22.
23.
24.
25.
26.
27.
28.
29.
30.
31.
32.
33.
34.
35.
36.
37.
38.
39.
40.
41.
42.
43.
44.
45.
46.
47.
48.
49.
50.

LLIBRES DEL MATEIX AUTOR

- Recull de dades terrassenques.
Terrassa (Historials i efemèrides). *(agotat)*.
El poble de Sant Pere de Terrassa. *(agotat)*.
Les Cases pairals de Terrassa. *(agotat)*.
Historials terrassencs 1931-1935.
Terrassencs del mil-vuit-cents. *(agotat)*.
Bodes d'or del "Círcol Egarenc". *(agotat)*.
Els Tudons. *(agotat)*.
La industria tarrasense a través de los tiempos.
El Teatro del Retiro.
Terrassa en el segle XIX.
Coses de Terrassa viscudes.
Una cosa cada dia.
Sucedió en Tarrasa.
El Arte y los Artistas en Tarrasa.

LIBRES DEL MATIX ALTOR

Li de da les tarrazanques.
caz (Himnals i cherridos) (pogot).
ble de Sant Peire de Terrasa (pogot).
caz parais de Terrasa (pogot).
caz tarrazanques 1931-1932.
caz del mil-vuit-cents (pogot).
caz d'or del "Circol Espanol" (pogot).
Ludon (pogot).
aduntes tarrazanques a través de los tiempos.
caz del Reino.
caz en el siglo XIX.
caz de Terrasa vicentina.
caz cada dia.
caz en Terrasa.
caz y los Arduos en Terrasa.

